

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ ΚΑΙ
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Θέμα διπλωματικής: **Η σχέση μεταξύ της οικονομικής ανάπτυξης και
μετανάστευσης**

Φοιτητής: Βακαλόπουλος Κων/νος

Επιβλέπων: κ.Α. Κότιος
Διορθωτές: κ. Β. Κοτσαμάνης, κ. Γ. Πετράκος

Βόλος 2005

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ & ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ
ΕΙΔΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ «ΓΚΡΙΖΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ»**

Αριθ. Εισ.: 3805/1
Ημερ. Εισ.: 14-10-2005
Δωρεά: Συγγραφέα
Ταξιθετικός Κωδικός: ΠΤ – ΜΧΠΠΑ
2005
ΒΑΚ

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

Φωτογραφία εξώφυλλου: Έλληνες Μετανάστες στην Αμερική
ΚΕΦ. 1

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Εισαγωγή.....σελ.1	σελ.1
Παρουσίαση διαφόρων προσεγγίσεων πάνω σε θέματα ανάπτυξης και πολιτικής με βάση διάφορες θεωρίες.....σελ.1	σελ.1
Παράγοντες ανάπτυξης.....σελ.2	σελ.2
Δείκτες μέτρησης της ανάπτυξης και κριτήρια επιπέδου διαβίωσης.....σελ.7	σελ.7
Πίνακες που δείχνουν διαφορετικούς δείκτες ανάπτυξης...σελ.11	σελ.11
Παρουσίαση διαφόρων θεωριών που αφορούν την ανάπτυξη.....σελ.14	σελ.14
Τα ταμπού της θεωρητικής συζήτησης για την ανάπτυξη.....σελ.20	σελ.20
Εξελίξεις της ανάπτυξης στην παγκοσμιοποίηση.....σελ.22	σελ.22
Συμπεράσματα.....σελ.25	σελ.25

ΚΕΦ. 2

ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ ΚΑΙ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΣ

Εισαγωγή.....σελ.26	σελ.26
Ιστορική διαδρομή του φαινομένου.....σελ.27	σελ.27
Παρουσίαση διαφόρων επιστημονικών ορισμών και είδη μετανάστευσης...σελ.28	σελ.28
Τα αίτια της μετανάστευσης.....σελ.30	σελ.30
Κατηγορίες μεταναστών.....σελ.40	σελ.40
Η οργάνωση της μετανάστευσης.....σελ.43	σελ.43
Μετανάστες και πολυπολιτισμικότητα.....σελ.43	σελ.43
Κοινωνικο-οικονομικά χαρακτηριστικά των μεταναστών....σελ.44	σελ.44
Είδη εθνικών πολιτικών για την πολυπολιτισμικότητα.....σελ.49	σελ.49
Μεταναστευτική πολιτική της ΕΕ και των ΗΠΑ.....σελ.50	σελ.50
Γεωγραφική κατανομή των μεταναστών στη χώρα υποδοχής.....σελ.56	σελ.56
Συμπεράσματα.....σελ.57	σελ.57

ΚΕΦ. 3

ΣΧΕΣΗ ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ-ΤΟΜΕΩΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Εισαγωγή.....	σελ.58
. Επιπτώσεις μετανάστευσης στην χώρα υποδοχής.....	σε.58
Επιπτώσεις στην αγορά εργασίας.....	σελ.66
Επιπτώσεις στον τομέα των μισθών.....	σελ.67
Μετανάστες και υποδείγματα προσφοράς και ζήτησης εργασίας.....	σελ.68
Επιπτώσεις στην επιχειρηματικότητα.....	σελ.72
Συμβολή των μεταναστών στην ελληνική οικονομία.....	σελ.74
Επιπτώσεις στην κατανομή του ΑΕΠ.....	σελ.77
Επιπτώσεις στις τιμές των διαφόρων αγαθών.....	σελ.79
Επιπτώσεις των μεταναστών στα έσοδα και στα έξοδα της κοινωνικής πρόνοιας..	σελ.80
Επιπτώσεις στους φυσικούς πόρους και στις τιμές αυτών.....	σελ.84
Συμπεράσματα.....	σελ.84

ΚΕΦ. 4

ΣΥΝΟΡΑ,ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Εισαγωγή.....	σελ.85
Σχέση συνόρων-ατόμων στην παγκοσμιοποίηση.....	σελ.85
Το «παγκοσμιοποιημένο» προλεταριάτο.....	σελ.89
Συμπεράσματα.....	σελ.90

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Ένα μεγάλο ευχαριστώ στους παρακάτω: Στους Γονείς μου, στον παππού μου Κώστα ο οποίος ήταν μετανάστης στην Γερμανία, στις γιαγιάδες μου, στην μνήμη του παππού μου Χρήστο, σε όλους τους θείους-ες μου (στην μνήμη του θείου Μόσκου, που ήταν και αυτός μετανάστης στην Γερμανία), στον κ.Κότιο, κ.Πετράκο, κ.Κοτζαμάνη, στον κ.Ι. Σαράτση (πατέρας για δεύτερη φορά...!), στον κ. Θ. Μεταξά (για ψυχολογική... υποστήριξη), στον κ. Π. Αρτελάρη (μου χρωστάς μια ταινία ε;), στον κ. Δ. Καλλιώρα (δεν σε ξεχνώ με τίποτα αδερφέ!!!!), στον κ. Γ. Κανδύλη (ευχαριστώ για την βοήθεια και για όλα τα άλλα), στον κ. Ν. Κρομμυδάκη (ευχαριστώ για τις ώρες που μου αφιέρωσες), στον Πασχάλη(???), στον κ. Ε. Τζαμπαλάτη (για όλες τις ηχογραφήσεις), στον κ. Σ. Ζυρίχο (GIS-MAN), στον κ. Γ. Δημητρόπουλο (καλός πολίτης!!!!), στον κ. Σ. Σεϊτανίδη (έλεος με αυτήν την Αγγλία!!!), στον Denni, στον κ. Ε. Καλόγηρο (για όλα τα μαθήματα διαλεκτικής που μου έχεις παραδώσει), στον κ. Νικολό (για τον ίδιο λόγο...), στον κ. Θ. Πετρίδη (ευχαριστώ για την φιλοξενία στην Θεσσαλονίκη), σε όλους τους μετανάστες από Αλβανία, Ιράκ, Παλαιστίνη, Αφρική, Αρμενία (ξέρετε ποιοι είστε....) και γενικά ΣΕ ΟΛΟΥΣ ΤΟΥΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΣ ΣΕ ΕΥΡΩΠΗ-ΑΜΕΡΙΚΗ.

ΚΕΦ1

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Εισαγωγή

Πριν ξεκινήσουμε να μελετήσουμε την ανάπτυξη, θεωρείται αναγκαίο να δούμε την διαφορά μεταξύ της ανάπτυξης με την στενή «οικονομική» έννοια (μεγέθυνση) και της ευρείας ανάπτυξης. Με τον όρο οικονομική ανάπτυξη θεωρούμε την ικανότητα μιας οικονομίας να παράγει ένα διαρκώς αυξανόμενο όγκο αγαθών και υπηρεσιών. Με τον όρο της ευρείας «ανάπτυξης» εννοούμε μια πολυδιάστατη διαδικασία, η οποία εκτός των χρηματικών και υλικών απολαβών περιλαμβάνει νέες αντιλήψεις και αξίες (όπως η περιβαλλοντική προστασία, το βιοτικό επίπεδο, κ.ά.) (Λαμπριανίδης 2005:225). Η ανάπτυξη μιας περιοχής γεωγραφικά προσδιορισμένης στον χώρο, προϋποθέτει την «σωστή» ολοκλήρωση αυτής της περιοχής η οποία είναι το αποτέλεσμα της εσωτερικής συνοχής, εξωστρέφειας/ανταγωνιστικότητας και υψηλού επιπέδου ανάπτυξης οικονομικής ανάπτυξης στην περιοχή (Οικονόμου 2002:6).

Παρουσίαση διαφόρων προσεγγίσεων πάνω σε θέματα ανάπτυξης και πολιτικής με βάση διάφορες θεωρίες.

Οι θεωρίες που αφορούν την προσέγγιση επάνω σε θέματα ανάπτυξης και πολιτικής είναι:

- ⇒ Η προσέγγιση μέσα από τις νεοκλασικές οικονομικές θεωρίες, οι οποίες περιγράφουν τους μηχανισμούς που θα οδηγήσουν (κάτω από κάποιες υποθέσεις) σε ανάπτυξη
- ⇒ Η προσέγγιση μέσα από τις θεωρίες της μεγάλης ώθησης, της ασύμμετρης ανάπτυξης και της συσσωρευτικής αιτιότητας όπου επικεντρώνουν την προσοχή τους στα μέτρα πολιτικής και συλλογικής δράσης που θα οδηγήσουν στην ανάπτυξη.
- ⇒ Η πλέον πρόσφατη θεωρία της νέας οικονομικής γεωγραφίας που ξεκίνησε από τον Krugman, όπου με αυτήν ο γεωγραφικός παράγοντας παίζει έναν ρυθμιστικό ρόλο στην κατανομή των δραστηριοτήτων στο χώρο. Ένα σημαντικό στοιχείο αυτής της θεωρίας είναι η αποκατάσταση της σχέσης της οικονομικής ανάλυσης με την πραγματικότητα που υπάρχει στον γεωγραφικό χώρο (Πετράκος, Ψυχάρης, 2004).

Παράγοντες ανάπτυξης.

Οι παράγοντες που διαμορφώνουν και επηρεάζουν την περιφερειακή ανάπτυξη είναι οι εξής:

- ❖ Φυσικοί πόροι- Υπάρχουν περιοχές στην γη όπου δεν υπάρχουν φυσικοί πόροι προς εκμετάλλευση, όπως για παράδειγμα οι πολικές περιοχές και οι έρημοι. Παρόλα αυτά στο μεγαλύτερο των αναπτυσσόμενων χωρών δεν υπάρχει σοβαρό πρόβλημα έλλειψης φυσικών πόρων που να αποτελεί σοβαρό πρόβλημα για την ανάπτυξή τους.

Η αντίληψη ότι το φυσικό περιβάλλον και οι πόροι του είναι στενά συνδεδεμένα με την ανάπτυξη, οδήγησε στο παρελθόν σε αποικιοκρατικές μεθόδους από ευρωπαϊκές «Μεγάλες δυνάμεις» σε περιοχές της Αφρικής, της Ασίας και της Λ.Αμερικής. Σήμερα, αυτές οι αντιλήψεις είναι διαφοροποιημένες. Η οικονομική σημασία των φυσικών πόρων δεν εξαρτάται μόνο από τις φυσικές ιδιότητές τους αλλά και από την ύπαρξη των συμπληρωματικών συντελεστών της παραγωγής, τους όρους κάτω από τους οποίους αυτοί είναι διαθέσιμοι και από την ύπαρξη αγορών για την διάθεση των παραγόμενων προϊόντων καθώς και την ένταση της ζήτησης γι' αυτά. Αυτό το γεγονός, κάνει πολλές φορές το διαχωρισμό ανάμεσα στους συμπληρωματικούς συντελεστές της παραγωγής και στους φυσικούς πόρους, δύσκολο. Για παράδειγμα η αγροτική παραγωγή σε πολλές χώρες, εξαρτάται τόσο από την κατασκευή και την συντήρηση των εγγειοβελτικών έργων όσο και από τις «αρχικές και άφθαρτες δυνάμεις του εδάφους» (Σκούντζος 1997). Ακόμα όμως και η ποιότητα του εδάφους εξαρτάται και από παρεμβάσεις όπως η αναδάσωση, η χρήση χημικών λιπασμάτων που βοηθούν στην γονιμότητα του εδάφους, κ.ά.

Τα συμπεράσματα που βγαίνουν όσο αναφορά τους φυσικούς πόρους είναι τα εξής:

- ο Μια χώρα δεν μπορεί να θεωρηθεί απόλυτα πλούσια ή φτωχή σε φυσικούς πόρους. Τούτο γιατί αγαθό με βάση τις επικρατούσες συνθήκες θεωρείται σήμερα ότι έχει οικονομική αξία, ύστερα από λίγο χρόνο μπορεί να την χάσει και αντίστροφα.
- ο Οι προοπτικές ανάπτυξης μιας χώρας με αφθονία φυσικών πόρων είναι ευνοϊκότερες από τις προοπτικές μιας χώρας χωρίς πόρους. Εντούτοις, οι χώρες μπορούν να καλύψουν αυτό το κενό(και συγκεκριμένα οι

αναπτυγμένες) μια και εκμεταλλεύονται πόρους από άλλες χώρες μέσω της εξαγωγής κεφαλαίου ή των διεθνών συναλλαγών.

❖ Ανθρώπινοι πόροι- Οι ανθρώπινοι πόροι μπορεί να διακριθούν στις εξής τρεις μεγάλες κατηγορίες:

1. το μέγεθος του πληθυσμού
2. την ποσότητα της προσφερόμενης εργασίας
3. την ποιότητα της προσφερόμενης εργασίας

Το μέγεθος του πληθυσμού είναι σημαντικός παράγοντας για την ανάπτυξη μιας περιοχής. Όταν αυξάνεται ο πληθυσμός μιας χώρας δυσανάλογα με το συνολικό προϊόν της οικονομίας της χώρας, τότε το επίπεδο διαβίωσης της χώρας πέφτει. Παρακάτω δίνεται η σχέση επιπέδου διαβίωσης και πληθυσμού (Σκούντζος 1997).

$$E=Y/\Pi$$

Όπου:

E=επίπεδο διαβίωσης

Y=συνολικό προϊόν

Π=πληθυσμός

Η αύξηση του πληθυσμού έχει άμεση επίδραση στις δαπάνες για την υγεία, την παιδεία και επίσης επηρεάζει και την ανεργία. Αυτοί οι τρεις παράγοντες είναι καθοριστικής σημασίας για την ανάπτυξη. Ειδικότερα, οι υψηλοί ρυθμοί πληθυσμιακής αύξησης επιβραδύνουν την κατά κεφαλή την κατά κεφαλή αύξηση του ΑΕΠ επειδή οδηγούν σε μείωση του ποσοστού των πληθυσμών που αποτελεί το εργατικό δυναμικό (Tietenberg,1996). Για το μέγεθος του πληθυσμού, η πρώτη θεωρία που είχε διατυπωθεί ήταν η θεωρία του Μάλθους, ο οποίος διατύπωσε ότι εφόσον ο πληθυσμός αυξάνεται με υψηλότερο ρυθμό από την παραγωγή ειδών διατροφής, η θνησιμότητα θα αυξηθεί μακροχρόνια και θα επέλθει ισορροπία γεννήσεων και θανάτων στο σημείο όπου η κατανάλωση θα αντιστοιχεί στο ελάχιστο όριο συντήρησης (Σκούντζος 1997). Επίσης ο Μάλθους αναφέρθηκε πως η καλπάζουσα αύξηση του συνόλου των καταναλωτών έχει σχέση με τις οικονομικές κρίσεις, δηλαδή ενώ τα αγαθά αυξάνονται κατά αριθμητική πρόοδο, ο πληθυσμός της γης αυξάνεται κατά γεωμετρική πρόοδο (Ραφαηλίδης, 1996). Η τεχνολογική πρόοδος η οποία οδηγεί σε αυτοματοποίηση της παραγωγής και η αύξηση των αποταμιεύσεων δεν επαλήθευσαν πλήρως την θεωρία του Μάλθους (Σκούντζος 1997).

Η ποσότητα της προσφερόμενης εργασίας έχει σχέση με εκείνο το τμήμα του πληθυσμού που είναι ικανό για εργασία, το λεγόμενο και ως εργατικό δυναμικό (Σκούντζος 1997). Κατά τον Adam Smith η αύξηση του εθνικού πλούτου αυξάνει τη ζήτηση για εργατικό δυναμικό, δηλαδή πιο συγκεκριμένα το εργατικό δυναμικό αυξάνει εφόσον ο μισθός βρίσκεται πάνω από το επίπεδο διαβίωσης. Πιο συγκεκριμένα ο J.S.Mill αποδέχεται ότι η αύξηση του εργατικού δυναμικού εξαρτάται από την ποσότητα κεφαλαίου που διατίθεται για την συντήρησή του (Ρέππας, 1991). Το μέγεθος του εργατικού δεν αποτελεί ακριβές μέτρο της προσφερόμενης εργασίας αν δεν ληφθεί υπόψη η ικανότητα των εργατών. Σε χώρες όπου διάφορες αρρώστιες αποτελούν σημαντικό πρόβλημα υγείας στην χώρα, η ικανότητα του εργατικού δυναμικού να παράγει είναι μικρή.

Τέλος, έχουμε επίσης και την ποιότητα της προσφερόμενης εργασίας, η οποία περιλαμβάνει τις φυσικές και πνευματικές ικανότητες του πληθυσμού. Η ποιότητα εξαρτάται από τις διάφορες επενδύσεις στην υγεία, στην παιδεία αλλά και από την κοινωνική ικανότητα του εργατικού δυναμικού, δηλαδή την κοινωνική τους ανταπόκριση στις οικονομικές ευκαιρίες (Σκούντζος 1997).

- ❖ **Κεφάλαιο-** Ο όρος «κεφάλαιο» κατέχει στρατηγική θέση στην αναπτυξιακή διαδικασία. Αυτό εξηγείται γιατί το κεφάλαιο είναι δυνατό να αυξηθεί ποσοτικά ευκολότερα σε σύγκριση με τους προηγούμενους παράγοντες. Επίσης ο σχηματισμός του κεφαλαίου οδηγεί σε αύξηση του προϊόντος και κάνει δυνατή την αποταμίευσή του για παραπέρα επένδυση, οπότε και παραπέρα αύξηση του προϊόντος. Με τον όρο κεφάλαιο εννοούμε τα πάσης φύσεως υλικά κεφαλαιουχικά στοιχεία, όπως είναι τα κτίσματα, οι εγκαταστάσεις, ο μηχανικός εξοπλισμός, έργα υποδομής, κ.ά. Επίσης συμπεριλαμβάνεται και η επένδυση στον ανθρώπινο παράγοντα (απόκτηση παραγωγικών ικανοτήτων, κ.ά.), στην διατήρηση και προαγωγή της υγείας του εργατικού δυναμικού, στις δαπάνες για επιστημονική έρευνα, κ.ά. Όπως μπορεί να δει κανείς, η έννοια του κεφαλαίου (αλλά και ο ρόλος του) είναι από τα περισσότερο αμφισβητούμενα της οικονομικής θεωρίας (Κουτσουμάρης, 1993). Το κεφάλαιο μπορεί να χωριστεί στις εξής κατηγορίες:

1. Πάγιο κοινωνικό κεφάλαιο: Αποτελείται από τα πάσης φύσεως έργα οικονομικής και κοινωνικής υποδομής (δρόμοι, γέφυρες, σχολεία, κ.ά.) (Κουτσουμάρης, 1993).

2. Άμεσα παραγωγικό κεφάλαιο: Αποτελείται από το «κεφάλαιο» που είναι στην παραγωγική διαδικασία και διαιρείται σε σταθερό κεφάλαιο (μηχανές, κτίρια, πρώτες ύλες) και στο μεταβλητό κεφάλαιο (μισθοί, αμοιβές) (Νάκος, 1998).

❖ Τεχνολογική πρόοδος- Η τεχνολογική πρόοδος είναι ένας παράγοντας που έχει σχέση με την αύξηση του κεφαλαίου αλλά λόγω της συμβολής του στην ανάπτυξη θεωρείται ο τέταρτος συντελεστής. Με τον όρο «τεχνολογία» εννοούμε τις διάφορες καινοτομίες που εφαρμόζονται και οι οποίες είναι το αποτέλεσμα επιστημονικών ανακαλύψεων, τεχνικών εφευρέσεων και διαφόρων επιχειρηματικών πειραματισμών. Με την πρακτική εφαρμογή είναι το σύνολο των τεχνικών, οικονομικών και οργανωτικών μέσων με τα οποία προσδιορίζεται ο βαθμός της συμβολής του κάθε συντελεστή της παραγωγής στο παραγόμενο προϊόν. Όταν λοιπόν με τον συνδυασμό των παραπάνω μέσων, πετυχαίνεται παραγωγή προϊόντος με μικρότερη ανά μονάδα προϊόντος συμμετοχή καθενός από τους άλλους συντελεστές της παραγωγής (φυσικών πόρων, ανθρώπινων πόρων και κεφάλαιο) από όσο προηγουμένως τότε μιλάμε για υψηλότερο τεχνολογικό επίπεδο, δηλαδή για τεχνολογική πρόοδο. Όπως μπορούμε να δούμε, η ανάπτυξη της τεχνολογίας εξαρτάται από την επένδυση στο ανθρώπινο δυναμικό οπότε ο παράγων τεχνολογία εξαρτάται άμεσα ή έμμεσα από τον παράγοντα «κεφάλαιο». Η τεχνολογία δεν ήταν ποτέ τόσο σημαντική όσο σήμερα, αλλά σημαντικότερο είναι το να ηγείται κανείς στις τεχνολογίες των μεθόδων παράγωγης και λιγότερο σημαντικό το να ηγείται στις τεχνολογίες προϊόντος. Στα τέλη του 19^{ου} και αρχές 20ού αιώνα οι πλούσιες χώρες είχαν φυσικούς πόρους (Αργεντινή, Χιλή), ενώ στον 21^ο αιώνα σημαντικό ρόλο δεν θα έχουν οι βιομηχανίες φυσικών πόρων αλλά οι βιομηχανίες «τεχνητής νοημοσύνης» (μικροηλεκτρονικά, τηλεπικοινωνίες, κ.ά.) (Lester Thurow, 1996).

❖ Επιχειρηματικότητα- Ως Επιχειρηματικότητα ορίζεται η ανάληψη κάθε οικονομικής δραστηριότητας από ένα άτομο ή μια συνεργαζόμενη ομάδα ατόμων με στόχο την εξασφάλιση ιδιωτικού κέρδους, συμβάλλοντας ταυτόχρονα με τον τρόπο αυτό, στην ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας της οικονομίας της κάθε χώρας, στην αύξηση της απασχόλησης και στην συνολικότερη οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη. Η επιχειρηματικότητα, αποτελεί μια τις κύριες συνιστώσες για την επίτευξη μίας βιώσιμης εγχώριας

οικονομίας που θα είναι ικανή να αντεπεξέλθει στον διεθνή οικονομικό ανταγωνισμό. (<http://www.esfhellas.gr/gr/interekt/3kps/epixirim/default.asp> 7/10/2004). Μια οικονομία για να λειτουργήσει και ν' αναπτυχθεί σε γενικές γραμμές χρειάζεται όλων των ειδών τα επιχειρηματικά περιστατικά, αφού η παρουσία του ενός συμπληρώνει και δημιουργεί τα υπόλοιπα. Η καινοτόμος επιχειρηματική συμπεριφορά αποτελεί την κύρια πηγή μεγέθυνσης της οικονομίας μέσω της τεχνολογικής πρόοδος (Σκούντζος, 1997).

❖ Το μέγεθος της αγοράς- Με τον όρο μέγεθος της αγοράς μιας χώρας εννοούμε την συνολική πραγματική αγοραστική ικανότητά της, δηλαδή την ικανότητα για την απορρόφηση αγαθών και υπηρεσιών (Σκούντζος, 1997). Το μέγεθος του πληθυσμού δεν είναι το ίδιο με το μέγεθος της αγοράς. Το μέγεθος της αγοράς είναι οικονομικό μέγεθος, εξαρτάται βέβαια και από τον πληθυσμό αλλά εξαρτάται κυρίως από το κατά κεφαλή ΑΕΠ. Για παράδειγμα, χώρες όπως η Ινδία, Κίνα, κ.ά. οι οποίες, παρότι είναι μεγάλες σε πληθυσμό και γεωγραφική έκταση, εντούτοις, ένεκα της χαμηλής κατά κεφαλή παραγωγικότητας, είναι φτωχές. Η συμβολή της διεύρυνση του μεγέθους της αγοράς συνίσταται κυρίως στη δημιουργία των οικονομιών κλίμακας που συμβάλλουν στη βελτίωση της παραγωγικότητας των επιμέρους επιχειρηματικών μονάδων και τη μείωση του παραγωγικού κόστους.

❖ Το θεσμικό πλαίσιο- Με τον όρο «θεσμικό πλαίσιο» εννοούμε το σύστημα αρχών οργάνωσης και λειτουργίας μιας κοινωνίας. Οι θεσμοί που υπάρχουν σε μια κοινωνία επηρεάζουν πολύ την ανάπτυξη μιας χώρας ή μιας κοινωνίας. Αξίες όπως η οικογένεια, οι κοινωνικές και πολιτιστικές αντιλήψεις, η θρησκεία, το νομικό σύστημα, η ιδιοκτησία, κ.ά διαφέρουν σε μεγάλο βαθμό μεταξύ αναπτυγμένων και αναπτυσσόμενων χωρών (Κουτσομάρης 1993). Σύμφωνα με τον Γ.Κουτσομάρη (1993:180) *οι κρατούσες κοινωνικές αντιλήψεις και αξίες είναι δυνατό να αποτελέσουν σοβαρά εμπόδια στην οικονομική πρόοδο μιας κοινωνίας.*

Αντίθετα, ο Karl Marx, διατύπωσε ότι *το κοινωνικό Είναι είναι αυτό που καθορίζει την συνείδηση του ατόμου και όχι η συνείδηση του το κοινωνικό Είναι* (Νάκος 1998:131), δηλαδή η συμπεριφορά του ανθρώπου (και οι «αξίες» του) ποικίλλει, αλλάζει και διαμορφώνεται ανάλογα με το κοινωνικό του περιβάλλον. Γενικά, οι θεσμοί ποικίλουν από χώρα σε χώρα και κάποιοι από

αυτούς όπως η δομή της οικογένειας, οι θρησκευτικοί θεσμοί, κ.ά. αποτελούν κριτήρια διαχωρισμού ανάμεσα στις αναπτυγμένες και υπανάπτυκτες χώρες

Συνοπτικός πίνακας παραγόντων που επηρεάζουν την περιφερειακή ανάπτυξη και ο ρόλος τους.

Παράγοντες περιφερειακής ανάπτυξης	ο ρόλος των παραγόντων
Φυσικοί πόροι	Πρώτες ύλες για την παραγωγή αγαθών.
Ανθρώπινοι πόροι	Εργατικό δυναμικό
Κεφάλαιο	Αύξηση της παραγωγής.
Τεχνολογική πρόοδος	Χαμηλότερο κόστος παραγωγής.
Επιχειρηματικότητα	Κίνητρο οικονομικής μεγέθυνσης
Το μέγεθος της αγοράς	Αύξηση της ανταγωνιστικότητας και δημιουργία οικονομιών κλίμακας.
Το θεσμικό πλαίσιο	Στην στάση των ατόμων απέναντι στο περιβάλλον τους και στις οικονομικές ευκαιρίες που τους παρουσιάζονται.

Πηγή: Ίδια επεξεργασία..

Δείκτες μέτρησης της ανάπτυξης και κριτήρια επιπέδου διαβίωσης.

Πριν είδαμε τους παράγοντες που επηρεάζουν την ανάπτυξη. Παρακάτω, θα δούμε κάποιους δείκτες μέτρησης της ανάπτυξης. Καταρχήν θα πρέπει να πούμε ότι η ανάπτυξη, η πρόοδος και η παραγωγικότητα δεν προσδιορίζουν ως κεντρικά στοιχεία κανένα κοινωνικό σύστημα που προηγήθηκε του καπιταλισμού, είναι ακραιφνείς καπιταλιστικές «σημασίες» (Clark, 2003:11). Η έννοια της ανάπτυξης όμως δεν είναι κάτι «στατικό», αλλά εξαρτάται από ένα σύστημα αξιών, τις ιστορικές πραγματικότητες στις οποίες αναφέρεται, την συγκεκριμένη οικονομική και πολιτική συγκυρία, κλπ (Λαμπριανίδης, 2005:232-233).

Έτσι, επειδή η έννοια της ανάπτυξης μεταβάλλεται μέσα στον χρόνο, μεταβάλλονται αντίστοιχα και οι δείκτες μέτρησής της ανάπτυξης όσο επίσης και η «ερμηνεία» αυτών. Ο πιο συνηθισμένος τρόπος μέτρησης της ανάπτυξης είναι η έννοια του Ακαθάριστου Εθνικού Προϊόντος (ΑΕΠ-GNP). Εκφράζει την χρηματική έκφραση του συνολικού όγκου αγαθών και υπηρεσιών που παράγονται σε ένα χρονικό διάστημα, το οποίο είναι συνήθως ένα έτος. Για την μέτρηση της ευημερίας των ατόμων χρησιμοποιείται το κατά κεφαλήν ΑΕΠ το οποίο δεν είναι τίποτε άλλο

από τον λόγο του ΑΕΠ προς τον πληθυσμό μιας χώρας. Ο δείκτης όμως αυτός είναι μεροληπτικός για δύο λόγους:

1. Παραβλέπει την ανισοκατανομή του πλούτου σε μια οικονομία.
2. Επηρεάζεται σημαντικά από την αύξηση ή μείωση του επιπέδου των τιμών που δεν αντικατοπτρίζουν πλήρως, αν υπάρχει ευημερία ή όχι.

Γι' αυτό λοιπόν προτάθηκαν δείκτες που στηρίζονται σε φυσικά μεγέθη όπως:
(Λαμπριανίδης, 2005:233)

⇒ Ο δείκτης επιπέδου διαβίωσης, ο οποίος περιλαμβάνει: διατροφή, υγεία, εκπαίδευση, κατοικία, αναψυχή, ασφάλεια, κλπ.

⇒ Ο σύνθετος δείκτης ανάπτυξης, ο οποίος περιλαμβάνει 18 φυσικά χαρακτηριστικά εκ των οποίων τα περισσότερα αποτελούν διαρθρωτικά χαρακτηριστικά της οικονομίας, όπως είναι η κατανομή του εργατικού δυναμικού στους διάφορους τομείς της οικονομίας, συμμετοχή της μεταποίησης στο σύνολο του βιομηχανικού τομέα, κλπ. Ο δείκτης αυτός όμως δεν ανατρέπει ριζικά την εικόνα του κατά κεφαλήν ΑΕΠ.

Εκτός από τους παραπάνω δείκτες, υπάρχει μια μεγάλη ποικιλία δεικτών με τους οποίους επιλέγεται να μετρηθεί ο βαθμός ανάπτυξης. Παρακάτω, παρουσιάζονται δύο διαφορετικά εναλλακτικά κριτήρια επιπέδου διαβίωσης (Λαμπριανίδης, 2005:234)

Τομείς κοινωνικού ενδιαφέροντος του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ)

- *Υγεία*
- *Ατομική ανάπτυξη μέσω γνώσης*
- *Απασχόληση και ποιότητα ζωής*
- *Χρόνος και ελεύθερος χρόνος*
- *Ατομική οικονομική κατάσταση*
- *Φυσικό περιβάλλον*
- *Κοινωνικό περιβάλλον*
- *Ατομική ασφάλεια και απονομή δικαιοσύνης*

- Κοινωνικές ευκαιρίες και συμμετοχή
- Προσιτότητα

Κριτήρια κοινωνικής ευημερίας στις ΗΠΑ

- Εισόδημα, πλούτος και απασχόληση
- Ζωντανό περιβάλλον
- Υγεία
- Εκπαίδευση
- Κοινωνική τάξη
- Αναψυχή και ελεύθερος χρόνος

Πηγή: Smith (1985,23)

Βλέπουμε λοιπόν πως τα κριτήρια της επιλογής των δεικτών συσχετίζονται με επιλογές πολιτικής και συγκεκριμένα μέτρα που χρησιμοποιεί μια κοινωνία για την ανάπτυξή της. Στην ουσία υπάρχει μια πληθώρα δεικτών που μπορούν να δείξουν διαφορές μεταξύ των χωρών όπως είναι:

- ❖ Στο επίπεδο ζωής των κατοίκων, π.χ. επίπεδο ανεργίας, εξέλιξη του πληθυσμού, μετανάστευση, μορφωτικό επίπεδο, γεννητικότητα-θνησιμότητα, κάτοικοι ανά κρεβάτι νοσοκομείου και ανά γιατρό, μήκος δρόμων ανά μονάδα επιφάνεια εδάφους, μαθητές ανά αίθουσα διδασκαλίας, συγκοινωνίες, αυτοκίνητα, τηλεοράσεις, αριθμός τηλεφωνικών συνδέσεων, κατανάλωση οικιακού ρεύματος, εγκληματικότητα ανά κάτοικο, κατά κεφαλή δαπάνη δημοσίων επενδύσεων κτλ.
- ❖ Στο επίπεδο οικονομικής ανάπτυξης, και συγκεκριμένα στο προϊόν κατά κεφαλήν της περιφέρειας, στη συγκέντρωση βιομηχανικών δραστηριοτήτων, στα ποσοστά απασχόλησης κατά κλάδους, στην παραγωγικότητα, κτλ.
- ❖ Στα φυσικά χαρακτηριστικά των περιοχών, όπως για παράδειγμα ορεινές-πεδινές περιοχές, ύπαρξη φυσικών πόρων, κτλ.)

Παρόλα αυτά, όμως η ανάπτυξη δεν είναι πάντοτε η ίδια, αλλά μεταβάλλεται ανάλογα με την εξέλιξη της ανάπτυξης. Και οι ίδιοι οι δείκτες όμως, συμβάλλουν στην αναπτυξιακή «κατάταξη» μιας περιοχής. Μια περιοχή που κατατάσσεται ως αναπτυγμένη σύμφωνα με έναν συνδυασμό δεικτών, μπορεί να καταταχθεί ως λιγότερο αναπτυγμένη σύμφωνα με κάποιον άλλο συνδυασμό δεικτών (όπως είναι η μόλυνση του περιβάλλοντος).

Επίσης σημαντικό είναι να βλέπουμε διάφορους δείκτες στο εσωτερικό των περιφερειών (π.χ. στις πόλεις) όπου εκεί μπορεί να συναντήσουμε το Τρίτο κόσμο μέσα στον Πρώτο. Οι μαύροι άνδρες στο Χάρλεμ έχουν λιγότερες πιθανότητες να φτάσουν την ηλικία των 65 χρόνων από ότι έχουν οι άνδρες στο Μπαγκλαντές(Νάκος, 1998). Στα προάστια-γκέτο των ΗΠΑ αλλά και στις πρώην αποικιοκρατικές μητροπόλεις της Δυτικής Ευρώπης δημιουργούνται τοπικές ζώνες εξαθλίωσης όπου η ανεργία, η παιδική θνησιμότητα, η ιατροφαρμακευτική περίθαλψη και η κοινωνική ασφάλιση έχουν φτάσει στο επίπεδο των αναπτυσσόμενων χωρών.

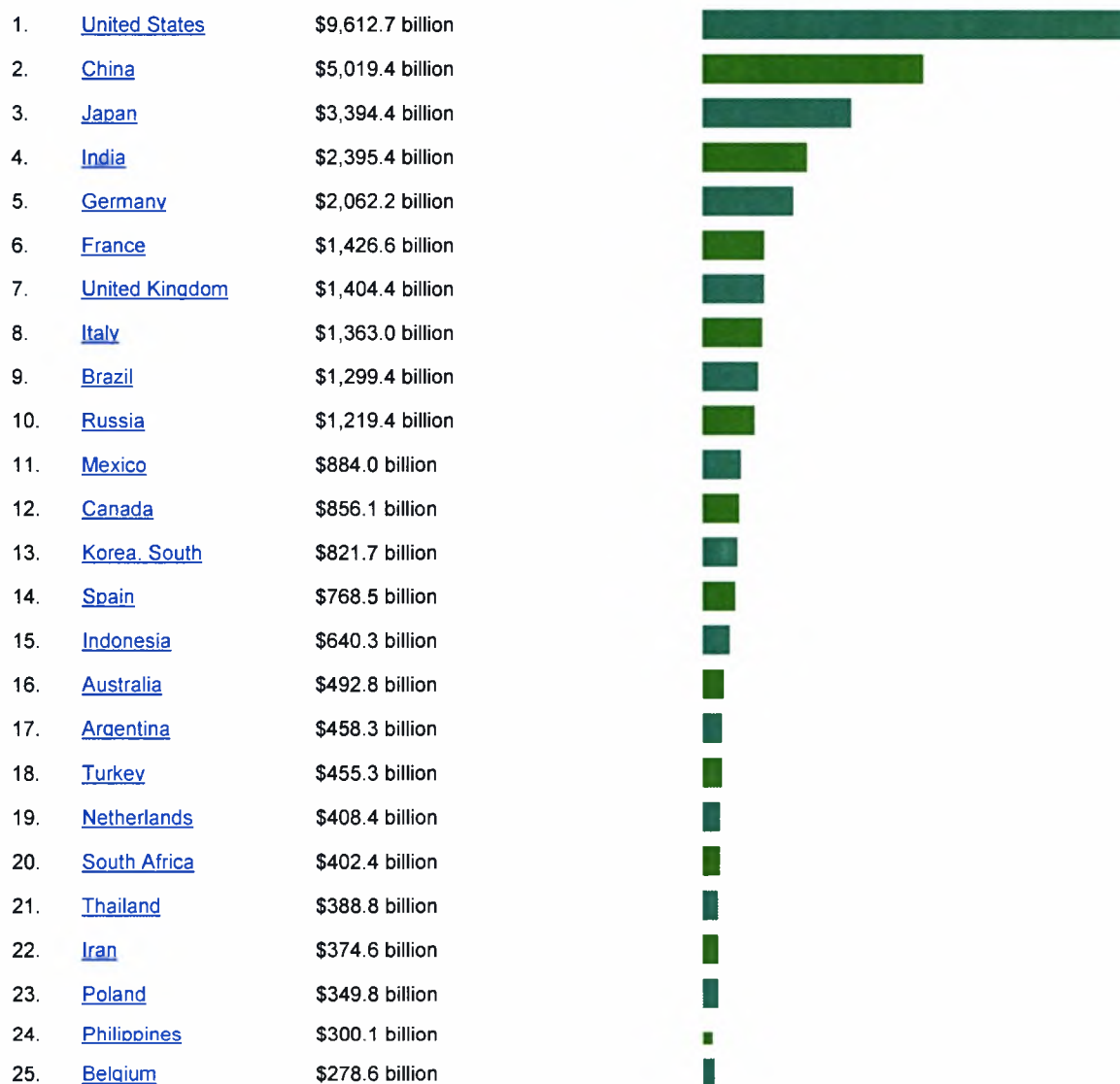
Στην ευρύτερη περιοχή του Λος Άντζελες ,130000 έφηβοι είναι μέλη συμμοριών ενώ στην πρωτεύουσα της Αμερικής, την Ουάσιγκτον, το 42% του μαύρου ανδρικού πληθυσμού ηλικίας 15-25 χρονών βρίσκεται στην φυλακή ή είναι με αναστολή (Νάκος 1998:43-44). Οι άνθρωποι αυτοί βρίσκονται σε παραγωγική ηλικία, δεν πηγαίνουν σχολείο και δεν έχουν εμφανή μέτρα οικονομικής στήριξης.

Παρακάτω παρουσιάζονται τρεις πίνακες που με βάση τρεις διαφορετικούς δείκτες κατατάσσουν διάφορες χώρες (25 σε αριθμό) από την πρώτη έως την τελευταία θέση.

Πίνακες που δείχνουν διαφορετικούς δείκτες ανάπτυξης.

Πίνακας 1: Δείχνει το ΑΕΠ/κατά κεφαλήν εκφρασμένο σε μονάδες αγοραστικής δύναμη.

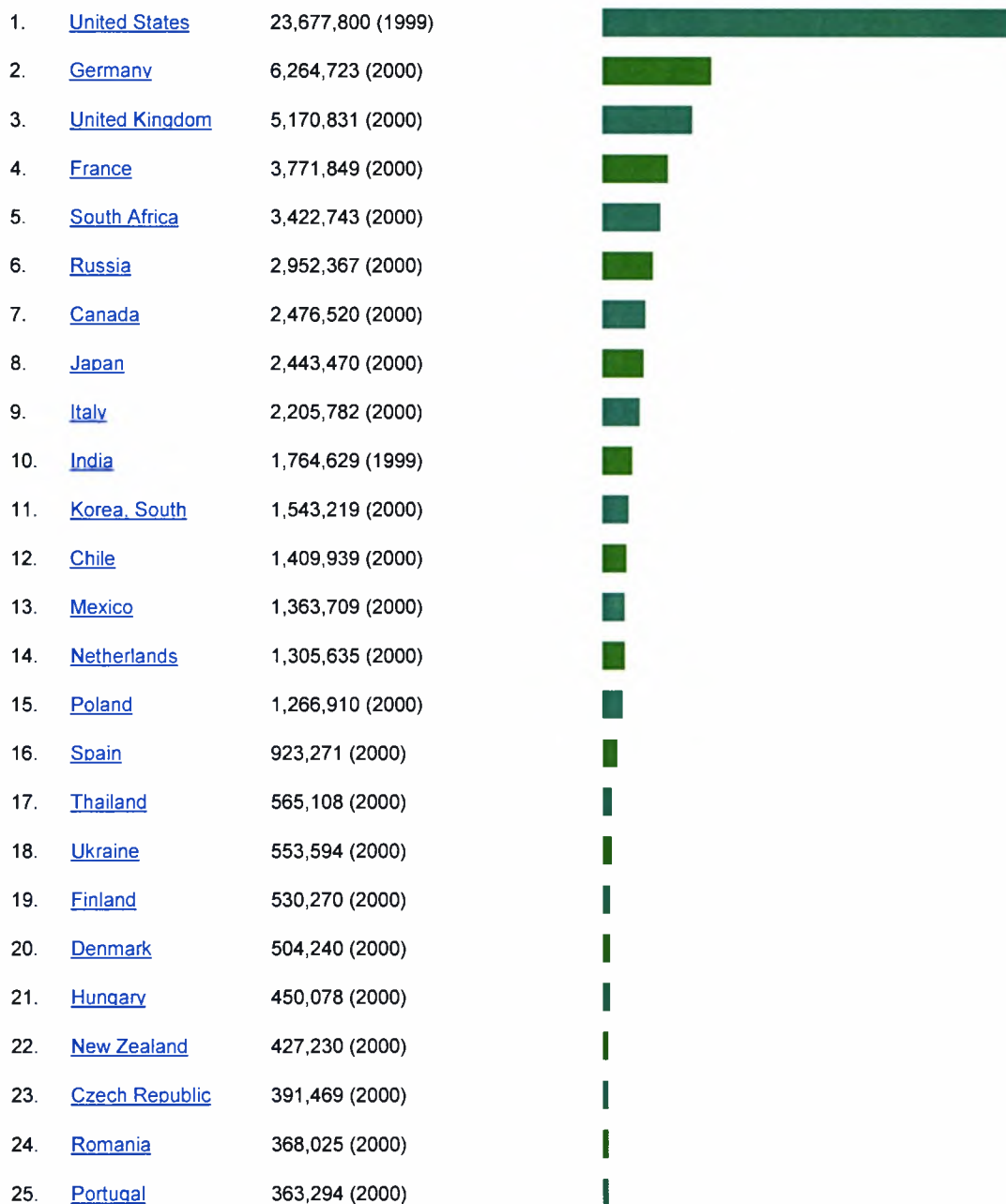
GDP-PPP

Πηγή: www.nationmaster.com

Πίνακας 2: Δείχνει τον αριθμό όλων των εγκληματικών δραστηριοτήτων (όπως ληστείες, δολοφονίες με ή χωρίς πυροβόλα όπλα, διακίνηση ναρκωτικών, κτλ) που γίνονται σε μια χώρα

Total crimes

Πηγή: www.nationmaster.com

Πίνακας 3: Δείχνει την συνολική εκπομπή ρύπων διοξειδίου του άνθρακα χωρίς περιλαμβάνει τις εκπομπές που προέρχονται από χρήσεις γης. Μονάδα μέτρησης των εκπομπών των ρύπων CO2 είναι ο τόνος.

CO2 Emissions

Πηγή: www.nationmaster.com

Παρουσίαση διαφόρων θεωριών που αφορούν την ανάπτυξη.

Με βάση λοιπόν τους διάφορους δείκτες που προσδιορίζουν την ανάπτυξη μιας χώρας, μπορούμε να χωρίσουμε τον χάρτη της γης σε διάφορες «ζώνες» ανάπτυξης. Ο διαχωρισμός αυτός θα βοηθήσει ώστε να γίνει καλύτερα κατανοητό ποιες είναι οι αναπτυγμένες και οι αναπτυσσόμενες χώρες ουτοσώστε να γίνουν κατανοητές οι

κινήσεις πληθυσμών και συντελεστών παραγωγής. Καταρχήν θα πρέπει να τονιστεί ότι περισσότερο από 80% του πληθυσμού της γης ζει σε στις αναπτυσσόμενες χώρες (Σκούντζος, 1997:24). Έτσι λοιπόν σύμφωνα με μια ταξινόμηση των Ηνωμένων Εθνών ως ανεπτυγμένες χώρες θεωρούνται όλες οι χώρες της Ευρώπης, οι μη ευρωπαϊκές χώρες που ανήκουν στην πρώην Σοβιετική Ένωση, το Ισραήλ, η Ιαπωνία, η Ιαπωνία, η Αυστραλία, η Νέα Ζηλανδία, οι Ηνωμένες πολιτείες της Αμερικής και ο Καναδάς. Όλες οι υπόλοιπες χώρες κατατάσσονται στις αναπτυσσόμενες (Σκούντζος, 1997:45). Παρακάτω, μέσω των διαφόρων θεωριών θα γίνει η προσπάθεια εξηγηθούν τα αίτια και η εξέλιξη των περιφερειακών/ εθνικών ανισοτήτων .

Οι διάφορες θεωρίες που αφορούν την ανάπτυξη καθώς και τις ανισότητες είναι:

□ **Θεωρίες αυτοεξισσορόπησης-προσωρινών ανωμαλιών της αγοράς.**

Η προσέγγιση αυτή υποστηρίζει ότι οι φτωχές χώρες/περιφέρειες από την στιγμή που θα ενσωματωθούν στην παγκόσμια καπιταλιστική αγορά, θα ακολουθήσουν την πορεία των ήδη ανεπτυγμένων χωρών/περιφερειών. Αργά ή γρήγορα η διάχυση του κεφαλαίου, της τεχνολογίας και των αξιών του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής θα μειώσουν το χάσμα μεταξύ των φτωχών και πλουσίων, με αποτέλεσμα οι υποανάπτυκτες χώρες/περιφέρειες θα προχωρήσουν στην εξελικτική πορεία (Λαμπριανίδης 2005:250).

Η θεωρία της αυτοεξισσορόπησης αναφέρεται σε μια διαδικασία «ισοροπίας» όπως το παράδειγμα των συγκοινωνούντων δοχείων στην Φυσική. Εάν όμως δούμε την τελευταία δεκαετία, θα δούμε ότι το χάσμα ανάμεσα στις πλούσιες και τις φτωχότερες χώρες διευρύνεται (όπως και το χάσμα ανάμεσα στους πλούσιους και τους φτωχούς μέσα στα έθνη). Πιο συγκεκριμένα, ενώ οι ανεπτυγμένες χώρες με το 18% του παγκόσμιου πληθυσμού συγκέντρωναν το 72% του παγκόσμιου εισοδήματος το έτος 1980, το έτος 2000 οι ίδιες χώρες κατέχουν το 78,5% του παγκόσμιου εισοδήματος με το 16% του παγκόσμιου πληθυσμού (World Bank, World Development Report 2000-2001).

□ **Θεωρία των σταδίων ανάπτυξης.**

Οι θεωρίες των σταδίων ανάπτυξης βασίζονται πάνω στην προσπάθεια να ανακαλυφθούν οι βασικές τάσεις στην ανάπτυξη όλων των ανθρώπινων κοινωνιών. Παρακάτω παρουσιάζεται η θεωρία του Rostow η οποία είχε ιδιαίτερη πολιτική(φιλελεύθερη) και επιστημονική απήχηση (Λαμπριανίδης 2005:252)..

Ο Rostow διέκρινε πέντε στάδια ανάπτυξης:

1. *Παραδοσιακή κοινωνία:* Στο στάδιο αυτό κυριαρχεί η αγροτική παραγωγή, το 75% του εργατικού δυναμικού απασχολείται στην παραγωγή ειδών διατροφής, ενώ ένα υψηλό ποσοστό του εισοδήματος διατίθεται για μη ή λίγο παραγωγικούς σκοπούς. Η περίοδος αυτή αντιστοιχεί σε μια κατάσταση στατικής ισορροπίας.
2. *Προϋποθέσεις απογείωσης:* Για να πραγματοποιηθεί αυτό το στάδιο πρέπει να γίνουν τρεις βασικές μεταβολές στο προηγούμενο: βελτίωση των μεταφορών, αλλαγές στην γεωργική παραγωγή που απελευθερώνουν εργατικό δυναμικό και τέλος, επέκταση των εισαγωγών.
3. *Απογείωση:* Διαρκεί για σύντομη σχετικά περίοδο και συνδυάζεται με σειρά γεγονότων που εξασφαλίζουν ότι στο μέλλον θα υπάρχει κανονική, σχεδόν ετήσια, αύξηση του κατά κεφαλήν εισοδήματος. Ειδικότερα, πρέπει να παρατηρείται ταυτόχρονα άνοδος του ποσοστού των παραγωγικών επενδύσεων, προώθηση ενός ή περισσοτέρων βασικών βιομηχανικών τομέων με υψηλό ποσοστό ανάπτυξης και τέλος ύπαρξη πολιτικού, κοινωνικού και θεσμικού πλαισίου που να επιτρέπει την εκμετάλλευση των ωθήσεων για επέκταση του νεοαναπτυχθέντος τομέα και να δίνει στην ανάπτυξη χαρακτήρα συνεχούς προόδου.
4. *Πορεία προς την ωριμότητα:* Η οικονομική μεγέθυνση και το υψηλότερο κατά κεφαλήν εισόδημα γίνονται τώρα κανονικά και αναμενόμενα. Συγκεκριμένα, η νεότερη τεχνολογία εφαρμόζεται σε όλους τους τομείς της οικονομίας, νέοι ηγετικοί τομείς αντικαθιστούν τους παλιούς, οι επενδύσεις εξακολουθούν να αυξάνονται σαν ποσοστό του εθνικού εισοδήματος, ο αστικός πληθυσμός αυξάνεται καθώς επίσης και το ειδικευμένο προσωπικό. Όλα αυτά διευρύνουν τις δυνατότητες για να δοθεί μεγαλύτερη έμφαση στις ανθρωπιστικές αξίες.
5. *Υψηλή μαζική κατανάλωση:* Παρατηρείται διεύρυνση της χρήσης αναρίθμητων διαρκών καταναλωτικών αγαθών και συσκευών και τάση για κατοίκηση στα προάστια. Το αυξανόμενο συναίσθημα οικονομικής ασφάλειας που οφείλεται εν μέρει στις κρατικές κοινωνικές υπηρεσίες και στην συνεχιζόμενη πλήρη απασχόληση, προκαλεί αύξηση των γεννήσεων.

Πέρα από τις φιλελεύθερες, υπάρχουν και οι μαρξιστικές θεωρίες περί σταδίων οι οποίες διακρίνουν πέντε βασικά στάδια στην ανάπτυξη των κοινωνιών. Τα στάδια με το δουλκκτητικό, φεουδαρχικό, καπιταλιστικό, σοσιαλιστικό και κομμουνιστικό τρόπο

παραγωγής (Λαμπριανίδης 2002:254). Μερικοί μαρξιστές απορρίπτουν την έννοια της υπανάπτυξης, διότι υποστηρίζουν ότι οι χώρες του Τρίτου Κόσμου βρίσκονται σήμερα σε ένα αρχικό στάδιο εκβιομηχάνισης και ανάπτυξης του καπιταλισμού όπως ακριβώς συνέβη και στις αναπτυγμένες χώρες.

Ο Friedmann διακρίνει τέσσερα στάδια ανάπτυξης που περνάει μια χώρα με βασικό κριτήριο το ποσοστό συμμετοχής της βιομηχανίας στο ΑΕΠ (Λαμπριανίδης 2002:255).

1. *Προβιομηχανικό(0-10%)*: Έχει μια σειρά από διάσπαρτους αγροτικούς οικισμούς. Υπάρχει ενδιαφέρον από την πλευρά των κατοίκων για τη γεωργία και την εξόρυξη. Αρχίζουν να διακρίνονται κάποιοι οικισμοί από όπου γίνεται το εξωτερικό εμπόριο ή που βρίσκονται σε πλούσιες αγροτικές περιοχές. Η χωρική κατανομή των επενδύσεων ευνοεί τα κεντρικά σημεία (τόπους). Υπάρχει μειωμένο ενδιαφέρον για τα περιφερειακά προβλήματα. Εξαιτίας της ύπαρξης περιορισμένων οικονομικών πόρων υπάρχει επικέντρωση της προσοχής στη βελτίωση των συνθηκών υγείας, εκπαίδευσης, κτλ.
2. *Μεταβατικό (10-25%)*: Απαιτούνται άμεσα μέτρα οργάνωσης του χώρου και συγκέντρωσης της βιομηχανίας για αξιοποίηση των οικονομικών χωρικής συγκέντρωσης. Παρατηρείται όξυνση του περιφερειακού προβλήματος, εξαιτίας της συγκέντρωσης των επενδύσεων σε μια-δυο πόλεις. Έτσι εμφανίζεται το φαινόμενο της κυρίαρχης πόλης.
3. *Βιομηχανικό (25-30%)*: Οι ανεξέλεγκτες δυνάμεις της αγοράς φαίνεται ότι εμποδίζουν την σύγκλιση των υπανάπτυκτων και των ανεπτυγμένων περιοχών. Η περιφερειακή πολιτική προσπαθεί να αντιμετωπίσει τα προβλήματα ανάπτυξης των απομονωμένων γεωργικών περιοχών και οργάνωσης της υποδομής των αστικών κέντρων.
4. *Μεταβιομηχανικό (50% και πάνω)*: Υπάρχει μια ομαλή ιεραρχία των αστικών κέντρων με τον περιορισμό της ανισομερούς χωρικής κατανομής των οικονομικών πόρων. Η περιφερειακή πολιτική προσανατολίζεται προς την προστασία του περιβάλλοντος, την αστική ανάπλαση, κτλ.

□ **Θεωρίες του δυισμού-περιφερειακός δυισμός.**

Η θεωρία αυτή υποστηρίζει ότι οι υπανάπτυκτες χώρες εμφανίζονται κατά κανόνα διχασμένες σε δύο τομείς: το μοντέρνο καπιταλιστικό τομέα και τον παραδοσιακό τομέα. Γενικά, στον καπιταλιστικό τομέα το κατά κεφαλήν εισόδημα είναι κατά πολύ

υψηλότερο και υπάρχει μεγαλύτερη συμμετοχή κεφαλαίου, τεχνολογίας και διαφήμισης.

Οι παραδοσιακές θεωρίες υποστηρίζουν ότι μακροχρόνια η ανάπτυξη του καπιταλιστικού τομέα «διαχέεται» σε όλο το οικονομικό σύστημα της χώρας. Κάποιοι άλλοι θεωρητικοί υποστηρίζουν ότι αντί για διάχυση της ανάπτυξης θα προκύψει συγκεντρωτισμός και πώλωση.

(Σύμφωνα με τον Wallerstein και την θεωρία του παγκόσμιου συστήματος είναι άσκοπο να μιλάμε για άλλους τρόπους παραγωγής καθόσον όλοι οι «τομείς» της περιφέρειας από την στιγμή που παράγουν για τη αγορά θεωρούνται καπιταλιστικοί. Ο ίδιος λέει ότι *ο καπιταλισμός ήταν από την αρχή μια υπόθεση της παγκόσμιας οικονομίας και όχι των εθνικών κρατών* (Μηλιός 1997: 39, 51). Ο Cordona εισάγει τον όρο «δομική ετερογένεια» η οποία δεν πρέπει να συγχέεται με τον δυϊσμό και που προκαλεί δομική παραμόρφωση, δηλαδή ανισομερή και «παραμορφωμένη» ανάπτυξη (Μηλιός 1997: 39).)

Ο διχασμός αυτός των υπανάπτυκτων κοινωνιών εμφανίζεται με την μορφή εδαφικού, λειτουργικού, κοινωνικού και τεχνολογικού δυϊσμού (Λαμπριανίδης 2002:269).

□ **Θεωρίες κοινωνικού προσδιορισμού. Η ψυχολογική προσέγγιση του McClelland**

Το πρόβλημα της ανάπτυξης/ υπανάπτυξης δεν απασχόλησε μόνο τους οικονομολόγους αλλά και κοινωνιολόγους, ανθρωπολόγους καθώς και ψυχολόγους. Κύριος εκπρόσωπος από την επιστήμη της ψυχολογίας είναι ο McClelland, ο οποίος προσπαθεί να αποδείξει ότι κύριος προσδιοριστικός παράγων της προόδου μιας κοινωνίας είναι η ύπαρξη ενός μεγάλου αριθμού ατόμων που έχουν ως κίνητρο τη συνεχή και επιτυχή λύση προβλημάτων (Π. Ρέππας, 1991). Σύμφωνα με τον McClelland, μέσα από ψυχολογικά τεστ προσωπικότητας, μπορεί να διαπιστωθεί αν και σε ποιο βαθμό ένα άτομο διακατέχεται από αυτό το κίνητρο για επιτυχία. Χαρακτηριστικά αυτού του είδους ατόμων είναι ότι μαθαίνουν γρηγορότερα, δουλεύουν σκληρότερα και γενικά τα πάνε καλύτερα συγκριτικά με άλλα άτομα ακόμα και αν τα τελευταία έχουν τον ίδιο δείκτη εξυπνάδας. Η θέση που υποστηρίζει ο McClelland είναι ότι κοινωνίες με μεγάλο αριθμό ατόμων με αναπτυγμένο σε υψηλότερο βαθμό το κίνητρο για επιτυχία, παρουσιάζουν μεγαλύτερη πρόοδο σε σύγκριση με άλλες που υστερούν.

Παρόλη την συμβολή όμως του McClelland δεν είναι απόλυτα βέβαιο ότι το κίνητρο για επιτυχία είναι το αίτιο της οικονομικής ανάπτυξης και όχι το αντίστροφο (Π. Ρέππας, 1991).

□ **Θεωρία των πόλων ανάπτυξης.**

Η θεωρία των πόλων ανάπτυξης θεμελιώθηκε από τον Perroux (1995), ο οποίος υποστήριξε ότι τόσο η βιομηχανική όσο και η χωρική ανάπτυξη δεν εμφανίζονται παντού και ταυτόχρονα αλλά εμφανίζονται σε σημεία ή πόλους ανάπτυξης με διαφορετική ένταση και απλώνονται μέσα διάφορα κανάλια προκαλώντας διαφοροποιημένα τελικά αποτελέσματα για το σύνολο της οικονομίας. Υποστηρίζει ότι χωρική συγκέντρωση των οικονομικών δραστηριοτήτων σε ένα αστικό κέντρο, που το περιβάλλει μια προβληματική περιοχή, θα αυξήσει το εισόδημα της περιοχής στο σύνολο της. Ο Perroux αναφέρεται σε οικονομικό επίπεδο ότι δηλαδή η διαδικασία ανάπτυξης λειτουργεί επιλεκτικά αναπτύσσοντας ορισμένες περιφέρειες και αφήνοντας υποανάπτυκτες άλλες. Ο Boudeville επεκτείνει την θεωρία του Perroux για να συμπεριλάβει και την γεωγραφική διάσταση. Ο περιφερειακός πόλος ανάπτυξης είναι ένα σύνολο από βιομηχανίες εγκατεστημένες σε μια αστική περιοχή οι οποίες ενθαρρύνουν την περαιτέρω ανάπτυξη της οικονομικής δραστηριότητας σε ολόκληρη τη ζώνη επιρροής του.

(Ενώ οι πόλοι ανάπτυξης προέκυψαν ως μια έννοια από την ιστορική ανάλυση της άνισης χωρικής ανάπτυξης του καπιταλισμού, στην συνέχεια προτάθηκαν ως μια πολιτική για τον περιορισμό της χωρικής ανισότητας (Λαμπριανίδης 2005:282)). Σύμφωνα με τον Θ. Αργύρη οι θέσεις των συγκεκριμένων θεωριών δέχονται το δυϊσμό ως ένα ενδογενές μεταβατικό φαινόμενο, το οποίο δημιουργείται για να προετοιμάσει την φάση της εκβιομηχάνισης των υποανάπτυκτων χωρών. (Κήπας, 2004)

□ **Θεωρίες της εξάρτησης.**

Εκφραστές της θεωρίας είναι κυρίως ο Amin (1976) και ο Wallerstein (1974). Σύμφωνα με τις θεωρίες αυτές, η οικονομία μερικών χωρών επηρεάζεται από την ανάπτυξη και επέκταση άλλων χωρών. Πιο συγκεκριμένα *η εξάρτηση υποδηλώνει την άνιση σχέση μιας χώρας με κάποιες άλλες (τις μητροπόλεις), παρά τη θέληση της εξαρτημένης χώρας.* Η εξαρτημένη χώρα έχει το μεγαλύτερο μέρος του εμπορίου της προσανατολισμένο προς τις μητροπόλεις, ένα σημαντικό μέρος του οικονομικού της

πλεονάσματος εξάγεται στις μητροπόλεις (μέσω των κερδών, τόκων, πατέντων, αλλά και σε υπερτιμολογήσεων-υποτιμολογήσεων, κτλ) (Λαμπριανίδης, 2005). Η εξάρτηση δε αποκλείει την μεγέθυνση κάποιων οικονομικών (π.χ. κατά κεφαλήν ΑΕΠ ή/ και της βιομηχανικής παραγωγής) της εξαρτημένης χώρας. Οι συνέπειες της εξαρτημένης ανάπτυξης στην παραγωγική δομή της χώρας είναι πολλαπλές.

1. Υπέρμετρη διόγκωση ορισμένων τομέων της (αυτών που απευθύνονται στην εξωτερική αγορά και ελέγχονται από το ξένο κεφάλαιο) και στασιμότητα άλλων.
2. Η βιομηχανική και τεχνολογική διάρθρωση της χώρας είναι περισσότερο προσανατολισμένη στα συμφέροντα των πολυεθνικών επιχειρήσεων που κυριαρχούν στους πιο δυναμικούς τομείς της, παρά στις εσωτερικές ανάγκες ανάπτυξής της.
3. Η ίδια η παραγωγική δομή της χώρας περιορίζει την ανάπτυξη της εσωτερικής αγοράς όπως π.χ. με την υιοθέτηση τεχνολογίας έντασης κεφαλαίου που περιορίζει το ρυθμό απορρόφησης εργατικού δυναμικού, κτλ.

Το είδος της ανάπτυξης στις εξαρτημένες χώρες οφείλεται στη λειτουργία των δυνάμεων της αγοράς μέσα σε πλαίσια:

1. εμπορικών σχέσεων, που βασίζονται σε μονοπωλιακό έλεγχο της αγοράς μέσω του οποίου επηρεάζεται ο καθορισμός των παγκόσμιων όρων του εμπορίου και δημιουργείται μια διαδικασία άνιση ανταλλαγής.
2. πιστωτικών σχέσεων, που βασίζονται στον έλεγχο των διεθνών χρηματοδοτικών σχέσεων.
3. τεχνολογικών σχέσεων, που βασίζονται στο μονοπώλιο μιας πολύπλοκης και προχωρημένης τεχνολογίας.

Η εξάρτηση είναι μια μεταβλητή συνθήκη. Υπόκειται δηλαδή σε αλλαγές μορφής και περιεχομένου σύμφωνα με τις αλλαγές που γίνονται στον διεθνή καταμερισμό εργασίας. Οι μεταβολές αυτές δεν αναιρούν την εξάρτηση, οδηγούν απλώς από έναν τύπο σε άλλο(Λαμπριανίδης,2005).

Γενικά, οι θεωρίες της ανάπτυξης εκφράστηκαν μέσα από την φιλελεύθερη και μαρξιστική προσέγγιση. Η φιλελεύθερη προσέγγιση έδωσε βάρος στην ανάπτυξη των ενδογενών παραγόντων. Ο δημογραφικός παράγοντας έπαιξε σημαντικό ρόλο στην υπανάπτυξη των αναπτυσσόμενων χωρών. Από την άλλη οι κλασικοί μαρξιστές έδωσαν βαρύτητα στους εξωγενείς παράγοντες όπως ο ιμπεριαλισμός και το ελεύθερο εμπόριο, με την πλέον βαρύνουσα την άποψη του Λένιν. Οι νεομαρξιστές θεωρητικοί

συμπεριέλαβαν στην ανάλυση τους τόσο τους ενδογενείς όσο και τους εξωγενείς παράγοντες.

Τα ταμπού της θεωρητικής συζήτησης για την ανάπτυξη.

Ο U. Menzel, προκείμενου να ερμηνεύσει τα αδιέξοδα της θεωρητικής συζήτησης, κατέληξε σε κάποια βασικά ταμπού, τα οποία παρατίθενται (Κήπας, 2004):

➤ *Τι σημαίνει στην πραγματικότητα «ανάπτυξη»;*

Πολλές φορές γίνεται αναφορά στους καταλόγους των ιδρυμάτων, στους οποίους ορίζονται αναπτυξιακοί στόχοι με την στενή έννοια τους όπως η ικανοποίηση βασικών αναγκών (δηλαδή διατροφή, στέγαση, ιατρική περίθαλψη, μόρφωση) και άλλοτε η ανάπτυξη εννοείται ευρύτερα (όπως παραχώρηση ανθρωπίνων δικαιωμάτων, πολιτική συμμετοχή, διατήρηση του περιβάλλοντος), αλλά χωρίς να μπορούν ποτέ να εξηγούν με ποιο τρόπο είναι δυνατό να πραγματοποιηθούν όλα τα ανωτέρω. Από την άλλη χρησιμοποιούν έννοιες όπως εξορθολογισμός (στηριζόμενοι στον Max Weber), κοινωνική κινητικότητα και διαφοροποίηση (στηριζόμενοι στον T. Parsons), κατανουή των έργων (βασιζόμενοι στον A. Smith), ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων (χρησιμοποιώντας τον Καρλ Μάρξ) ή ακόμα την έννοια της αύξησης των παραγωγικών δυνάμεων (δηλαδή χρησιμοποιώντας τον F. List).

Όλες οι προτάσεις που θεωρούνται στρατηγικού χαρακτήρα, οι οποίες εξάγονται από τις μεγάλες θεωρίες που αναφέραμε, οι οποίες εξάγονται από τις μεγάλες θεωρίες που αναφέραμε, τελικά καταλήγουν στην οικονομική μεγέθυνση, στον εκσυγχρονισμό του αγροτικού τομέα και κυρίως στην εκβιομηχάνιση και το βασικότερο: έχουμε την υπόνοια ότι η επίδραση των κοινωνικών και των πολιτικών στόχων θα πραγματοποιηθεί από μόνη της.

➤ *Ο ρόλος της αποικιοκρατίας.*

Στις περισσότερες θεωρίες η αποικιοκρατία εμφανίζεται ως η μονή πηγή για όλα τα προβλήματα που έχει ο τρίτος κόσμος. Η αιτιολόγηση έγινε είτε με το επιχείρημα ότι η αποικιοκρατική εκμετάλλευση οδήγησε στην τεράστια μεταφορά εισοδήματος, η οποία τελικά εμπόδισε την ανάπτυξη και την αυτοδύναμη οικονομική μεγέθυνση, είτε με το επιχείρημα ότι εμφύτευση της οικονομίας των αποικιοκρατών κατάφερε να δημιουργήσει στρεβλώσεις στη δομή των τοπικών κοινωνιών και αυτές οι στρεβλώσεις αντέχουν ακόμα και σήμερα.

Έτσι, χωρίς να αμφισβητεί κανείς τις επιπτώσεις της αποικιοκρατίας πάνω σ' αυτές τις χώρες, προκύπτουν όμως ορισμένες απορίες. Αν η αποικιοκρατία είχε παντού τις ίδιες επιπτώσεις, σε τι οφείλεται το γεγονός ότι κάποιες παλαιότερες αποικίες ακολούθησαν αυτόνομες διαδικασίες εκβιομηχάνισης, άλλες όχι, κάποιες απ' αυτές (όπως στη Λατινική Αμερική) είναι ανεξάρτητες εδώ και εκατόν εξήντα χρόνια ή ακόμα επίσημα δεν υπήρξαν ποτέ αποικίες (όπως η Αιθιοπία και η Κίνα); Αντιστρόφως, σε τι οφείλεται που αρκετές χώρες(όπως η Νορβηγία, η Φιλανδία, η Ιρλανδία και ακόμα οι αγγλοσαξονικές αποικίες, όπως οι ΗΠΑ, ο Καναδάς και η Αυστραλία) κατάφεραν να αναπτυχθούν, ενώ άλλες (όπως η Αργεντινή) όχι; Επίσης, σε τι οφείλεται που ορισμένες ισχυρές δυνάμεις στον διεθνή χώρο και με σημαντικές αποικίες (όπως για παράδειγμα η Πορτογαλία, η Ισπανία) δεν κατάφεραν να πετύχουν με γοργούς ρυθμούς τη μετάβαση τους στη βιομηχανική κοινωνία, παρά το γεγονός ότι κατάφεραν να πετύχουν σημαντική μεταφορά πόρων, ενώ σήμερα, με βάση την οικονομική δύναμη και την ανάπτυξή τους, ανήκουν περισσότερο στην περιφέρεια; Επιπλέον, γιατί χώρες με λίγες αποικίες (όπως για παράδειγμα οι ΗΠΑ, η Γερμανία και ακόμα οι σκανδιναβικές χώρες) κατάφεραν να πραγματοποιήσουν πολύ γρήγορα τη μετάβαση τους στη βιομηχανική κοινωνία; Επίσης, πόσο τυχαίο είναι που τμήματα της παλιάς αποικιοκρατικής αυτοκρατορίας της Ιαπωνίας ανήκουν σήμερα στις χώρες που άρχισαν να αναπτύσσονται, ενώ άλλες χώρες (όπως οι Φιλιππίνες, η Ινδοκίνα, η Βιρμανία και ακόμα η Ινδονησία, οι οποίες υπήρξαν αποικίες της Ευρώπης ακριβώς στην ίδια περιοχή) σήμερα βρίσκονται σε πολύ χειρότερη θέση στο ζήτημα της οικονομικής ανάπτυξής τους;

Αν στη θέση του βασικού ερμηνευτικού επιχειρήματος που χρησιμοποιήθηκε, δηλαδή στην «αποικιοκρατία», βάλουμε το επιχείρημα «διεθνής αγορά», στην ουσία δεν αλλάζει κάτι στο βασικό πρόβλημα και ο λόγος είναι ότι θα πρέπει να αναρωτηθούμε πώς κατόρθωσαν κάποιες χώρες να αντιμετωπίσουν τις δυνατότητες και τους κινδύνους της αγοράς, ενώ άλλες δεν τα κατάφεραν. Επομένως, συμπεραίνεται ότι χρειάζεται διαφορετική εξέταση της κάθε κοινωνίας σε σχέση με την αρχική κατάστασή της, πριν αρχίσει η αποικιοκρατία, όπως επίσης χρειάζεται εξέταση σε σχέση και με τις συνθήκες που αφορούν τη χρονική στιγμή κατά τη διάρκεια της αποικιοκρατίας.

- *Η νομιμοποιητική λειτουργία των θεωριών του ιμπεριαλισμού και της εξάρτησης.*

Η θεωρία του ιμπεριαλισμού και η θεωρία της εξάρτησης, παρότι υπάρχουν ανεπάρκειες στην ανάλυσή τους, είναι πολύ βολικές θεωρίες. Ίσως είναι και η βασική αιτία που βρήκαν πρόσφορο έδαφος σε όλες τις χώρες τον τρίτο κόσμο και έτσι υπήρξαν αρκετά δημοφιλείς. Πιο συγκεκριμένα, αυτές οι θεωρίες δημιούργησαν σε κάθε αριστερό ή δεξιό δεσπότη, φεουδάρχη, πολιτικό ή στρατιωτικό διδάκτορα, την αντίληψη ότι όλα τα προβλήματα προέρχονταν από έξω και έτσι απαλλάχτηκαν από την ευθύνη να πραγματοποιήσουν αλλαγές που ήταν απαραίτητες σε κάθε αναπτυσσόμενη χώρα. Για παράδειγμα, αντί να γίνει η αγροτική μεταρρύθμιση, η προσοχή στράφηκε στη σταθεροποίηση των τιμών στη διεθνή αγορά και στην αύξηση της βοήθειας από το εξωτερικό, ενώ από την άλλη η διεθνής αναδιανομή αντικαθιστά τα αναδιανεμητικά μέτρα στο εσωτερικό. Μ' αυτό τον τρόπο κατάφεραν να διατηρηθούν οι παραδοσιακές δομές εξουσίας και οι πηγές πλουτισμού των κυρίαρχων ηγετικών ομάδων.

Μέχρι στιγμής, βλέπουμε ότι όλες οι παραπάνω θεωρίες και κριτικές τους δεν μπορούν να εξηγήσουν πλήρως όλα τα φαινόμενα ανάπτυξης/ υπανάπτυξης σε παγκόσμιο επίπεδο σε επίπεδο χώρας. Η ανάπτυξη/ υπανάπτυξη δεν είναι κάτι στατικό, αλλά είναι μια δυναμική σχέση στην οποία μπορεί η μία έννοια να διαδέχεται την άλλη (π.χ. Αργεντινή). Οπότε λοιπόν δεν μπορούμε να βασιστούμε πλήρως σε καμία θεωρία για την ανισότητα ούτως ή άλλως να εξηγήσουμε τα φαινόμενα κοινωνικής κινητικότητας από μια περιφέρεια/ έθνος στην άλλη/ άλλο (μετανάστευση). Αυτό που είναι αναγκαίο είναι η ανάλυση των σύγχρονων οικονομικών- κοινωνικών-χωρικών δεδομένων έχοντας απλώς την γνώση των διαφόρων θεωριών στα θέματα της ανισότητας. Επιπλέον ας μην ξεχνάμε ότι οι χώρες και οι περιφέρειες είναι πλέον χωρικά/ οικονομικά υποσύνολα της νέας παγκόσμιας οικονομίας, μιας διεθνοποιημένης οικονομικής δυναμικής.

Εξελίξεις της ανάπτυξης στην παγκοσμιοποίηση.

Καταρχήν με τον όρο *παγκοσμιοποίηση*, εννοούμε την συνεχή αύξηση της διασυνοριακής οικονομικής δραστηριότητας, την αυξανόμενη αλληλεξάρτηση των εθνικών οικονομιών και των αγορών χρήματος και κεφαλαίου, την έντονη διεθνοποίηση της παραγωγής, των επενδύσεων και των συγχωνεύσεων μεταξύ επιχειρήσεων καθώς και μια εντονότερη αναζήτηση νέων διεθνών θεσμών (Κότιος, Τσέλιος: 2002).

Παράλληλα έχουμε την καθιέρωση του όρου «νέα οικονομία» όπου συμπεριλαμβάνει την διεθνοποίηση της παραγωγής, το αυξανόμενο διεθνές εμπόριο αγαθών και υπηρεσιών, την ολοκλήρωση των αγορών χρήματος και κεφαλαίου, την αύξηση του διεθνούς ανταγωνισμού, την τριτογενοποίηση της παραγωγής, την απελευθέρωση και απορύθμιση των εθνικών αγορών καθώς και την ανάπτυξη και χρησιμοποίηση σύγχρονων πληροφορικών και τηλεπικοινωνιακών τεχνολογιών (Κότιος, Τσέλιος: 2002).

Βλέπουμε λοιπόν ότι οι περιφέρειες αλλά και τα έθνη σαν χωρικές-οικονομικές οντότητες είναι υποσύνολα του παγκόσμιου οικονομικού συστήματος. Συνεπώς κάθε διακύμανση της παγκόσμιας οικονομικής δραστηριότητας (ύφεση, ανάπτυξη) ενδέχεται να έχει επιπτώσεις στην οικονομία μιας περιφέρειας ή ενός έθνους (Κότιος, Τσέλιος: 2002).

Τα κύρια χαρακτηριστικά της παγκοσμιοποίησης είναι τα εξής:

A) Αύξηση της κινητικότητας των παραγωγικών συντελεστών (Κότιος, Τσέλιος: 2002). Εδώ υπάγεται και η κινητικότητα της εργασίας, δηλαδή η μετανάστευση με την οποία θα ασχοληθούμε αναλυτικότερα.

B) Ανάπτυξη του παγκόσμιου εμπορίου (Krugman, 1995).

Κατά τον Νάκο (Νάκος, 1998) αυτό που εντοπίζεται ως κύριο χαρακτηριστικό της παγκοσμιοποίησης είναι η τεράστια κίνηση κεφαλαίων με την άμεσων ξένων επενδύσεων, που τείνει να καταστήσει την παγκόσμια αγορά μία και ενιαία. Θα μπορούσαμε να χωρίσουμε την εξαγωγή κεφαλαίων σε τρεις περιόδους (Νάκος, 1998):

1. Το πρώτο κύμα έλαβε χώρα πριν το πρώτο παγκόσμιο πόλεμο. Τότε εκδηλώνεται για πρώτη φορά η εξαγωγή κεφαλαίων. Ο Λένιν στο έργο του «Ιμπεριαλισμός, ανώτατο στάδιο του καπιταλισμού» (σημ: ιμπεριαλισμός είναι μαρξιστικός και για την ακρίβεια λενινιστικός όρος που αναφέρεται στην παγκοσμιοποίηση) γράφει χαρακτηριστικά ότι « *Η έκθεση του προξένου της Αυστρο-Ουγγαρίας στο Σαο-Πάολο αναφέρει: Η κατασκευή των σιδηροδρόμων της Βραζιλίας γίνεται στο μεγαλύτερο μέρος της με γαλλικά, βελγικά, βρετανικά και γερμανικά κεφάλαια. Οι χώρες αυτές με τις χρηματιστικές τους επιχειρήσεις που σχετίζονται με την κατασκευή των σιδηροδρόμων, εξασφαλίζουν το δικαίωμα προμήθειας του αναγκαίου σιδηροδρομικού υλικού*». (Lenin, 1984).
2. Η δεύτερη περίοδο είναι μετά το 1950 και μέχρι τα μέσα της δεκαετίας

του 1970.

3. Η τρίτη περίοδος είναι αυτή που ζούμε σήμερα και άρχισε από την δεκαετία του 1980.

Η συμβολή των άμεσων ξένων επενδύσεων στην «παγκοσμιοποίηση» είναι μεγάλη (κυρίως μέσω των πολυεθνικών εταιρειών) με διάφορες συνέπειες. Η ραγδαία αύξηση τους προσφέρει την δυνατότητα εισαγωγής τεχνολογίας και τεχνογνωσίας, σύνδεση με διεθνή δίκτυα, η αύξηση των εισοδημάτων στους συντελεστές παραγωγής, κ.ά. (Κότιος, Τσέλιος: 2002).

Οι επιπτώσεις της ανάμιξης των πολυεθνικών εταιριών στον Τρίτο Κόσμο υπήρξε αντικείμενο πολλών συζητήσεων όπως υπήρξε και η σημασία τους όσον αφορά το ερώτημα αν αυξάνονται ή λιγοστεύουν οι διαφορές μεταξύ πλούσιων και φτωχών κρατών. Μερικοί θεωρούν τις δραστηριότητές τους απλώς ως ένα περαιτέρω βήμα προς την εκμετάλλευση των λιγότερο ανεπτυγμένων χωρών, προς όφελος του καπιταλιστικού «κέντρου» (A. Giddens, 1993). Δεν είναι λίγα τα παραδείγματα περιπτώσεων στις οποίες οι πολυεθνικές έχουν ακολουθήσει εξαιρετικά καταστρεπτική πολιτική έναντι των φτωχότερων χωρών. Οι πολυεθνικές εταιρίες επενδύουν τεράστια κεφάλαια στις χώρες που λειτουργούν οι θυγατρικές τους και σταδιακά έτειναν να εγκαθιστούν εργοστάσια στις χώρες αυτές, εκμεταλλεζόμενες την άμεση πρόσβασή σε φτηνές πρώτες ύλες και φτηνά εργατικά χέρια. Μια από τις συνέπειες ήταν αυτό που ονομάστηκε «αποδιάρθρωση» -ένας παράγοντας που συμβάλλει στο δυϊσμό. Όπως λέει ο Amin, αποτελείται «από τομείς, από εταιρίες, που συνυπάρχουν η μια πλάι στην άλλη και που μεταξύ τους δεν υπάρχει ολοκλήρωση σε μεγάλο βαθμό, η καθεμιά από τις οποίες, όμως, έχει ολοκληρωθεί σε έντονο βαθμό στα πλαίσια οικονομικών συνασπισμών, των οποίων τα κέντρα βάρους βρίσκονται στα κέντρα του καπιταλιστικού κόσμου» (A. Giddens, 1993). Μία μελέτη για τις μεγαλύτερες βιομηχανίες στο Μεξικό έδειξε ότι οι ξένες εταιρίες αποτελούν πάνω από το 45% του συνόλου των εταιριών. Μία παρεμφερής μελέτη στη Βραζιλία οδήγησε σε παρόμοια συμπεράσματα, τα οποία ενισχύθηκαν από τη διαπίστωση ότι αυτές οι μεγάλες ξένες εταιρίες ελέγχουν επίσης ένα ευρύτερο δίκτυο μικρότερων εταιριών.

Ταυτόχρονα ωστόσο, η εγκατάσταση παραγωγικών μονάδων στις φτωχότερες χώρες του κόσμου τους παρέχει τουλάχιστον τη δυνατότητα να δημιουργήσουν μία οικονομική βάση, η οποία θα μπορούσε να αποτελέσει τα θεμέλια αυξημένης υλικής ευημερίας. Πολλά εξαρτώνται από τη συγκεκριμένη κατάσταση στη χώρα που

«φιλοξενεί»: κατά πόσο μπορεί να ελεγχθεί η εισροή και εκροή κεφαλαίων και μέχρι ποιο βαθμό υπάρχουν οικονομικοί τομείς διαφορετικοί από αυτόν που ελέγχεται από το διεθνές κεφάλαιο (A. Giddens,1993).

Συμπεράσματα

Είδαμε λοιπόν σε αυτό το κεφάλαιο την έννοια της ανάπτυξης καθώς και τους παράγοντες που την επηρεάζουν. Επίσης όσο αναφορά τις διάφορες θεωρίες για την ανάπτυξη, παρατηρήσαμε πως οι θεωρίες είναι ελλιπείς, με την έννοια πως δεν μπορούν να εξηγήσουν πλήρως το φαινόμενο της ανάπτυξης.

Βέβαια, με το πέρασμα του χρόνου, όπως και άλλα πράγματα, έτσι και οι θεωρίες της ανάπτυξης θα βελτιώνονται και θα προσεγγίζουν όλο και περισσότερο το φαινόμενο αυτό. Όπως έχει αναφερθεί στο κεφ.1.1 σημαντικός παράγοντας για την οικονομική ανάπτυξη μιας χώρας ή περιφέρειας είναι οι ανθρώπινοι πόροι, δηλαδή το εργατικό δυναμικό. Σε αυτόν λοιπόν τον τομέα έρχεται καταλυτικά ο ρόλος των μεταναστών οι οποίοι αποτελούν πλέον φαινόμενο και στη χώρα μας.

Πρώτα θα δούμε το φαινόμενο ιστορικά και μετά θα προσπαθήσουμε να βγάλουμε κάποια σχέση μεταξύ αυτού του φαινομένου και της οικονομικής ανάπτυξης σε μια χώρα και όχι μόνο στον τομέα των ανθρώπινων πόρων.

ΚΕΦ. 2 ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ ΚΑΙ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΣ

φώτο: Συνοικία μεξικάνων μεταναστών στην ευρύτερη περιοχή του Λος Άντζελες

Εισαγωγή

Στο κεφάλαιο αυτό θα προσπαθήσουμε να προσδιορίσουμε την μετανάστευση καταρχάς μέσα από την ιστορική περιγραφή του φαινομένου. Η μετανάστευση όπως θα δούμε δεν είναι κάτι το νέο οπότε δεν θα πρέπει να το αντιμετωπίζουμε με ξαφνισμό ή με αμηχανία. Εξάλλου ζούμε σε μια εποχή που λόγω εξέλιξης της τεχνολογίας και των μέσων μεταφοράς οι αποστάσεις έχουν ελαχιστοποιηθεί και οι πληροφορίες διακινούνται γρήγορα και σχεδόν παντού. Άρα μια ιστορική περιγραφή του φαινομένου θα μας βοηθήσει να αποκτήσουμε μια γενικότερη αντίληψη της διαχρονικότητας του θέματος. Μετά από την ιστορική περιγραφή θα κατατεθούν διάφοροι ορισμοί του φαινομένου ως προς το τι ορίζουμε ως μετανάστευση καθώς τα είδη της. Οι ορισμοί αυτοί προέρχονται από διάφορους επιστημονικούς χώρους (οικονομία, κοινωνιολογία, κλπ.) για μια σφαιρικότερη οπτική του φαινομένου, μια και σαν θέμα είναι εκ φύσεως διεπιστημονικό. Μετά τους ορισμούς και τα είδη της μετανάστευσης, θα αναφερθούμε στα αίτια που την προκαλούν. Για την κατανόηση των αιτίων απαιτείται η γνώση των επιστημονικών ορισμών και των ειδών της. Τα αίτια είναι ένας σημαντικός παράγοντας διότι έχουν έμμεση σχέση (σαν παράγοντας) με την οικονομική ανάπτυξη της χώρας υποδοχής (αλλά και της χώρας προέλευσης). Επίσης όπως θα δούμε η μετανάστευση έχει άμεση σχέση με την ανισόμετρη ανάπτυξη που υπάρχει παγκοσμίως. Μετά θα αναφερθούμε στην ταυτότητα του μετανάστη δηλαδή ποιοι είναι (σε κατηγορίες), στην οργάνωσή της, την σχέση της με την πολυπολιτιστική κοινωνία και σε κάποια κοινωνικο-οικονομικά χαρακτηριστικά με τα οποία θα βγάλουμε κάποια συμπεράσματα για την κατάσταση των μεταναστών. Τέλος, σειρά έχει η πολιτική για τους μετανάστες. Συγκεκριμένα γίνεται αναφορά των διαφόρων εθνικών πολιτικών για την ένταξη ή όχι των μεταναστών μέσα σε πλαίσιο

πολυπολιτισμού. Τα στοιχεία αυτά κρίνονται χρήσιμα για την διεξαγωγή πολιτικών συμπερασμάτων σε επόμενο κεφάλαιο. Επίσης, γίνεται αναφορά στην μεταναστευτική πολιτική της ΕΕ και των ΗΠΑ με σκοπό την σύγκριση προς διεξαγωγή συμπερασμάτων σε επόμενο κεφάλαιο για μια διεθνή μεταναστευτική πολιτική.

Ιστορική διαδρομή του φαινομένου

Το φαινόμενο της μετανάστευσης δεν αποτελεί νέο φαινόμενο. Η μετανάστευση αποτελεί ένα σημαντικό φαινόμενο της ανθρώπινης ζωής. Από καταβολής κόσμου, ο άνθρωπος μετακινείται από τόπο σε τόπο αναζητώντας πιο ευνοϊκούς τρόπους επιβίωσης. Χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι στην έρημο της κεντρικής Ασίας γίνονταν μεταναστεύσεις ολόκληρων φυλών επί 3.000 χρόνια περίπου ενώ, υπάρχουν αρχαιολογικές ενδείξεις για προϊστορικές μετακινήσεις στην Κίνα και την Ευρώπη. Γενικά όμως, οι άνθρωποι που ζούσαν σε μέρη που περιστοιχίζονταν από βουνά σε σχέση τις πεδιάδες δεν μετακινούνταν τόσο συχνά καθώς, οι προϊστορικοί άνθρωποι στις μετακινήσεις χρησιμοποιούσαν δρόμους με λιγότερα εμπόδια. Προτιμούσαν έτσι, να μετακινηθούν πηγαίνοντας από παραθαλάσσια μέρη αντί να τα διασχίσουν ή προτιμούσαν ν' ακολουθήσουν τις όχθες των ποταμών περνώντας μέσα από κοιλάδες όπως, του Νείλου ή του Τίγρη και του Ευφράτη, που ήταν οι πρώτες που κατοικήθηκαν και ανέπτυξαν αξιόλογο πολιτισμό το έτος 4.000 π.Χ περίπου (<http://www.apodimos.com>).

Οι Ηνωμένες Πολιτείες δημιουργήθηκαν από τους μετανάστες. Η εποχή που γνώρισε την μεγαλύτερη μεταναστευτική ροή στην ιστορία ήταν η περίοδος 100 χρόνων μετά 1815. Τότε μετανάστευσαν 60 εκατομμύρια Ευρωπαίοι προς την Αμερική, την Αυστραλία, την Νότια και Δυτική Αφρική. Δέκα εκατομμύρια άνθρωποι εγκατέλειψαν την Ρωσία κινούμενοι προς την Κεντρική Ασία και την Σιβηρία. Περίπου ένα εκατομμύριο άνθρωποι κινήθηκαν από την Νότια Ευρώπη προς την Βόρεια Αμερική.

Δώδεκα εκατομμύρια Κινέζοι και έξι εκατομμύρια Ιάπωνες μετανάστευσαν στην Ανατολική και Νοτιο-Ανατολική Ασία, ενώ πάνω από ενάμισι εκατομμύριο ινδοί κινήθηκαν προς την Νοτιο-Ανατολική Ασία καθώς και την Νότια και Δυτική Αφρική (Λαμπριανίδης-Λυμπεράκη, 2001). Την δεκαετία του 1980, 7,9 εκατομμύρια άτομα μετανάστευσαν νόμιμα στις Ηνωμένες Πολιτείες και 7,3 εκατομμύρια μετανάστευσαν νόμιμα στον υπόλοιπο αναπτυγμένο κόσμο. Το 1992, υπολογίστηκε ότι 3,4 εκατομμύρια παράνομοι ξένοι ζούσαν στις Ηνωμένες πολιτείες. Το 1995, το

25% των κατοίκων της Καλιφόρνιας είχαν γεννηθεί στο εξωτερικό (Lester Thurow:139, 1996).

Αν αναλύσουμε την ιστορία της μετανάστευσης στην Ευρώπη θα διακρίνουμε τέσσερις διαφορετικές φάσεις (Μ. Χλέτσος, 2001):

1. Η περίοδος 1945-1960. Είναι η περίοδος ανοικοδόμησης των χωρών μετά το 2^ο Παγκόσμιο πόλεμο και η περίοδος της αποαποικιοκρατίας. Κατά την διάρκεια αυτής της περιόδου η κύρια αιτία της μετανάστευσης ήταν η μετακίνηση πληθυσμών εξαιτίας του τέλους του πολέμου καθώς και η επιστροφή των αποίκων και του εργατικού δυναμικού από τις αποικίες.
2. Η περίοδος 1955-1973. Είναι η περίοδος σημαντικής μετανάστευσης εργατικού δυναμικού από τον λεγόμενο Νότο προς την Ηπειρωτική Ευρώπη και γενικότερα προς τις βόρειες χώρες.
3. Η περίοδος 1974-1988. Κατά την περίοδο αυτή περιορίζεται σημαντικά η μετανάστευση, επειδή οι χώρες υποδοχής των μεταναστών δε ζητούν πλέον νέο εργατικό δυναμικό.
4. Η περίοδος 1988 και έπειτα η οποία χαρακτηρίζεται από την μετακίνηση πληθυσμών από την Ανατολική στην Δυτική Ευρώπη.

Σήμερα, αυτοί που μεταναστεύουν δεν προέρχονται κυρίως από τις πολύ φτωχές αλλά από αυτές που βρίσκονται σε ένα ενδιάμεσο στάδιο ανάπτυξης. Αντίστοιχα δεν είναι αποκλειστικά οι φτωχότεροι κάτοικοι των χωρών αυτών που μεταναστεύουν αλλά κυρίως εκείνοι που βρίσκονται μεν σε δυσμενή θέση αλλά ωστόσο έχουν τους υλικούς και πολιτισμικούς πόρους που χρειάζονται προκειμένου να αντιμετωπίσουν τις δυσκολίες της μετανάστευσης (Λαμπριανίδης-Λυμπεράκη, 2001).

Παρουσίαση διαφόρων επιστημονικών ορισμών και είδη μετανάστευσης

Αν τώρα θέλαμε να δώσουμε έναν ορισμό στο φαινόμενο της μετανάστευσης, το δημογραφικό λεξικό που εκδόθηκε τη Διεθνή Ένωση για την Επιστημονική Μελέτη του Πληθυσμού, δίνει τους έξης ορισμούς (Η. Πουλοπούλου, 1986): «Μεταναστευτική κίνηση είναι το σύνολο των μετακινήσεων που έχει ως αποτέλεσμα

την αλλαγή διαμονής από τον τόπο καταγωγής ή τον τόπο αναχώρησης στον τόπο προορισμού ή άφιξης.

Η μετανάστευση διακρίνεται σε εσωτερική, όταν ο τόπος καταγωγής και ο τόπος προορισμού βρίσκονται στα όρια της ίδιας επικράτειας, και σε εξωτερική ή διεθνή, όταν η μετακίνηση γίνεται από μια επικράτεια στην άλλη. Η εξωτερική μετανάστευση διακρίνεται σε μετανάστευση στο εξωτερικό ή αποδημία, δηλαδή μετακίνηση ατόμων ή ομάδων προς την αλλοδαπή, και σε μετανάστευση από το εξωτερικό ή είσοδο μεταναστών, δηλαδή άφιξη ατόμων ή ομάδων από το εξωτερικό για να εγκατασταθούν σε μια χώρα.

Η μετανάστευση από το εξωτερικό υποδιαιρείται σε παλιννόστηση, όταν αφορά άτομα που με τη θέλησή τους επιστρέφουν στην χώρα καταγωγής, και σε επαναπατρισμό, όταν την μετακίνηση την πραγματοποιεί η δημόσια εξουσία, όπως π.χ. συμβαίνει στην ανταλλαγή πληθυσμών.

Άλλα είδη μετανάστευσης είναι (<http://www.apodimos.com>):

1. **Ατομική ή Ομαδική** που μεμονωμένα άτομα ή ομάδες ατόμων εγκαταλείπουν τον τόπο τους και εγκαθίστανται σε κάποιον άλλο.
2. **Εσωτερική ή Εξωτερική** όπου η μετανάστευση γίνεται στα όρια ενός Κράτους ή πέρα απ' αυτό.
3. **Εκούσια ή Αναγκαστική** με σκοπό να μειωθούν οι στερήσεις και ν' αυξηθούν οι απαιτήσεις των μεταναστών. Συχνά όμως λόγω των πολιτικών, θρησκευτικών ή άλλων διώξεων παρουσιάζεται το φαινόμενο της αναγκαστικής μετανάστευσης.
4. **Προσωρινή ή Μόνιμη** όταν η μετανάστευση γίνεται σε ορισμένο χρονικό διάστημα, ανάλογα με τον χρόνο που απαιτείται για την διευθέτηση των υποθέσεων, καθώς υπάρχει πάντα η πρόθεση της επανόδου. Όταν η μετανάστευση είναι αδύνατον να καθοριστεί χρονικά ή είναι αβέβαιης διάρκειας και δεν υπάρχει πρόθεση επανόδου από τον μετανάστη, τότε θεωρείται μόνιμη. Σχετικά, η Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της χώρας ορίζει σαν προσωρινή την μετανάστευση σε μια χώρα του εξωτερικού για παραμονή μικρότερη από ένα έτος ή την αναχώρηση λόγω ναυτολόγησης και σαν μόνιμη την μετάβαση σε μια ξένη χώρα για εγκατάσταση που διαρκεί πάνω από ένα έτος.

5. **Ηπειρωτική ή Υπερπόντια** ανάλογα, με το αν στην μετακίνηση από χώρα σε χώρα, παρεμβάλλεται ή όχι θάλασσα και η χώρα της μετανάστευσης ανήκει σε άλλη ήπειρο. Σήμερα, γίνεται πιο επιλεκτική διάκριση ανάμεσα στις ενδοηπειρωτικές και διηπειρωτικές μεταναστεύσεις και διατηρείται πιο έντονη η εικόνα της ενότητας ή της ασυνέχειας της γεωγραφικής περιοχής όπου κινείται συνήθως ο μετανάστης.

Ο Ε. Καβουριάρης, ορίζει ως μετανάστευση την μεταφορά εργατικής δύναμης είτε στο εσωτερικό μιας χώρας είτε προς το εξωτερικό (Η. Πουλοπούλου, 1986).

Ο κοινωνιολόγος Eisenstadt ορίζει την μετανάστευση ως φυσική μετάβαση ενός ατόμου ή μιας ομάδας από μία κοινωνία σε μια άλλη. Η μετάβαση αυτή συνήθως συνεπάγεται την εγκατάλειψη ενός κοινωνικού περιβάλλοντος και την εγκατάσταση σε ένα διαφορετικό. Οι Castles και Kosack αναφέρουν ότι ο όρος μετανάστευση σημαίνει κυρίως μεταφορά ενός πολύτιμου οικονομικού μέσου, της ανθρώπινης εργατικής δύναμης, από τις φτωχές στις πλούσιες χώρες. Οικονομικό ορισμό της μετανάστευσης δίνει και ο οικονομολόγος Böhning, λέγοντας ότι η μετανάστευση συνεπάγεται μετακίνηση του συντελεστή παραγωγής εργασία από την περιοχή αναχώρησης στην περιοχή άφιξης (Η. Πουλοπούλου, 1986).

Τα αίτια της μετανάστευσης

Το κίνητρο της μετανάστευσης για τον Lester Thurow είναι εν μέρει η έλξη την οποία ασκεί η προσδοκία υψηλότερων εισοδημάτων στον αναπτυγμένο κόσμο και εν μέρει η ώθηση των άθλιων συνθηκών στον αναπτυσσόμενο κόσμο (Lester Thurow:140, 1996). Για τους Λαμπριανίδη-Λυμπεράκη κάτι τέτοιο θα μπορούσε να δικαιολογηθεί με βάση (Λαμπριανίδη-Λυμπεράκη, 2001):

- ο τις άνισες αναπτυξιακές ταχύτητες που υπάρχουν στα διάφορα έθνη,
- ο την συγκέντρωση πλούτου σε κάποιες περιοχές της γης και ανέχειας σε άλλες.
- ο την μεγαλύτερη ευκολία πλέον μετακίνησης και πληροφόρησης λόγω ανάπτυξης της τεχνολογίας,
- ο την κατάρρευση οικονομικών συστημάτων όπως η ΕΣΣΔ και τέλος τους άνισους ρυθμούς και τις αντιθετικές τάσεις στις δημογραφικές εξελίξεις (Λαμπριανίδη-Λυμπεράκη, 2001).

Επίσης σύμφωνα με τους κλασσικούς οικονομολόγους Smith και Hicks, η μετανάστευση εξηγείται από την συνεχή προσπάθεια των ατόμων ως οικονομικών όντων, για βελτίωση του βιοτικού τους επιπέδου. Δεδομένου ότι ο μισθός είναι εκείνο το στοιχείο που κατεξοχήν προσδιορίζει το επίπεδο διαβίωσης, η τάση του ανθρώπου να μεγιστοποιήσει την ικανοποίηση και βελτίωση των συνθηκών ζωής του, τον οδηγεί σε μετακινήσεις από περιοχές/ χώρες με χαμηλούς μισθούς σε περιοχές/ χώρες με υψηλούς μισθούς (Α. Καρασαββόγλου, 2001).

Κάτι τέτοιο όμως δεν ισχύει απόλυτα γιατί π.χ. στην Ευρώπη, αν και διατηρήθηκαν σημαντικές μισθολογικές διαφορές ανάμεσα στις οικονομίες της, εντούτοις παρουσιάζεται ολοένα και μικρότερη κινητικότητα παρά το γεγονός ότι εξασφαλίζονται συνθήκες μεγαλύτερης κινητικότητας από την διαδικασία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης (Λαμπριανίδης-Λυμπεράκη, 2001).

Συγκεκριμένα ο Assouos έχει διατυπώσει πως αν συντρέχουν ορισμένες προϋποθέσεις όπως σταθερά δημοκρατικά καθεστάτα, τότε οι ανισότητες που δρομολογούν τάση για μετανάστευση θα πρέπει να είναι πολύ μεγαλύτερες προκειμένου να ωθήσουν τα άτομα στο δρόμο της μετανάστευσης (Assouos, 2000).

Η διερεύνηση των προσδιοριστικών παραγόντων της μετανάστευσης με στοιχεία όπως η πιθανότητα εξεύρεσης εργασίας στη χώρα υποδοχής, κοινωνική ασφάλιση, κ.ά. αποτέλεσαν αντικείμενο ανάλυσης του Tiebout. Κατά αυτόν, η μετανάστευση επηρεάζεται και από τις δυνατότητες-πιθανότητες ικανοποίησης της ζήτησης των δυνητικών μεταναστών στην χώρα υποδοχής για σειρά ιδιωτικών και δημοσίων αγαθών όπως είναι οι κοινωνικές παροχές, η κοινωνική ασφάλιση, οι συνθήκες διαβίωσης, η τιμή γης, κ.ά. (Α. Καρασαββόγλου, 2001).

Είναι επίσης γνωστό ότι η εκπαίδευση αυξάνει την παραγωγικότητα της εργασίας δεδομένου ότι αυτή συνιστά επένδυση σε ανθρώπινο κεφάλαιο. Μέσα από αυτό το πρίσμα ο Steineck διατυπώνει πως η μετανάστευση εκλαμβάνεται ως επένδυση σε ανθρώπινο κεφάλαιο, αφού ο μετανάστης μεταφέρει στη χώρα υποδοχής γνώσεις, ικανότητες, δεξιότητες, εμπειρίες, κ.ά.

Κίνητρο για τον μετανάστη αποτελεί η προοπτική υψηλότερων αποδοχών στην χώρα υποδοχής και αυτός θα μετακινηθεί σε άλλη χώρα μόνον αν τα οφέλη που αποκομίσει στη χώρα υποδοχής υπερβαίνουν τα οφέλη που ήδη αποκομίζει στη βάση του, κατά το ύψος του κόστους που προκαλεί η μετανάστευση αυτή καθαυτή. Στα κόστη αυτά προσμετρούνται η μετακόμιση, τα ενοίκια στη χώρα υποδοχής, το

υψηλότερο ενδεχομένως κόστος διατροφής, οι ψυχικές επιβαρύνσεις που προκαλεί η μετανάστευση κ.ά. (Α. Καρασαββόγλου, 2001).

Πέρα από τις προαναφερθείσες απόψεις υπάρχουν και θέσεις που έχουν ως αφετηρία μια γενικότερη κριτική στάση απέναντι στη λειτουργία και αποτελεσματικότητα του συστήματος της ελεύθερης αγοράς.

Σύμφωνα με αυτήν την λογική η μετανάστευση πρέπει να προσεγγίζεται όχι ως ατομικό φαινόμενο αλλά ως ένα διαρθρωτικό ζήτημα της οικονομίας, όχι ως ένα μεμονωμένο, αναφερόμενο σε μια χρονική στιγμή/ περίοδο, φαινόμενο αλλά ως μια εξέλιξη που εμφανίζει ιστορική και διαχρονική συνέχεια και συνέπεια και, τέλος, όχι ως ένα ζήτημα που πρέπει να αναλυθεί σε επίπεδο εθνικών οικονομιών αλλά ως ένα παγκόσμιο γεγονός με παγκόσμιες οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές προεκτάσεις.

Με βάση λοιπόν τις παραπάνω θέσεις ο Parneiter διατυπώνει πως το πρόβλημα της διαθεσιμότητας εργατικών χεριών προκύπτει από την ίδια την δυναμική της οικονομίας της αγοράς. Η συγκεντροποίηση του κεφαλαίου έχει ιστορικά συμβαδίσει με μια συνεχή αύξηση της ζήτησης για εργατική δύναμη. Αυτό ήταν απαραίτητο προκειμένου να χρησιμοποιηθεί αυτή στην παραγωγική διαδικασία αλλά και για να παίζει το ρόλο της βιομηχανικής εφεδρείας.

Επιπρόσθετα όμως, έπρεπε να διασφαλισθεί αυτή η εφεδρεία εργαζομένων για λόγους που έχουν σχέση με την συμπίεση του εργατικού κόστους. Κατά συνέπεια, η εργατική δύναμη έπρεπε να είναι διαθέσιμη σε τιμή που θα μεγιστοποιεί την υπεραξία. Ο ανταγωνισμός οδηγεί τις επιχειρήσεις στην απόκτηση και εκμετάλλευση φθηνής εργατικής για την αύξηση της υπεραξίας και την εντατικοποίηση της διαδικασίας συσσώρευσης του κεφαλαίου.

Στο βαθμό, δε, που δεν υπάρχουν άλλα αποθέματα για ένταξη νέων τμημάτων πληθυσμού (γυναίκες, νέοι) στην αγορά εργασίας, προκύπτει ως μοναδική λύση για την αύξηση της προσφερόμενης ποσότητας εργασίας η προσέλκυση αλλοδαπού δυναμικού. Υπο αυτήν την έννοια κατά τον Parneiter η συγκεντροποίηση κεφαλαίου και η μετανάστευση αποτελούν τις δύο όψεις του ίδιου νομίσματος (Α. Καρασαββόγλου, 2001).

Ο Ε. Καβουριάρης, με βάση την μαρξιστική ανάλυση διατυπώνει πως η λειτουργία του γενικού νόμου της κεφαλαιοκρατικής συσσώρευσης σε παγκόσμιο επίπεδο οδηγεί στην δημιουργία ενός βιομηχανικού εφεδρικού στρατού σε όλες τις χώρες που κυριαρχούνται από κεφαλαιοκρατικές σχέσεις παραγωγής.

Συνεχίζει λέγοντας πως η λειτουργία του νόμου της ανισομερής ανάπτυξης ανάμεσα σε περιοχές ή χώρες, τομείς και κλάδους οδηγεί σε μια κατάσταση εξάρτησης και ταυτόχρονα επιτρέπει στις αναπτυγμένες βιομηχανικά χώρες να ελέγχουν την εργατική δύναμη των αναπτυσσόμενων χωρών.

Στην συνέχεια παραπέμπει στον Marx, σύμφωνα με αυτόν ο εργατικός πληθυσμός, στον κεφαλαιοκρατικό τρόπο παραγωγής, εκτός από παράγοντας συσσώρευσης κεφαλαίου παράγει ο ίδιος ταυτόχρονα σε αυξανόμενη κλίμακα τα μέσα που τον κάνουν υπεράριθμο.

Διατυπώνει λοιπόν πως η μετανάστευση είναι το αποτέλεσμα της συνδυασμένης λειτουργίας του γενικού νόμου της κεφαλαιοκρατικής συσσώρευσης και της ανισομερής ανάπτυξης κατά περιοχές ή χώρες, τομείς και κλάδους. Η λειτουργία του γενικού νόμου της κεφαλαιοκρατικής συσσώρευσης οδηγεί στην δημιουργία του σχετικού υπερπληθυσμού (βιομηχανικού εφεδρικού στρατού).

Η λειτουργία της ανισομερής ανάπτυξης προσφέρει στους τομείς και τους κλάδους σε ανάπτυξη το απαραίτητο εργατικό δυναμικό για την συνέχιση και την διεύρυνση της παραγωγής τους (Ε. Καβουριάρης, 1974).

Για να γίνει κατανοητό αυτό γίνεται μια παραπομπή στον Marx: *«Στα κέντρα της σύγχρονης βιομηχανίας-εργοστάσια, μανουφακτούρες, μεταλλεία, κ.λ.π.-οι εργάτες πότε απωθούνται και πότε πάλι προσελκύονται σε μεγαλύτερο αριθμό, έτσι που γενικά ο αριθμός των εργαζομένων αυξάνει, αν και σε διαρκώς φθίνουσα αναλογία, σε σύγκριση με την κλίμακα παραγωγής. Ο υπερπληθυσμός υπάρχει εδώ σε ρευστή μορφή. Τόσο στα καθεαυτο εργοστάσια, όσο και σε όλα τα μεγάλα εργαστήρια όπου χρησιμοποιούνται μηχανές με εφαρμογή του σύγχρονου καταμερισμού της εργασίας, δεν χρησιμοποιούνται κατά μάζες εργάτες παρά μόνο όσοι είναι ακόμα νέοι. Όταν ενηλικιωθούν μόνο ένα πολύ μικρό μέρος από αυτούς, βρίσκει απασχόληση στους ίδιους κλάδους, ενώ η πλειοψηφία κατά κανόνα απολύεται. Οι απολυόμενοι αποτελούν μέρος του ρευστού υπερπληθυσμού(δηλαδή όσοι βρίσκονται έξω από την παραγωγή εξ αιτίας της εποχιακής πτώσης της βιομηχανικής παραγωγής) που μεγαλώνει όσο μεγαλώνουν οι διαστάσεις της βιομηχανίας. Ένα μέρος από αυτούς μεταναστεύει, στην πραγματικότητα ακολουθεί το μεταναστεύον κεφάλαιο»* (Ε. Καβουριάρης, 1974).

Σε άλλες περιπτώσεις, πολιτικοί παράγοντες υπαγόρευαν την μετακίνηση του πληθυσμού. Η επικράτηση δικτατορικών καθεστώτων σε αρκετές χώρες ή η ύπαρξη πολεμικών συγκρούσεων σε κάποια περιοχή επηρέαζαν σημαντικά τις αποφάσεις των ατόμων για την μετακίνηση τους (Μ. Χλέτσος, 2001).

Ένας άλλος λόγος που αφορά κυρίως την μετανάστευση των ημερών μας, είναι ότι το κόστος μεταφοράς πλέον έχει πέσει σε μεγάλο βαθμό (S. Derk, 1994) που ακόμη και σχετικά φτωχοί άνθρωποι μπορούν να διαθέσουν τα χρήματα για ένα αεροπορικό εισιτήριο που θα τους μεταφέρει σε μια άλλη χώρα. Με την κατάρρευση επίσης κάποιων κλειστών οικονομιών (ΕΣΣΔ) και με το άνοιγμα άλλων (Κίνα) υπάρχουν πλέον πολλά μέρη με τεράστια οικονομικά χάσματα μεταξύ λαών με πολύ διαφορετικά εισοδήματα οι οποίοι ζουν πολύ κοντά και πλέον μπορούν να μετακινηθούν (π.χ. Ανατολική και Δυτική Ευρώπη, Κίνα και Ιαπωνία) (Lester Thurow:141, 1996).

Επίσης, υπάρχουν δημογραφικά προβλήματα στις χώρες όπου «εξάγουν» μετανάστες όπως είναι οι πληθυσμιακές πιέσεις στις οποίες υπάρχει μια γραμμική σχέση με την υπανάπτυξη. Η αύξηση του πληθυσμού στις αναπτυσσόμενες χώρες «εξουδετερώνει» την όποια οικονομική ανάπτυξη και οξύνει το πρόβλημα της ανεργίας (Ντόκος, 2001).

Μια άλλη διάσταση του δημογραφικού προβλήματος (σε διεθνή κλίμακα αυτή την φορά) είναι ότι ενώ κάποιες κοινωνίες γίνονται υπερβολικά «νεαρές» (το 60% του πληθυσμού της Κένυας είναι κάτω από 15 ετών) κάποιες άλλες «γερνούν» (το 20% του σουηδικού πληθυσμού είναι άνω των 65 ετών) (Ντόκος, 2001).

Γενικά ενώ στον ανεπτυγμένο κόσμο το πρόβλημα είναι η διάθεση όλων και περισσότερων πόρων για τους ηλικιωμένους, ο υπόλοιπος κόσμος προσπαθεί να αντιμετωπίσει τα προβλήματα που προκαλεί η αλματώδη αύξηση των βρεφών και νεαρών παιδιών (Ντόκος, 2001).

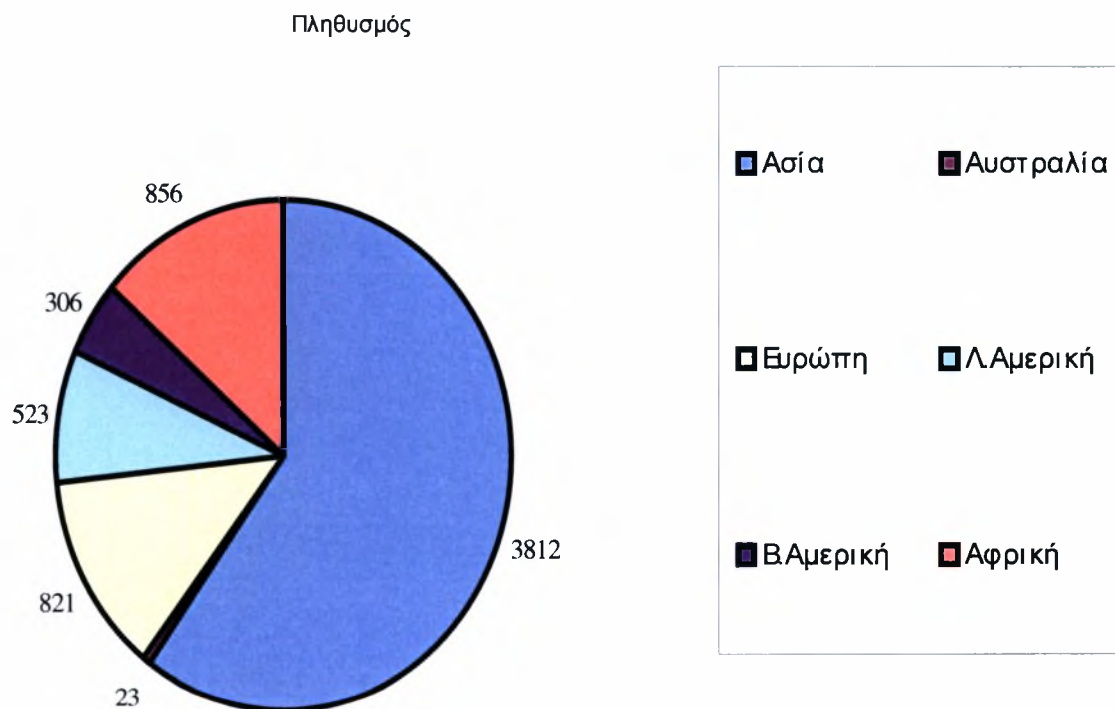
Συγκεκριμένα μάλιστα, χώρες όπως η Γερμανία για να διατηρήσει σταθερό το ποσοστό του πληθυσμού της που βρίσκεται σε ηλικία εργασίας από σήμερα μέχρι το 2050 (με τον σημερινό ρυθμό γεννήσεων) πρέπει να εισάγει 487.000 μετανάστες το χρόνο, αντιστοίχως η Γαλλία χρειάζεται 109.000 μετανάστες το χρόνο και η Ε.Ε. στο σύνολο της 1.600.000 (Λαμπριανίδης-Λυμπεράκη, 2001).

Αρα λοιπόν βλέπουμε πως η μετανάστευση εκτός από υπαρκτή, είναι και απολύτως αναγκαία διότι σε παγκόσμια κλίμακα έχουμε χώρες που το εργατικό τους δυναμικό πλεονάζει, ενώ σε άλλες συρρικνώνεται, όποτε με την μετακίνηση του πλεονάζοντα πληθυσμού θα τείνουμε προς την πληθυσμιακή ισορροπία εντός των χωρών.

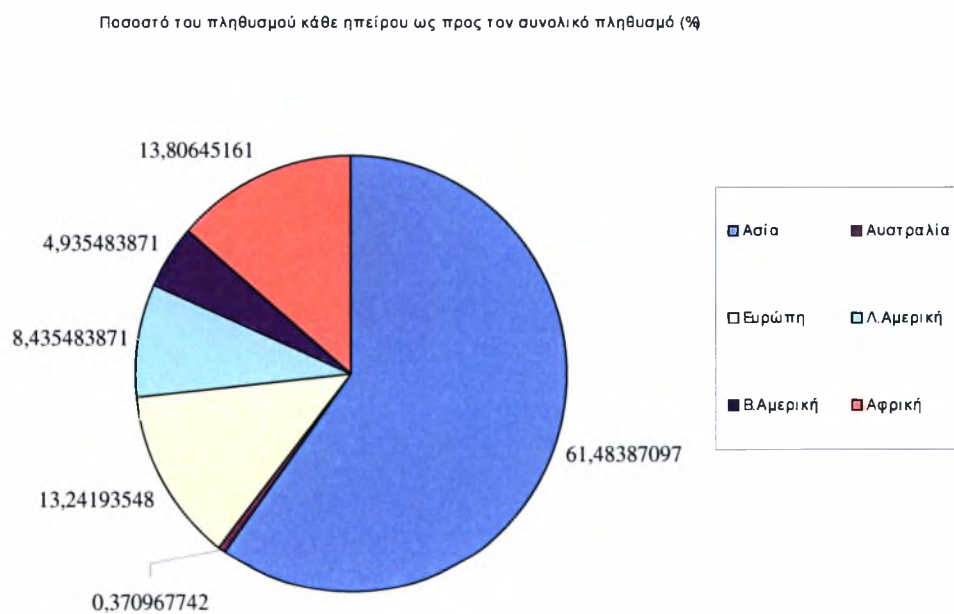
Παρακάτω παρουσιάζεται η κατανομή του παγκόσμιου πληθυσμού εκφρασμένη σε εκατομμύρια για το 2000 και 2025 αντιστοίχως (Ντόκος, 2001).

Παρατηρούμε το 2025 η Αφρική θα αυξήσει τον πληθυσμό της ενώ η Ευρώπη και η Β. Αμερική θα σμικρυνθούν. Με δεδομένη αυτήν την δημογραφική εξέλιξη, αν δεν παρθούν μέτρα κατά της παγκόσμιας φτώχειας, πιθανόν και το 2025 το φαινόμενο της μετανάστευσης να συνεχίζει να είναι επίκαιρο... Ένας λόγος λοιπόν που το ζήτημα της μετανάστευσης απαιτεί ανάλυση είναι πως τα μέχρι τώρα στοιχεία μας προΐδεάζουν να υποθέσουμε την συνέχιση του φαινομένου.

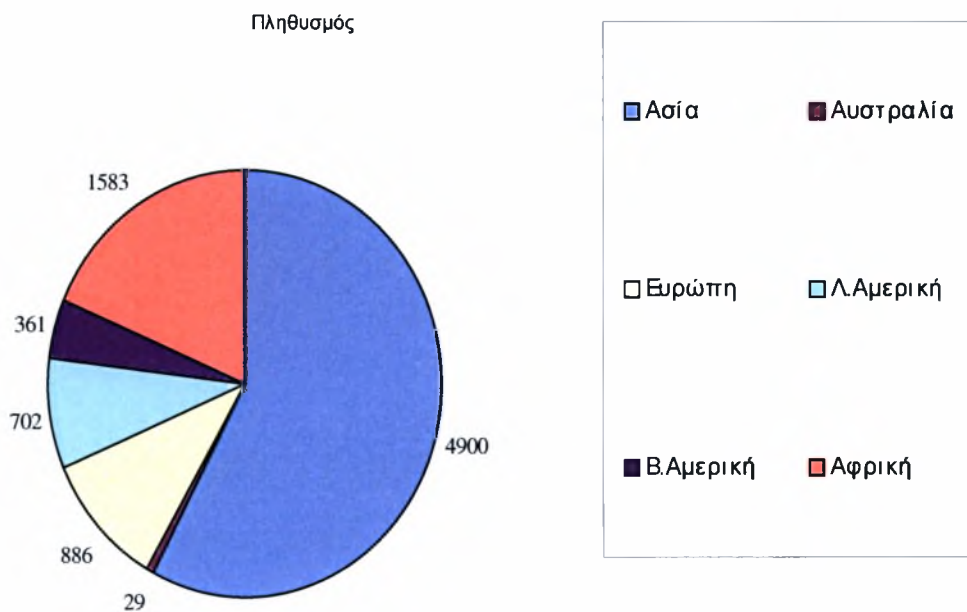
Κατανομή παγκόσμιου πληθυσμού 2000 (6,2 δισεκατομμύρια)

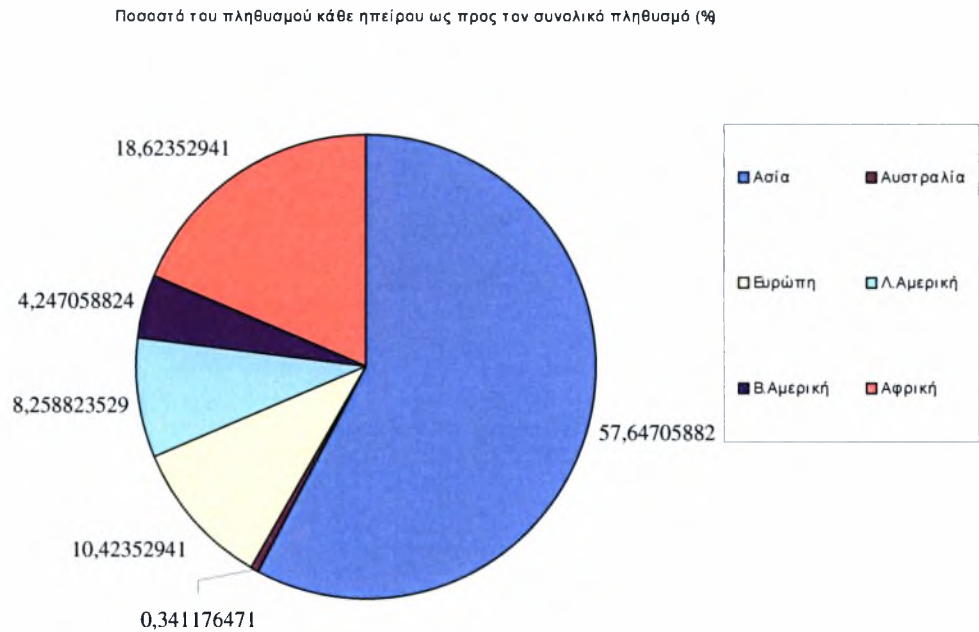
Κατανομή παγκόσμιου πληθυσμού 2000 (ποσοστό που αντιστοιχεί στον πληθυσμό κάθε ηπείρου)

Κατανομή παγκόσμιου πληθυσμού 2025 (8,5 δισεκατομμύρια)

Κατανομή παγκόσμιου πληθυσμού 2025 (ποσοστό που αντιστοιχεί στον πληθυσμό κάθε ηπείρου)

Ο Ernest Mandel επίσης διατυπώνει πως η *διαρκή οικονομική ανάπτυξη ευνοεί την μαζική και διεθνή μετανάστευση η οποία επιτρέπει την αναπαραγωγή μιας εφεδρικής στρατιάς εργατικού δυναμικού, παρά την αυξημένη και έντονη συσσώρευση του κεφαλαίου* (Ernest Mandel, 2003). Ο Ernest Mandel στο έργο του «Long Waves of capitalist development» συνδέει την μετανάστευση με την οικονομική ανάπτυξη τις δεκαετίες 60 και 70 όπου τότε στην Ευρώπη σύμφωνα με το έργο του σημειώνεται οικονομική ανάπτυξη.

Τέλος στους παράγοντες που συμβάλλουν στην ενίσχυση των μεταναστευτικών ροών πρέπει επίσης να αναφερθούν (Ναζιάκης, 2001):

- Η αποδιάρθρωση των τοπικών και περιφερειακών παραγωγικών συστημάτων στις αναπτυσσόμενες χώρες από την δραστηριότητα των πολυεθνικών επιχειρήσεων, που οδηγεί σε οικονομικό και κοινωνικό παραγκωνισμό των τοπικών και μικρών παραγωγών. Οι μικροί ιδιοκτήτες στην αγροτική παραγωγή αδυνατούν να ανταγωνιστούν τις μεγάλες αγροτικές επιχειρήσεις και οι μικρές επιχειρήσεις τα εργοστάσια συναρμολόγησης των δυτικών πολυεθνικών. Έτσι είτε

γίνονται μισθωτοί στις μεγάλες επιχειρήσεις είτε μετατρέπονται σε ένα μετακινούμενο τοπικά, εθνικά ή παγκόσμια εργατικό δυναμικό.

- Ένα ποσοστό του ανθρώπινου δυναμικού που μεταναστεύει αφορά ειδικευμένους εργαζόμενους. Τα τελευταία χρόνια, στο πλαίσιο της διεθνοποίησης των αγορών, έχουν υπογραφεί μεταξύ των κρατών πολλές συμφωνίες ελεύθερων συναλλαγών, οι οποίες εκτός από τις ροές κεφαλαίων και πληροφοριών αφορούν και αυξημένες μετακινήσεις ειδικευμένου επιστημονικού προσωπικού.

Στην παρούσα εργασία εξετάζουμε την εξωτερική μετανάστευση. Παρόλα αυτά θα αναφέρουμε και αίτια που χαρακτηρίζουν την εσωτερική μετανάστευση διότι μερικά από αυτά μπορούν να αποτελέσουν κίνητρο φυγής σε άλλη χώρα. Τα αίτια αυτά είναι(www.apodimos.com/arthra/05/May/H_SHMASIA_THS

METANASTEYSHS/):

- ❖ Η βιομηχανική ανάπτυξη της χώρας καθώς μια σύγχρονη πόλη είναι προϊόν της βιομηχανίας και η ίδρυση βιομηχανιών σε αυτές ή κοντά σε αυτές, δημιούργησε μεγαλύτερη ανάγκη εργατικών χεριών που συντέλεσε στην μετακίνηση των εργατών.
- ❖ Η εμπορική ανάπτυξη της χώρας καθώς, παράλληλα με την βιομηχανική, η εμπορική ανάπτυξη μιας πόλης δημιουργεί συνεχώς αυξανόμενες ανάγκες προσωπικού για την διακίνηση των προϊόντων, τις διεθνείς σχέσεις και τις άλλες συναλλαγές που απορρέουν από αυτές, με αποτέλεσμα να προσελκύει συνεχώς τους νέους της υπαίθρου.
- ❖ Οι μέθοδοι καλλιέργειας. Ενώ αυξήθηκε η προσφορά εργασίας στην πόλη, μειώθηκε αντίστοιχα στην ύπαιθρο καθώς βελτιώθηκαν τα μέσα καλλιέργειας και οι μέθοδοι παραγωγής. Εξαιτίας όμως αυτών, η ζήτηση των γεωργικών προϊόντων που αυξήθηκε αντιστρόφως ανάλογα με την παραγωγή δημιούργησε σοβαρό πρόβλημα στους αγρότες της υπαίθρου. Τα εργατικά χέρια που άρχισαν να πλεονάζουν, οι μικροί γαιοκτήμονες που συνδυάζονται συχνά με την μικρή παραγωγικότητα και το άγονο έδαφος ώθησαν πολλούς, απογυμνώνοντας έτσι την ύπαιθρο, να μεταναστεύσουν στα μεγάλα αστικά κέντρα.
- ❖ Η εποχιακή ανεργία, καθώς στην ύπαιθρο η εργασία που είναι συχνά εποχιακή έχει σαν αποτέλεσμα τον υπόλοιπο χρόνο να μην αξιοποιείται

ικανοποιητικά. Αντίθετα, στην πόλη η απασχόληση είναι συνεχής με σίγουρο εισόδημα και καλλίτερους όρους ασφάλισης.

- ❖ Ο μαγνητισμός της πόλης. Η πόλη γενικά είναι πιο ελκυστική από την ύπαιθρο και κοινωνικούς λόγους όπως:
 - I. Τα ερεθίσματα. Η πόλη προσφέρει πιο πολλά ερεθίσματα από την ύπαιθρο, ειδικά στους νέους, διότι υπάρχουν περισσότερες ευκαιρίες εξέλιξης που ενισχύουν τον ενθουσιασμό των ανθρώπων για εγκατάσταση.
 - II. Η ψυχαγωγία. Η πόλη προσφέρει περισσότερα είδη ψυχαγωγίας από το χωριό, γεγονός που προσελκύει τους νέους.
 - III. Τα πνευματικά προβλήματα. Ο νέος με ιδιαίτερη έφεση στην μάθηση, έλκεται από την πόλη, γιατί παρέχει καλλίτερη εκπαίδευση σε όλα τα επίπεδα, διαθέτει μουσεία, βιβλιοθήκες και άλλες πνευματικές εστίες που προσφέρονται στον νέο που επιθυμεί να μορφωθεί.
 - IV. Το βιοτικό και κοινωνικο-οικονομικό επίπεδο. Ένας από τους πιο βασικούς λόγους μετακίνησης του εσωτερικού μετανάστη είναι η επίτευξη ενός ανώτερου βιοτικού επιπέδου τόσο για τον εαυτό του όσο και για την οικογένειά του. Ακόμη και σήμερα επικρατεί, επικρατεί η αντίληψη ότι οι κάτοικοι των πόλεων είναι πιο ψηλά κοινωνικο-οικονομικά από τους κατοίκους της υπαίθρου.
 - V. Άλλοι κοινωνικοί παράγοντες. Σύμφωνα με μια έρευνα που έγινε στις δεκαετίες του 1960 για τον εσωτερικό μετανάστη προέκυψε πώς ο πρώτος λόγος για την μετανάστευση στα μεγάλα αστικά κέντρα είναι η επιθυμία για καλλίτερη ζωή, ο δεύτερος λόγος η αναζήτηση εργασίας, ο τρίτος οι σπουδές και μετά ακολουθούν η παραμονή κοντά στους συγγενείς, ο γάμος και η αποφυγή της ζωής του χωριού για άλλους λόγους. Ακόμη και σήμερα, παρατηρούνται παρόμοια φαινόμενα. Επίσης, ο μιμητισμός αποτελεί έναν άλλο λόγο μετανάστευσης στις πόλεις, καθώς η παρουσία πολλών μεταναστών από το χωριό λειτουργεί σαν μαγνήτης στους υπόλοιπους χωρικούς.

Κατηγορίες μεταναστών

Κάθε μεταναστευτική ροή λοιπόν επηρεάζει σημαντικά τόσο την περιοχή ή την χώρα από την οποία ο πληθυσμός φεύγει όσο και την περιοχή ή χώρα προς την

οποία ο πληθυσμός μετακινείται. Ανάλογα με το αν η μετανάστευση είναι νόμιμη ή όχι διακρίνουμε τους μετανάστες σε νόμιμους ή παράνομους αντίστοιχα. Οι παράνομοι μετανάστες είναι «παράνομοι» είτε επειδή εισήλθαν παράνομα στη χώρα είτε επειδή εισήλθαν νόμιμα αλλά δεν μπόρεσαν να αποκτήσουν τη νόμιμη άδεια παραμονής τους σε αυτή τη χώρα (Μ. Χλέτσος, 2001).

Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με την σύγχρονη βιβλιογραφία παράνομοι μετανάστες θεωρούνται (Ταρίνος, 2000):

- Εκείνοι που μπαίνουν στην χώρα ανεπίσημα, περνώντας παρανόμως χερσαία ή θαλάσσια σύνορα.
- Εκείνοι που μπαίνουν νόμιμα (ως τουρίστες, επισκέπτες φίλων/ συγγενών, φοιτητές, κλπ) με κάποια περιορισμένης διάρκειας βίζα/ άδεια παραμονής και, μετά τη λήξη της, παρατείνουν τη διαμονή τους παράνομα.
- Εκείνοι που βρίσκονται ήδη νόμιμα στη χώρα υποδοχής με κάποια άδεια παραμονής/ εργασίας, αλλά μετά τη λήξη της ισχύος της παρέμειναν στη χώρα παρόλο που δεν κατάφεραν να την ανανεώσουν.
- Κάποιοι εποχιακοί εργάτες σε τοπικές αγορές εργασίας (συνήθως σε αγροτικές εργασίες), που δεν έχουν εξασφαλίσει νόμιμα χαρτιά, αλλά παραμένουν μετά την λήξη της δουλειάς.
- Οι αιτούντες άσυλο που βρίσκονται ήδη στην χώρα υποδοχής περιμένοντας την έγκριση της αίτησης τους, καθώς και αυτοί των οποίων η αίτηση έχει απορριφθεί και ωστόσο συνεχίζουν την παραμονή τους είτε έχοντας σκοπό μόνιμης εγκατάστασης είτε σκοπεύουν να μετακινηθούν σε κάποιο άλλο κράτος.

Λόγω των διαφορετικών λόγων άφιξης, τα διαφορετικά οικονομικά και κοινωνικά εφόδια και της διαφορετικής μεταχείρισης από τις αρχές και το κοινό των χωρών υποδοχής, θα μπορούσαμε να διακρίνουμε τις εξής κατηγορίες μεταναστών (Γαβρόγλου, 2001):

- i. Οι παλινοστούντες.
- ii. Πολίτες της Ευρωπαϊκής Ένωσης που ζουν σε άλλη χώρα της Ένωσης. Από τους 13.000.000 ξένους που ζούσαν στην Δυτική Ευρώπη το 1993, 6.000.000 ήταν δυτικοευρωπαίοι.
- iii. Ένας μεγάλος αριθμός μεταναστών στην Ευρώπη προέρχεται από πρώην αποικίες, οπότε γνωρίζουν τον πολιτισμό και την γλώσσα της χώρας υποδοχής. Τέτοιοι είναι οι Πακιστανοί, Ινδοί και Δυτικοϊνδοί στην Βρετανία,

Βορειοαφρικάνοι και Νοτιοασιάτες στη Γαλλία, Ερυθραίους και Σομαλέζους στην Ιταλία, και Σουριναμέζους στην Ολλανδία.

- iv. Στρατολογημένοι εργάτες από χώρες όπως η Τουρκία. Η Γερμανία υιοθέτησε το μοντέλο *gastarbeiter* που είχε αναπτύξει η Ελβετία αναφορικά με τους Ιταλούς. Ο σκοπός ήταν κάθε μετανάστης να διαμένει στη Γερμανία για σύντομα κάθε φορά διαστήματα, εκ περιτροπής, για να μην προλαβαίνει να δημιουργεί οικογενειακές ρίζες. Το πρόβλημα όμως ήταν ότι οι βιομηχανικοί αυτοί εργάτες σε αντίθεση με την Ελβετία που στρατολογούσε προσωπικό για υπηρεσίες, έπρεπε να καταρτιστούν σε συγκεκριμένες δεξιότητες και οι εταιρίες ήταν απρόθυμες να στέλνουν κάθε πίσω τους μετανάστες αυτούς, στους οποίους είχαν επενδύσει. Σύντομα έφτασαν οι οικογένειες των μεταναστών και έγινε πλέον σαφές ότι οι προσωρινοί αυτοί μετανάστες θα έμεναν για πάντα.
- v. Πρόσφυγες και ζητούντες ασύλου, οι οποίοι αποτελούν ολοένα αυξανόμενο μέρος των ξένων. Διεθνώς 15.000.000 άνθρωποι διεκδικούν το χαρακτηρισμό αυτό, ενώ οι περισσότεροι πηγαίνουν από μια φτωχή χώρα σε μια άλλη. Μόλις το 5% πηγαίνει στην Ευρώπη. Το 1983 γύρω στα 65.000 άτομα μετανάστευσαν σε χώρες της Ευρώπης, το 1989 έφθασαν τα 289.000 άτομα και το 1992 ο αριθμός κορυφώθηκε στα 700.000 για να μειωθεί στα 300.000 άτομα το 1994.

(Στην Ελλάδα, από το 1890, εμφανίσθηκαν τέσσερις μορφές μετανάστευσης (Η. Πουλοπούλου, 1986):

- Η εργατική μετανάστευση τόσο από όσο και προς την Ελλάδα τα τελευταία χρόνια.
- Η πολιτική μετανάστευση.
- Η μετανάστευση εμπόρων, που επεκτάθηκε κατά την περίοδο 1890-1920, οπότε μεγάλος αριθμός Ελλήνων μετανάστευσε για να ασχοληθεί για να ασχοληθεί με το εμπόριο στην Ρουμανία, την Αίγυπτο και Ρωσία.
- Η μετανάστευση επιστημόνων-brain drain-η οποία είναι αισθητή κατά την μεταπολεμική περίοδο.).

Η οργάνωση της μετανάστευσης

Ενδιαφέρον είναι επίσης να δούμε πως οργανώθηκε η μετανάστευση από τις αρχές του αιώνα.

Τότε, η μετανάστευση πραγματοποιούνταν αυθόρμητα, χωρίς την βοήθεια ή γενικά την ανάμιξη των κυβερνήσεων των χωρών υποδοχής ή προέλευσης. Επίσης δεν υπήρχε συμπαράσταση από διεθνείς οργανισμούς. Κατά την περίοδο του μεσοπολέμου, αναπτύχθηκε η αντίληψη ότι η μετανάστευση μπορεί να λύσει ένα διπλό πρόβλημα:

- Να ανακουφίσει τις υποανάπτυκτες χώρες από τον αγροτικό υπερπληθυσμό.
- Να διοχετεύσει στις αναπτυγμένες χώρες φτηνό εργατικό δυναμικό.

Αυτό ακριβώς προκάλεσε το ενδιαφέρον των κυβερνήσεων και την παρέμβασή τους προς την μια ή την άλλη κατεύθυνση, ώστε η μεταναστευτική κίνηση να ρυθμίζεται από κάποιον διεθνή μηχανισμό.

Το 1936 η Διάσκεψη των Αμερικανικών Κρατών ανέθεσε στο Διεθνές Γραφείο Εργασίας να κάνει έρευνες για την μετανάστευση από την Ευρώπη προς την Αμερική και το 1938 το Διεθνές Γραφείο εργασίας οργάνωσε συνδιάσκεψη εμπειρογνώμων για την εξέταση των τεχνικών και οικονομικών όρων της μετανάστευσης Ευρωπαίων στις χώρες της Λατινικής Αμερικής (Η. Πουλοπούλου, 1986).

Η μετανάστευση της μεταπολεμικής περιόδου λοιπόν, σε αντίθεση με ότι συνέβαινε στις αρχές του αιώνα, πραγματοποιήθηκε με την βοήθεια των κυβερνήσεων των χωρών υποδοχής και των χωρών προέλευσης καθώς και των διεθνών οργανισμών.

Μετανάστες και...πολυπολιτισμικότητα

Ένα άλλο ζήτημα που έχει σχέση με την μετανάστευση είναι η πολυπολιτισμικότητα. Μια κοινωνία ανοιχτή, πολυπολιτιστική κοινωνία προσφέρει πολλά πλεονεκτήματα στους πολίτες της. Μια κοινωνία ανοικτή προς τα «έξω» έχει δυνατότητα να εισπράττει δημιουργικά τα μηνύματα των καιρών. Ζούμε πλέον σε μια εποχή όπου οι αποστάσεις εκμηδενίζονται και αναμιγνύονται συνεχώς ιδέες, παραδόσεις και συμπεριφορές ατόμων που στο παρελθόν ήταν απομονωμένα. Οπότε οι κοινωνίες που ξέρουν να ακούν, να βλέπουν και να μαθαίνουν χωρίς προκαταλήψεις θα αποκομίσουν τα περισσότερα οφέλη. Εξάλλου οι κλειστές κοινωνίες είναι ακίνητες και στάσιμες κοινωνίες.

Τα μεταναστευτικά ρεύματα λοιπόν αποτελούν και μια ευκαιρία στις κοινωνίες υποδοχής να δεχθούν ευκολότερα τις διάφορες αλλαγές και να συμμετέχουν στην διαμόρφωση τους για το μέλλον (Λαμπριανίδης-Λυμπεράκη, 2001). Η μετανάστευση όπως και η ανάπτυξη είναι εξορισμού ζητήματα που έχουν και εσωτερική(εθνική) αλλά και διεθνή διάσταση (Λαμπριανίδης-Λυμπεράκη, 2001). Βλέπουμε λοιπόν πως αυτές οι δύο έννοιες είναι παράλληλες ως προς την δομή τους. Για αυτό ακριβώς το λόγο καθιστά αναγκαία η μελέτη της σχέσης αυτών των δύο φαινομένων.

Κοινωνικο-οικονομικά χαρακτηριστικά μεταναστών

Παρακάτω, παρουσιάζεται ένας πίνακας (Πίνακας 1) κοινωνικοοικονομικών χαρακτηριστικών μεταναστών και ντόπιων στην Αμερική (Lester Thurow, 1996). Στο πίνακα αυτό βλέπουμε καταρχάς πως το μορφωτικό επίπεδο των μεταναστών είναι χαμηλότερο από των ντόπιων και το χάσμα μεγαλώνει κατά το 1990. Όμως υπάρχει και κάτι άλλο σημαντικό σε αυτόν τον πίνακα, που είναι το ποσοστό συμμετεχόντων σε προγράμματα κοινωνικής πρόνοιας τόσο στους ντόπιους όσο και στους μετανάστες.

Από ιστορικής πλευράς, στο παρελθόν οι μετανάστες δεν έρχονταν σε μια κοινωνία με σύστημα κοινωνικής πρόνοιας, ενώ σήμερα έρχονται. Με την κοινωνική πρόνοια μειώνονται οι κίνδυνοι της μετανάστευσης (Lester Thurow, 1996). Ενδιαφέρον είναι επίσης ότι στον πίνακα αυτό βλέπουμε πως το 1970 ήταν λιγότερο το ποσοστό των μεταναστών, εν σχέση με αυτό των ντόπιων, που συμμετείχαν σε προγράμματα κοινωνικής πρόνοιας, ενώ το 1990 ήταν μεγαλύτερο κάτι που δείχνει πως αφενός η πολιτική των ΗΠΑ στράφηκε σε αυτούς και αφετέρου πως με το πέρασμα του χρόνου όλο και περισσότεροι μετανάστες συμμετέχουν σε αυτά. (Εδώ πρέπει να αναφερθεί πως η συχνότερη χρήση προγραμμάτων κοινωνικής βοήθειας έχει προκαλέσει κατά καιρούς μεγάλες αντιδράσεις από τους ντόπιους με χαρακτηριστικό παράδειγμα την πρόταση 187 που ψηφίστηκε στην Πολιτεία της Καλιφόρνιας και η οποία απέκλειε όλους τους παράνομους μετανάστες από τις περισσότερες κοινωνικές υπηρεσίες όπως για παράδειγμα υγεία και εκπαίδευση και απαιτούσε από τους υπαλλήλους δημοσίων οργανισμών όπως γιατροί, δάσκαλοι και νοσοκόμοι, να αναφέρουν στις αρχές άτομα για τα οποία είχαν υποψίες ότι βρίσκονται παράνομα στην χώρα.

Ανάλογοι περιορισμοί και αποκλεισμοί έχουν κατά καιρούς προταθεί, και σε αρκετές περιπτώσεις προσωρινά εφαρμοσθεί, ακόμη και για νόμιμους μετανάστες που δεν έχουν πολιτογραφηθεί (Θ. Παλύβος, 2001)).

Κάτι άλλο που φαίνεται στον πίνακα αυτό είναι ότι το εισόδημα του μετανάστη (το 1990) δεν μπορεί να φτάσει εκείνο των γεννημένων στις ΗΠΑ. Σύμφωνα με τον Παλύβο, η οικονομική κατάσταση των μεταναστών στις ΗΠΑ είναι κατά γενική εικόνα απόρροια του γεγονότος της χαμηλής εκπαίδευσης τους. Άτομα με λιγότερη εκπαίδευση έχουν κατά μέσο όρο χαμηλότερα εισοδήματα, μεγαλύτερο επίπεδο φτώχειας και έχουν μεγαλύτερη από κοινωνική βοήθεια (Θ. Παλύβος, 2001).

Βέβαια υπάρχουν μεγάλες διαφορές ως προς την χρήση των προγραμμάτων κοινωνικής πρόνοιας μεταξύ των διαφόρων ομάδων των μεταναστών. Μερικές ομάδες τα καταφέρνουν πολύ καλά, ενώ άλλες πού άσχημα (Lester Thurow, 1996). Για παράδειγμα, το 77% των Λαοτινών και Καμποτζιανών στην Καλιφόρνια καλύπτονται από προγράμματα κοινωνικής πρόνοιας. Συγκεκριμένα επτά πολιτείες των ΗΠΑ με τους περισσότερους παράνομους μετανάστες πλήρωσαν σχεδόν 4 δισεκατομμύρια δολάρια για την υγεία, την παιδεία και την φυλάκισή τους ενώ εισέπραξαν λιγότερο από 2 δισεκατομμύρια δολάρια από φόρους τους οποίους πλήρωσαν αυτοί οι παράνομοι μετανάστες (Borjas, 1995).

Πίνακας 1

Ντόπιοι	<u>1970</u>	<u>1990</u>
Εκπαίδευση(χρόνια)	11,5	13,2
Ποσοστό συμμετεχόντων σε προγράμματα κοινωνικής πρόνοιας	6%	7,4%
Μετανάστες		
Εκπαίδευση	10,7	11,6
Ποσοστό συμμετεχόντων σε προγράμματα κοινωνικής πρόνοιας	5,9%	9,1%
Μισθολογική διαφορά σε σχέση με τους γεννημένους στις ΗΠΑ	+0,9%	-15,2%
Πρόσφατοι μετανάστες(λιγότερο από δύο χρόνια στις ΗΠΑ)		
Εκπαίδευση	11,1	11,9
Ποσοστό συμμετεχόντων σε προγράμματα κοινωνικής πρόνοιας	5,5%	8,3%
Μισθολογική διαφορά σε σχέση με τους γεννημένους στις ΗΠΑ	-16,6%	-31,7%

Πηγή:George J.Borjas, «Τα οικονομικά οφέλη της μετανάστευσης», Journal of Economic Perspectives, Άνοιξη 1995, σελ.4.

Πίνακας 2. Εκπαίδευση των μεταναστών σε σχέση με τον ντόπιο πληθυσμό στις ΗΠΑ (Θ. Παλύβος, 2001).

Εκπαίδευση	Μετανάστες ως % της κατηγορίας
Χωρίς απολυτήριο λυκείου	35,4
Με απολυτήριο λυκείου	10,0
Μερικά χρόνια στο πανεπιστήμιο	7,7
Πτυχίο πανεπιστημίου	11,4
Μεταπτυχιακές σπουδές	14,4

Πηγή: Camarota(2001) table 9

Ο πίνακας 2 δείχνει το ποσοστό των μεταναστών στο σύνολο των εργαζομένων με βάση την εκπαίδευσή τους. Συγκεκριμένα, το Μάρτιο του 2000 οι μετανάστες ήταν το 12,8% του εργατικού δυναμικού, ταυτοχρόνως με βάση τον πίνακα αποτελούσαν το 35,4% των εργαζομένων χωρίς απολυτήριο λυκείου (Θ. Παλύβος, 2001).

Παρακάτω θα δούμε έναν πίνακα (Πίνακας 3) στον οποίο φαίνεται το ποσοστό ξένων εργατών (%) επί του συνολικού πληθυσμού σε διάφορες χώρες τις Ευρώπης..

Πίνακας 3 Ποσοστό ξένων εργατών (%) επί του συνολικού πληθυσμού κάθε χώρας.

Χώρα	Έτος	Ποσοστό επί συνολικού πληθυσμού (%)
Ομοσπονδιακή Γερμανία	1969	3,8
Ελβετία	1969	15,8
Γαλλία	1970	6,3
Ολλανδία	1969	1,6
Βέλγιο	1968	7,0
Μ. Βρετανία	1966	4,7
Σουηδία	1969	4,6
Λουξεμβούργο	1967	24,0

Ο πίνακας 4 αφορά το επίπεδο εκπαίδευσης των παράνομων μεταναστών στην Ελλάδα κατά φύλο και μας δείχνει το ποσοστό στο σύνολο των παράνομων μεταναστών.

Πίνακας 4 Επίπεδο εκπαίδευσης παράνομων μεταναστών κατά φύλο στην Ελλάδα.

Επίπεδο εκπαίδευσης	Ποσοστό ανδρών(%)	Ποσοστό γυναικών(%)
Χωρίς απολυτήριο πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης	2,0	1,3
Πρωτοβάθμια εκπαίδευση	41,9	24,2
Δευτεροβάθμια εκπαίδευση	47,3	55,5
Τριτοβάθμια εκπαίδευση	6,4	16,1
Δεν δήλωσαν	2,4	2,9
Σύνολο	100,0	100,0

Πηγή: Ελληνικό παρατηρητήριο Απασχόλησης

Ο πίνακας 5 μας δείχνει την ειδίκευση των μεταναστών στην Δ.Γερμανία εκφρασμένο σε %. Το άθροισμα των ποσοστών δεν μας δίνει 100% διότι αποκλείστηκαν κατηγορίες όπως είναι οι μαθητές.

Πίνακας 5 Ειδίκευση μεταναστών στην Δ.Γερμανία κατά φύλο το 1968

Ειδίκευση	Μετανάστες	Μετανάστριες
Μη χειρώνακτες	8%	12%
Ειδικευμένοι χειρώνακτες	20%	3%
Ημι-ειδικευμένοι χειρώνακτες	36%	36%
Ανειδίκευτοι χειρώνακτες	34%	55%

Μέχρι στιγμής λοιπόν με βάση τους παραπάνω πίνακες βλέπουμε την εικόνα μεταναστών και τον αριθμό τους σε διάφορες χώρες συμπεριλαμβανομένου και την Ελλάδα και διακρίνουμε ότι ένα σημαντικό ποσοστό μεταναστών έχει χαμηλο-μεσαίο επίπεδο εκπαίδευσης (μέχρι δευτεροβάθμια εκπαίδευση). Αυτό μπορούμε να το αντιληφθούμε και από το γεγονός πως αρκετοί μετανάστες στην Δ. Γερμανία απασχολούνταν σε χειρωνακτικές δουλειές ανειδίκευτες ή ημι-ειδικευμένες κάτι που δείχνει πως το μορφωτικό τους επίπεδο ήταν χαμηλό έως και μεσαίο.

Είδη εθνικών πολιτικών για την πολυπολιτισμικότητα.

Ένα άλλο θέμα κοινωνικού τύπου που έχει σχέση με την μετανάστευση και είναι αναγκαίο να μελετηθεί για την καλύτερη διεξαγωγή συμπερασμάτων των θετικών ή αρνητικών επιπτώσεων της μετανάστευσης είναι το θέμα της κοινωνικής τους ένταξης. Η κοινωνική ένταξη μιας μειονότητας γενικότερα είναι προϋπόθεση της κοινωνικής συνοχής που είναι βασικός παράγοντας ανάπτυξης. Το 1990 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έκανε σαφή την πρόθεση της να ενθαρρύνει πολιτικές ένταξης λέγοντας σε κείμενο ότι «η ένταξη είναι αναπόφευκτη ως πολιτική αν θέλουμε να αμβλύνουμε τις εντάσεις που συνεπάγεται η μετανάστευση γενικά φτωχών, ανεπαρκώς εφοδιασμένων και εθνικά διαφορετικών ανθρώπων» (Σ. Γαβρόγλου, 2001). Οι κατευθύνσεις ως προς την ένταξη ποικίλλουν από χώρα σε χώρα ανάλογα με την επικρατούσα προσέγγιση ως προς την και προσδιορισμό της εθνικής ταυτότητας. Ακόμα και μέσα στην κάθε χώρα υπάρχουν διαφορετικές προσεγγίσεις.

Σε επίπεδο εθνικών πολιτικών για την πολυπολιτισμικότητα διακρίνουμε τις εξής κατηγορίες (Σ. Γαβρόγλου, 2001):

- **Αφομοίωση** των μεταναστών στον πολιτισμό της χώρας υποδοχής. Οι πολιτικές αυτές εκφράζουν μια αρνητική στάση στην προοπτική της πολυπολιτισμικότητας και αποβλέπουν στη σταδιακή εξάλειψη των πολιτιστικών ιδιαιτεροτήτων των μεταναστών. Πολιτικές σαν αυτές είναι δυνατόν να δημιουργούν εντάσεις και συγκρούσεις μεταξύ των μειονοτήτων και της αστυνομίας κάθε χώρας (βλ. Γαλλία).
- **Ανοχή** των πολιτιστικών παραδόσεων των μεταναστών σε τοπικό επίπεδο, δίχως όμως τη διαμόρφωση συνεπούς και σαφούς πολιτικής για την στήριξη ή ενθάρρυνση πολιτιστικών διαφορών σε εθνικό επίπεδο. Χαρακτηριστική περίπτωση αποτελεί η Βρετανία.

- **Ενθάρρυνση** της πολιτιστικής διαφορετικότητας ή **ενσωμάτωση**. Εδώ αναγνωρίζεται η πολιτιστική ισοτιμία των μειονοτήτων, εκτός των περιπτώσεων που θρησκευτικές ή πολιτιστικές πρακτικές τους προσκρούουν στο νομικό πλαίσιο της χώρας υποδοχής. Χαρακτηριστικές περιπτώσεις είναι αυτές της Ολλανδίας και της Σουηδίας.

Μεταναστευτική πολιτική της ΕΕ και των ΗΠΑ

Ωστόσο η μεταναστευτική πολιτική ως μια ιδιαίτερη πολιτική της ΕΕ σαν σύνολο κρατών παρουσιάζει μια ιδιαίτερη δυναμική ιστορικά, γιατί στην ουσία είναι η προσπάθεια μιας κοινής μεταναστευτικής πολιτικής των κρατών-μελών της. Με αυτό τον τρόπο θα αποφεύγονται οι διάφορες διαφοροποιήσεις που υπάρχουν στον τομέα αυτό στα επιμέρους κράτη μέλη. Παρακάτω γίνεται μια ιστορική αναδρομή στην μεταναστευτική πολιτική της ΕΕ σε διάφορα στάδια στα οποία θα δούμε και την εξέλιξη που έγινε πάνω σε αυτό το θέμα με την πάροδο του χρόνου(Λαμπριανίδης-Λυμπεράκη, 2001):

- Το πρώτο στάδιο (1955-1973) τίθεται σε ισχύ η αρχή της ελεύθερης κυκλοφορίας των προσώπων. Λόγω της μετανάστευσης εργατών εκείνη την περίοδο, η μεταναστευτική πολιτική αναφέρεται σε εργαζόμενους και όχι σε πολίτες
- Στο δεύτερο στάδιο (1973-1985) έχουμε την διεύρυνση της ΕΟΚ σε 12 χώρες ευνοώντας τις μετακινήσεις ανάμεσά τους όμως οι πολίτες μη ευρωπαϊκών κρατών που διέμεναν μόνιμα σε κάποια της ΕΕ δεν μπορούσαν να μετακινηθούν σε άλλη χωρίς βίζα. Ταυτοχρόνως ενθαρρύνεται η επιστροφή των μεταναστών στις εστίες ενώ παράλληλα προβλέπονται μέτρα ένταξης των μεταναστών δεύτερης γενιάς και προωθείται αρχικά η επανένωση των οικογενειών. Επίσης αυξάνονται οι περιορισμοί απέναντι σε καινούργιους μετανάστες και στις οικογένειες τους καθώς και στους αιτούντες άσυλο και αρχίζει να γίνεται λόγος για το φαινόμενο της παράνομης μετανάστευσης. Το 1970 καθιερώνεται η Ευρωπαϊκή Πολιτική Συνεργασία που ασχολείται γενικά με ζητήματα εξωτερικής πολιτικής και αντιμετωπίζει τη μετανάστευση ως τέτοιο. Το 1976 δημιουργείται η ομάδα ΤREVI με σκοπό να προστατέψει την εσωτερική ασφάλεια της Κοινότητας απέναντι στην τρομοκρατία και στο οργανωμένο έγκλημα. Τέλος, το 1977 υπογράφεται η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για το Νομικό Καθεστώς των

Μεταναστών Εργατών (μεταξύ Ισπανίας, Πορτογαλίας, Τουρκίας, Σουηδίας και Ολλανδίας), που αντιμετώπιζε άμεσα ζητήματα μετανάστευσης δίνοντας επίσης έμφαση στον έλεγχο.

- Το τρίτο στάδιο (1985-1992) σηματοδεύτηκε από την κατάρρευση των οικονομιών του λεγόμενου «Ανατολικού μπλοκ». Η Λευκή Βίβλο (1985) καθιερώνει την ελεύθερη κυκλοφορία κεφαλαίων, αγαθών, υπηρεσιών και προσώπων εντός της ΕΕ. Η Ευρωπαϊκή Ενιαία Πράξη (1986) κατοχυρώνει το θεσμικό πλαίσιο για την κατάργηση των εσωτερικών συνόρων και την παράλληλη ενίσχυση των εξωτερικών συνόρων. Την περίοδο αυτή υπογράφονται μια σειρά συμφωνιών σε ευρωπαϊκό επίπεδο και συστήνονται οργανισμοί που ασχολούνται και με θέματα που σχετίζονται με την μετανάστευση από χώρες εκτός της ΕΕ. Για παράδειγμα, η δημιουργία της ομάδας Ad Hoc Group on Immigration της οποίας το βασικό ενδιαφέρον είναι στην διαδικασία έκδοσης άσυλου στους αιτούντες, η αντιμετώπιση των παράνομων μεταναστών και του διεθνούς εγκλήματος. Το 1985 υπογράφεται η Συνθήκη του Schengen της οποίας σκοπός είναι μεταξύ των άλλων η εγκαθίδρυση του χώρου ελεύθερης κυκλοφορίας των ανθρώπων μέσα στην ΕΕ. Η Σύμβαση του Δουβλίνου υπογράφηκε το 1990 με σκοπό να αποτρέψει πολλαπλές και καταχρηστικές αιτήσεις για άσυλο και να λύσει το πρόβλημα των αιτούντων για άσυλο τους οποίους κανένα κράτος δεν αναγνωρίζει για πρόσφυγες. Τέλος, έχουμε την Σύμβαση για την Διάβαση των εξωτερικών Συνόρων που αποτελεί ένα σύνολο κανόνων για τον συντονισμό των ευρωπαϊκών πολιτικών χορήγησης βίζας και των συνοριακών ελέγχων. Επίσης αναγνωρίζει ότι δεν απαιτείται βίζα για τους μη Ευρωπαίους πολίτες που κατοικούν νόμιμα σε κάποιο κράτος μέλος και επιθυμούν να επισκεφτούν κάποιο άλλο για περίοδο μικρότερη των τριών μηνών.
- Το τέταρτο στάδιο (1992-σήμερα) είναι η περίοδος όπου υπογράφεται η συνθήκη του Μάαστριχ η οποία διεύρυνε τον πολιτικό χαρακτήρα της κοινότητας προβλέποντας κοινές ή σχετικές εναρμονισμένες πολιτικές για μια σειρά θέματα που ξεφεύγουν από τον χώρο της οικονομίας και μεταξύ άλλων προδιαγράφουν μια κοινή και συντονισμένη πολιτική για την μετανάστευση όπως είναι α) η πολιτική χορήγησης βίζας και ο προσδιορισμός των κρατών των οποίων οι πολίτες, προκειμένου να

εισέλθουν σε κάποιο κράτος-μέλος, απαιτείται να έχουν βίζα β) η πολιτική ασύλου γ) η διάβαση των εξωτερικών συνόρων της ΕΕ καθώς και ο συντονισμός των μεταναστευτικών πολιτικών των κρατών μελών όσον αφορά τις συνθήκες εισόδου, διαμονής, κυκλοφορίας και απασχόλησης των μεταναστών, επανένωσης των οικογενειών τους και αντιμετώπισης της παράνομης μετανάστευσης. Προβλέπεται επίσης η δημιουργία ενός ενιαίου σώματος (EUROPOL) που θα ασχολείται εντός της ΕΕ με ζητήματα δικαιοσύνης, μετανάστευσης, ασύλου, ασφάλειας και αστυνομικής συνεργασίας. Η αναθεώρηση της Συνθήκης του Μάαστριχ στο Άμστερνταμ το 1997, εισήγαγε και κάποιες καινούριες ρήτρες και ρυθμίσεις σχετικές με την μετανάστευση όπως: α) την ενσωμάτωση της Συνθήκης του Schengen στη Συνθήκη της ΕΕ και την ενσωμάτωση της Συνθήκης αυτής στη Γενική Γραμματεία του Συμβουλίου της Ευρώπης. Παρόμοια μέτρα ενσωμάτωσης πάρθηκαν άλλωστε και για τις ομάδες TREVI και Ad Hoc Group που τώρα αποτελούν μέρος της Επιτροπής Κ4. β) Μια γενική πολιτική ενάντια στις διακρίσεις, με αμφίβολη πιθανότητα ωστόσο να εφαρμοστεί για μη Ευρωπαίους πολίτες. γ) Εισέρχεται ένας νέος τίτλος: Ελεύθερη κυκλοφορία προσώπων, άσυλο και μετανάστευση. δ) Διευρύνει το πλαίσιο του τρίτου πυλώνα της Συνθήκης του Μάαστριχ, της Συνθήκης του Schengen και της επιτροπής Κ4 με αρκετά σαφή αστυνομικό και κατασταλτικό προσανατολισμό δίνοντας έμφαση στη διακίνηση προσώπων και ναρκωτικών, στη δικαστική και εγκληματολογική συνεργασία, στην ανταλλαγή δεδομένων και πληροφοριών, στις απελάσεις και στον ρόλο της EUROPOL. Εκτός αυτών υπάρχουν και συγκεκριμένες συμφωνίες ανάμεσα στην ΕΕ και σε τρίτες χώρες (όπως π.χ. Τουρκία, Μαρόκο, Τυνησία, Αλγερία) με διακανονισμούς που αφορούν την συνεργασία για τον έλεγχο της μετανάστευσης και την χορήγηση συγκεκριμένων δικαιωμάτων για διαμονή, εργασιακές συνθήκες, κοινωνική πρόνοια και πρόσβαση στην αγορά εργασίας για τους πολίτες αυτών των χωρών.

Σήμερα με την κοινή πολιτική σε διάφορους τομείς όπως η αγροτική πολιτική κ.ά., η ΕΕ με βάση τη συνθήκη του Άμστερνταμ το 1999, στοχεύει στην δημιουργία κοινής μεταναστευτικής πολιτικής των κρατών μελών της Ε.Ε. Τα κυριότερα στοιχεία της κοινής πολιτικής μετανάστευσης που αποφάσισαν και

υιοθέτησαν οι ηγέτες των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, είναι τα εξής (<http://europa.eu.int/hellas>):

- Η κοινή πολιτική μετανάστευσης πρέπει να στοχεύει στην ισορροπία μεταξύ της αποδοχής των μεταναστών για ανθρωπιστικούς και οικονομικούς λόγους.
- Η κοινή πολιτική μετανάστευσης πρέπει να προβλέπει μέτρα για την ορθή μεταχείριση των υπηκόων τρίτων χωρών, με σκοπό να τους παρέχει, κατά το δυνατό, όμοια δικαιώματα και υποχρεώσεις με αυτά των υπηκόων του κράτους μέλους στο οποίο εγκαθίστανται.
- Η κοινή πολιτική μετανάστευσης πρέπει να σκοπεύει στην ανάπτυξη των εταιρικών σχέσεων με τις χώρες από τις οποίες προέρχονται οι μετανάστες, με στόχο την βελτίωση των συνθηκών εκείνων που θα συμβάλουν στην εξάλειψη των αιτιών του φαινομένου μετανάστευσης.
- Στην κοινή πολιτική για τη μετανάστευση πρέπει να υπάρχει μια κοινή πολιτική ασυλίας με σεβασμό στους όρους της σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών της Γενεύης, του 1951, περί του καθεστώτος των προσφύγων, καθώς επίσης και στους όρους των υποχρεώσεων των κρατών μελών δυνάμει των διεθνών συνθηκών.

Ταυτοχρόνως με την κοινή μεταναστευτική πολιτική η Ευρωπαϊκή Επιτροπή παρουσιάζει επιμέρους προτάσεις σχετικές με την μετανάστευσης όπως (<http://europa.eu.int/hellas>):

1. η κοινή πολιτική ασύλου
2. Οι όροι εισόδου και διαμονής υπηκόων τρίτων χωρών που ασκούν δραστηριότητες ως μισθωτοί και ανεξάρτητοι εργαζόμενοι
3. Οι όροι εισόδου και διαμονής υπηκόων τρίτων χωρών που εισέρχονται στην Ε.Ε. για σπουδές ή επαγγελματική κατάρτιση
4. Το δικαίωμα επανένωσης των μελών της οικογένειας των μεταναστών οι οποίοι διαμένουν νόμιμα σε ένα κράτος μέλος
5. Η κατά το δυνατόν ισότιμη παροχή δικαιωμάτων σε υπηκόους τρίτων χωρών που έχουν διαμείνει νόμιμα επί πενταετία τουλάχιστον στην Ε.Ε. αντίστοιχα με αυτά που απολαμβάνουν οι υπήκοοι της Ε.Ε.
6. Η αποδοχή σπουδαστών και άλλων υπηκόων τρίτων χωρών που επιθυμούν να έρθουν στην Ε.Ε. για άλλους λόγους.

Παρακάτω θα δούμε την πολιτική μετανάστευσης των ΗΠΑ ουτοσώστε να γίνει μια σύγκριση σε ζητήματα δικαιοσύνης και περιορισμού/ ελευθερίας κίνησης ατόμων. Ο λόγος που γίνεται αυτή η σύγκριση είναι ότι οι ΗΠΑ και η ΕΕ αποτελούν τον αναπτυγμένο δυτικό κόσμο οπότε ταυτόχρονα αποτελούν και τους χώρους-άφιξης των μεταναστών. Άρα θεωρείται σκόπιμη μια σύγκριση των πολιτικών τους όπου μέσα από τις διαφορές ή ομοιότητές τους να μπορούν να λεχθούν στη συνέχεια κάποια πορίσματα για μια διεθνή μεταναστευτική πολιτική που να εναρμονίζεται κατά το δυνατόν με την πολιτική τους. Η πολιτική της μετανάστευσης των ΗΠΑ διακρίνεται σε τρεις περιόδους, ανάλογα με τα κριτήρια που χρησιμοποιήθηκαν για την αποδοχή των μεταναστών (Θ. Παλύβος, 2001):

- Η περίοδος της ελεύθερης μετανάστευσης που διαρκεί από το 1776-1921. Η είσοδος για την πλειοψηφία των ξένων ήταν ελεύθερη. Εξαιρέσεις στον κανόνα αυτό αποτελούσαν οι περιπτώσεις εγκληματιών, γυναικών αγοραίου έρωτα, αρρώστων με μεταδοτικές ασθένειες, πολύγαμων, αναρχικών και ατόμων που πίστευαν στην ανατροπή κυβερνήσεων με την βία. Εκτός αυτών, το 1882 σταμάτησε την μετανάστευση των κινέζων εργατών για 10 χρόνια, επέτρεψε την απέλαση αυτών που διέμεναν παράνομα στις ΗΠΑ και απαγόρευσε την πολιτογράφηση τους. Επίσης το 1907 αποκλείστηκαν άτομα με σωματικά ή διανοητικά προβλήματα. Το 1917 απαγορεύτηκε η είσοδος και στους αναλφάβητους.
- Η περίοδος της εθνικής καταγωγής που διαρκεί από το 1921-1968. Τότε έχουμε την νομοθεσία των επιτρεπόμενων ορίων του 1921, η οποία περιορίζει τον αριθμό κάθε εθνικότητας που γίνονταν δεκτοί κάθε χρόνο στο 3% των μεταναστών της ίδιας εθνικότητας που, σύμφωνα με την απογραφή του 1910, ζούσαν ήδη στις ΗΠΑ. Επίσης, το 1924 γίνεται νόμος για την μετανάστευση ο οποίος είναι από τις πιο σημαντικές νομοθετικές πράξεις διότι μονιμοποίησε την ύπαρξη ανώτατων επιτρεπόμενων ορίων με βάση την εθνική καταγωγή. Αυτοί οι δύο νόμοι μαζί με τη μεγάλη οικονομική κρίση του 1930 και το 2^ο Παγκόσμιο πόλεμο αποθάρρυναν την οικονομική μετανάστευση προς τις ΗΠΑ. Το 1952 το Κογκρέσο πέρασε το νόμο για την μετανάστευση και την εθνικότητα. Ο νόμος αυτός, παρά το γεγονός ότι διατήρησε το σύστημα της

εθνικής καταγωγής, κατάργησε ορισμένες διατάξεις που σκοπό είχαν να αποκλείσουν μετανάστες από ορισμένες φυλές ή χώρες. Τέλος, είναι σημαντικό το γεγονός ότι για πρώτη φορά με τον νόμο αυτόν εισήχθη καθεστώς προτίμησης για ορισμένα άτομα με ειδικευμένη εργασία, οι υπηρεσίες των οποίων θεωρούνταν απαραίτητες στις ΗΠΑ.

- Η περίοδος της οικογενειακής επανασύνδεσης 1968-σήμερα. Παρ' όλες τις αλλαγές στην πολιτική μετανάστευσης που έφερε ο νόμος για την μετανάστευση και την εθνικότητα, έγινε αντιληπτό ότι το σύστημα αυτό είχε αποτύχει διότι είχαν αλλάξει οι αντιλήψεις του κοινού για τις φυλές και την εθνική καταγωγή, οπότε αυτό έπρεπε να έχει αντίκτυπο στην νομοθεσία η οποία μέχρι τότε χρησιμοποιούσε σε προτιμήσεις της κριτήρια εθνικότητας και φυλής. Έτσι χρειάστηκε να γίνουν τροποποιήσεις στον νόμο για την μετανάστευση και την εθνικότητα. Οι τροποποιήσεις αυτές ψηφίστηκαν το 1965 και κάποιες τέθηκαν σε εφαρμογή σχεδόν αμέσως. Σύμφωνα με το νέο σύστημα α) καταργούνται οι προτιμήσεις που βασίζονταν στην εθνικότητα, β) προτεραιότητα έχουν οι στενοί συγγενείς πολιτών των ΗΠΑ γ)μπαίνουν περιορισμοί στην μετανάστευση των κατοίκων του δυτικού ημισφαιρίου δ) δίνεται ειδικό καθεστώς σε επαγγελματίες με εξαιρετικές ικανότητες, καθώς επίσης και σε εργαζόμενους σε επαγγέλματα στα οποία υπήρχε έλλειψη στις ΗΠΑ. Ανάλογο καθεστώς δινόταν και στα μέλη των οικογενειών αυτών των μεταναστών. Παρ' όλα αυτά, ο υπουργός Εργασίας έπρεπε να πιστοποιήσει ότι οι μετανάστες αυτοί δεν θα αντικαταστήσουν εργαζομένους που ήταν ήδη στις ΗΠΑ και ότι δεν θα επηρεάσουν το μισθό ή τις συνθήκες εργασίας ατόμων που απασχολούνταν σε παρόμοια επαγγέλματα. Άλλοι σημαντικοί νόμοι που ψηφίστηκαν είναι ο νόμος για την ανασυγκρότηση και τον έλεγχο της μετανάστευσης το 1986, ο νόμος για την μετανάστευση του 1990 και ο νόμος για την ανασυγκρότηση της παράνομης μετανάστευσης και την ευθύνη του μετανάστη το 1996. Ο πρώτος νόμος ασχολείται με την παράνομη μετανάστευση, ο δεύτερος με την νόμιμη και ο τρίτος και με τις δύο. Ο νόμος του 1986 προέβλεπε ποινές για τους εργοδότες που προσλαμβάνουν παράνομες μετανάστες. Ο νόμος του 1990 επέβαλλε νέα όρια στην μετανάστευση διότι ενώ οι συγγενείς πολιτών παρέμεναν η μεγαλύτερη κατηγορία μεταναστών, ο νόμος προέβλεπε ξεχωριστό ανώτατο επιτρεπόμενο όριο για μετανάστες με ειδικευση που ήταν απαραίτητη για την οικονομία των

ΗΠΑ. Τέλος ο νόμος του 1996 έκανε πιο εύκολη την απέλαση των μεταναστών (παράνομων και νόμιμων όταν έχουν διαπράξει κάποιο αδίκημα.). Επιπλέον, οποιοδήποτε άτομο εισηγείται την αποδοχή συγγενή του ως μετανάστη στην χώρα πρέπει να μπορεί να παρέχει προσωρινή οικονομική βοήθεια στο άτομο αυτό. Επίσης ακόμη και οι νόμιμοι μετανάστες εξαιρούνται από την παροχή κουπονιών για φαγητό πριν από την πολιτογράφησή τους ενώ για να δικαιούνται πληρωμές από το ταμείο κοινωνικής ασφάλισης θα πρέπει να έχουν εργαστεί στη χώρα τουλάχιστον για δέκα χρόνια.

Γεωγραφική κατανομή των μεταναστών στη χώρα υποδοχής

Σχετικά με τη γεωγραφική κατανομή των μεταναστών στη χώρα υποδοχής, υπάρχουν ορισμένα δεδομένα που προκύπτουν από τις εμπειρίες διαφόρων χωρών. Τα δεδομένα αυτά έχουν ως εξής (Λιανός, 2003):

1. Οι μετανάστες από μια ορισμένη προέλευση δεν κατανέμονται τυχαία στις διάφορες περιοχές (ή πόλεις) της χώρας υποδοχής, ούτε συγκεντρώνονται σε μια περιοχή (ή πόλη). Αντίθετα, έχει παρατηρηθεί ότι τείνουν να συγκεντρώνονται σε ορισμένες πόλεις ή περιοχές, όπως π.χ. στις ευρύτερες περιοχές της Νέας Υόρκης, του Σικάγου, του Αγίου Φραγκίσκου και του Λος Άντζελες προκειμένου για την Αμερική και στις βόρειες περιοχές αλλά όχι στις νότιες προκειμένου για την Ιταλία.
2. Η συγκέντρωση των μεταναστών σε ορισμένες περιοχές δεν παραμένει σταθερή διαχρονικά. Αυτό σημαίνει ότι, αν υπάρξει ένα δεύτερο κύμα μεταναστών της ίδιας προέλευσης, δεν θα ακολουθήσει την ίδια γεωγραφική κατανομή όπως το πρώτο.
3. Ο αριθμός των μεταναστών από μια ορισμένη χώρα μπορεί να είναι μεγάλος ως απόλυτο μέγεθος, αλλά σε σχέση με τον εγχώριο πληθυσμό το μέγεθος των μεταναστών είναι μικρό, δηλαδή η αναλογία του αριθμού των μεταναστών προς τον αριθμό του εγχώριου πληθυσμού είναι μικρή.
4. Οι νέοι μετανάστες χρησιμοποιούν σε μεγάλο βαθμό τις σχέσεις που έχουν με εκείνους που μεταναστεύουν πρώτοι στη χώρα υποδοχής, δηλαδή υπάρχουν δίκτυα επικοινωνίας λόγω συγγένειας και φιλίας, τα οποία επηρεάζουν την επιλογή του τόπου προορισμού για τους μεταγενέστερους μετανάστες.
5. Η έκταση στη οποία παρουσιάζεται γεωγραφική συγκέντρωση των μεταναστών εξαρτάται από το επίπεδο εκπαίδευσης και ειδίκευσης το οποίο κατέχουν καθώς και

από την εθνική τους προέλευση. Έχει παρατηρηθεί ότι οι περισσότεροι εκπαιδευμένοι παρουσιάζουν μικρότερη συγκέντρωση απ' ό,τι οι λιγότερο εκπαιδευμένοι. Φαίνεται ότι η ύπαρξη της κοινότητας των μεταναστών είναι πιο σημαντική για τους λιγότερο εκπαιδευμένους νέους μετανάστες, διότι τους προσφέρει σημαντικά οικονομικά και πολιτιστικά οφέλη.

6. Η γεωγραφική συγκέντρωση των μεταναστών στη χώρα υποδοχής δεν μεταβάλλεται εύκολα ή γρήγορα. Αυτό οφείλεται στο ότι, ενώ οι μετανάστες μετακινούνται μέσα στην ίδια χώρα, οι μετακινήσεις τους είναι μεταξύ των περιοχών όπου ήδη υπάρχουν συγκεντρώσεις μεταναστών της ίδιας προέλευσης.

Συμπεράσματα

Τα συμπεράσματα που βγαίνουν σε αυτό το κεφάλαιο είναι πως οι μετανάστες και γενικά οι μετακινήσεις πληθυσμών υπάρχουν από την αρχή του ανθρώπινου πολιτισμού και σύμφωνα με κάποια στοιχεία θα συνεχίσουν να υπάρχουν. Με βάση τους ορισμούς της μετανάστευσης βλέπουμε πως ο μετανάστης προσδοκά σε μια καλύτερη ζωή θέλοντας να ξεφύγει από τα αδιέξοδα της χώρας του (οικονομικά, κοινωνικά, πολιτικά, κλπ) με αποτέλεσμα να καταφεύγει στον «δρόμο» της μετανάστευσης. Στην χώρα υποδοχής δεν αντιμετωπίζει πάντα ίδιες κοινωνικές συνθήκες με τους ντόπιους π.χ. στο θέμα των μισθών ή στο θέμα της πολιτισμικής τους ένταξης, καθώς επίσης και η γεωγραφική τους κατανομή ποικίλλει ανάλογο το επίπεδο εκπαίδευσης, την εθνική προέλευση και τα δίκτυα επικοινωνίας με ομοεθνείς τους που βρίσκονται ήδη στην χώρα υποδοχής. Ταυτόχρονα, οι χώρες υποδοχής βλέπουμε πως τους χρειάζονται και νομοθετούν πολιτικές μετανάστευσης στις οποίες βλέπουμε μια ΕΕ περισσότερο ευαισθητοποιημένη στο θέμα τουλάχιστον της κοινωνικής δικαιοσύνης ως προς αυτούς. Βλέπουμε λοιπόν πως το ζήτημα της μετανάστευσης είναι ένα θέμα τοπικό αλλά και ταυτόχρονα και παγκόσμιο (όπως και η ανάπτυξη). Αυτό λοιπόν που θα δούμε παρακάτω είναι την επίδραση των μεταναστών σε θέματα οικονομικής ανάπτυξης και τυχόν αρνητικούς παράγοντες που μπορεί να δημιουργούν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΣΧΕΣΗ ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ-ΤΟΜΕΩΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Εισαγωγή.

Η σχέση της μετανάστευσης με την οικονομική ανάπτυξη είναι μια σχέση η οποία θα μελετηθεί με βάση τους παράγοντες της ανάπτυξης και την επίπτωσή τους λόγω της μετανάστευσης.

Επιπτώσεις μετανάστευσης στην χώρα υποδοχής.

Καταρχήν η μετανάστευση φέρνει τις εξής σημαντικές επιπτώσεις στην χώρα υποδοχής ([www.apodimos.com/arthra/05/May/H_SHMASIA_THS METANASTEYSHS/](http://www.apodimos.com/arthra/05/May/H_SHMASIA_THS_METANASTEYSHS/)):

- **Η μετανάστευση αλλοιώνει σημαντικά τη Δημογραφική εμφάνιση και τη δομή της χώρας**, διότι καθώς ο πληθυσμός της αυξάνει πολλές φορές εντυπωσιακά, αλλάζει η δομή του από το γεγονός ότι οι μετανάστες-όταν η μετανάστευση δεν γίνεται για οικονομικούς λόγους-είναι συνήθως άντρες νεαρής ηλικίας.
- **Από οικονομική άποψη η χώρα υποδοχής ωφελείται σημαντικά από τους μετανάστες**. Χρησιμοποιώντας ανειδίκευτους εργάτες έχει μηδαμινό κόστος και ωφελούνται ανάλογα καθώς αυξάνουν την παραγωγή τους οι βιομηχανίες. Η είσοδος σε μικρό χρονικό διάστημα μεγάλου αριθμού μεταναστών σε μία χώρα διαταράσσει επίσης, την ισορροπία της προσφοράς και της ζήτησης εργασίας και κρατά σε χαμηλό επίπεδο τόσο των μεταναστών στην ξένη χώρα, όσο και των κατοίκων της που, ενδιαφέρονται να κάνουν περιουσία και αδυνατούν ν' αποκτήσουν μεγάλους μισθούς, τουλάχιστον στην αρχή της απασχόλησής τους.
- **Διαταράσσεται η νοοτροπία και η κοινωνική δομή της χώρας**. Καθώς, τα άτομα ή οι ομάδες που μεταναστεύουν, μεταφέρουν μαζί τους τα ήθη, τα έθιμα και τις απόψεις τους για τα διάφορα κοινωνικά θέματα όπως η θρησκεία, η παιδεία, η ηθική και οι διάφορες αξίες, επηρεάζεται η παραμονή τους.
- **Η άμεση επίπτωση της εισροής ξένου πληθυσμού σε μια χώρα και η δημιουργία διαπροσωπικών σχέσεων και αντιδράσεων ανάμεσα στους ντόπιους κατοίκους και τους μετανάστες**. Οι αντιδράσεις αυτές καταλήγουν συχνά στην δημιουργία ρατσιστικών τάσεων εκ μέρους των μόνιμων κατοίκων, που δεν αποδέχονται τους μετανάστες στην οικονομία τους ή στην

καθημερινή τους ζωή και προσπαθούν να τους απορρίψουν ή να τους περιορίσουν όσο το δυνατόν πιο πολύ σε ορισμένες γεωγραφικές, που πολλές φορές αποτελούν «γκέτο» και περιορίζονται σε ορισμένους μόνο κλάδους της οικονομίας και των γενικότερων δραστηριοτήτων τους, στην χώρα υποδοχής. Ο ρατσισμός αυτός αποτελεί συνήθως, μόνιμη αιτία προστριβών, διαπληκτισμών και εγκληματικών ενεργειών ανάμεσα στις δύο κοινότητες.

- **Η αυξανόμενη εγκληματικότητα των μεταναστών.** Σε αρκετές χώρες παρατηρείται κάποιος συσχετισμός ανάμεσα στην μετανάστευση και την εγκληματικότητα, αν και πολλές έρευνες σχετικά με το θέμα αυτό δεν συμφωνούν πάντα μεταξύ τους. Είναι όμως γεγονός ότι πολλοί από τους μετανάστες ζουν, τουλάχιστον στην αρχή, κάτω από άθλιες συνθήκες και οι διάφορες παρατηρήσεις που σχετίζονται μ' αυτό αποδεικνύουν ότι η εγκληματικότητα της πρώτης γενιάς των μεταναστών ήταν και γενικά είναι, κάπως μειωμένη λόγω της ανασφάλειας που αισθάνονται και του φόβου που υπάρχει ότι σε περίπτωση παρανομίας θα απελαθούν από την φιλοξενούσα χώρα. Αντίθετα η εγκληματικότητα της δεύτερη γενιάς των μεταναστών, εμφανίζεται, με βασική αιτία την ελλιπή ένταξη και την περιθωριοποίηση, περισσότερο αυξημένη.

Σε αυτό το σημείο καλό είναι να αναφερθεί πως η μετανάστευση δημιουργεί επιπτώσεις και για την χώρα αποστολής. Καταρχήν δημιουργεί θετικές επιπτώσεις όπως είναι η μείωση της ανεργίας και η ενίσχυση του ισοζυγίου πληρωμών με την αποστολή μεταναστευτικών εμβασμάτων για την συντήρηση της οικογένειας των μεταναστών. Στον τομέα της εργασίας, αν ο μετανάστης αποκτήσει, στην χώρα υποδοχής, κάποια ειδικότητα, επανερχόμενος θα μπορεί να βοηθήσει με τις γνώσεις που θα έχει αποκτήσει για πειθαρχημένη, συντονισμένη και αποδοτική εργασία στην προσπάθεια εξύψωσης του πολιτιστικού επιπέδου του λαού και την κάλυψη των κενών σε μερικούς τομείς της βιομηχανίας. Το φαινόμενο της μετανάστευσης όμως, στον αντίποδα, έχει και πολλές φορές αρνητικές επιπτώσεις. Οι νέοι ηλικίας από 15-30 περίπου ετών που αποφασίζουν πιο εύκολα να μεταναστεύσουν συντελούν στην μείωση του ποσοστού των γεννήσεων ή των και την αύξηση του ποσοστού γήρανσης του πληθυσμού της πατρίδας τους. Όταν δε η χώρα αρχίσει να αναπτύσσεται οικονομικά και βιομηχανικά, η έλλειψη εργατικού δυναμικού των παραγωγικών γίνεται εντονότερη (www.apodimos.com/arthra/05/May/H_SHMASIA_THS_METANASTEYSHS/).

Γενικά οι οικονομικές επιπτώσεις της μετανάστευσης στην χώρα υποδοχής αποτελούν αντικείμενο πολλών διαφωνιών. Μια σειρά πρόσφατων οικονομικών μελετών, έχει δείξει ότι είναι πολύ δύσκολο να υπάρξουν μονόπλευρα αποτελέσματα σχετικά με τις επιπτώσεις της μετανάστευσης στην οικονομία υποδοχής, λόγω του ότι οι οικονομετρικές εκτιμήσεις εξαρτώνται από παραδοχές που ενσωματώνονται στην κατασκευή του οικονομικού υποδείγματος. Με δεδομένες αυτές τις δυσκολίες, η συνήθης μέθοδο υπολογισμού που συνίσταται στη ευθύς εξ'αρχής κατασκευή ενός οικονομετρικού μοντέλου που περιελάμβανε όλους τους εμπλεκόμενους στο πρόβλημα παράγοντες, καταλήγει σε ενδεικτικές εκτιμήσεις και αποτελέσματα.. Αυτοί οι υπολογισμοί (οικονομετρικά υποδείγματα) αναδεικνύουν τις επιπτώσεις της μετανάστευσης στους αυτόχθονες εργαζόμενους αλλά και τους όρους κάτω από τους οποίους αυτές οι επιπτώσεις υπάρχουν ή δεν υπάρχουν, είναι μικρές ή μεγάλες. Μερικές χαρακτηριστικές επιπτώσεις που προκύπτουν από τα οικονομετρικά υποδείγματα είναι οι εξής (www.inegsee.gr/M4-2000.htm):

- ❖ Η μετανάστευση αυξάνει τον ρυθμό μεγέθυνσης του εργατικού δυναμικού. Όμως ο δυνητικός ρυθμός μεγέθυνσης του προϊόντος, (δηλαδή ο μέγιστος ρυθμός με τον οποίο μπορεί να αυξάνεται το ΑΕΠ μακροπρόθεσμα, χωρίς να αναπτύσσονται πληθωριστικές πιέσεις), είναι ίσος προς το άθροισμα της παραγωγικότητας της εργασίας και του ρυθμού μεγέθυνσης του εργατικού δυναμικού. Άρα, η μετανάστευση αυξάνει λοιπόν, την δυνατότητα της οικονομίας υποδοχής να αναπτύσσεται ταχύτερα και για περισσότερο χρόνο.
- ❖ Εάν η μετανάστευση μετατρέπει τα ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα της οικονομίας υποδοχής, βελτιώνοντας τις επιδόσεις της σε ορισμένους κλάδους παραγωγής, μπορεί να υπάρξουν θετικά αποτελέσματα στο εμπορικό ισοζύγιο.
- ❖ Εάν η μετανάστευση δημιουργεί επενδυτικές ευκαιρίες στην χώρα υποδοχής, η παραγωγή θα αυξηθεί και μαζί με αυτήν και η απασχόληση των αυτοχθόνων εργαζομένων.
- ❖ Η μετανάστευση, εφόσον αφορά σε νόμιμη εργασία, μετατρέπει τα δημόσια έσοδα και αυξάνει την μάζα των ετήσιων ασφαλιστικών εισφορών. Αυτές οι ευνοϊκές επιπτώσεις στα δημόσια οικονομικά έχουν και σημαντικά δευτερογενή αποτελέσματα: π.χ. η αύξηση της φορολογίας μειώνει το δημόσιο έλλειμμα και συνακόλουθα τα επιτόκια, των οποίων η μείωση επιδρά θετικά στις επενδύσεις, την παραγωγή και την απασχόληση.

❖ Οι μετανάστες συνήθως χρησιμοποιούνται ως εργασιακή δύναμη χαμηλής ειδίκευσης επομένως δέχονται χαμηλότερες αμοιβές. Στον βαθμό που η παραγωγικότητα της εργασίας τους είναι κατά πολύ μεγαλύτερη από τις αποδοχές, το όφελος της οικονομίας υποδοχής. Το εν λόγω όφελος μεγιστοποιείται όταν η εργασία των μεταναστών έχει χαρακτηριστικά διαφορετικά από αυτά των αυτοχθόνων εργαζομένων.

Στην Ελλάδα συγκεκριμένα, οι συνέπειες της μαζικής μετανάστευσης είναι οι εξής (Ναζάκης, 2001):

- Οι μετανάστες και ιδίως οι παράνομοι αποτελούν μια φθηνή εργατική δύναμη, απροστάτευτη από την κοινωνική και εργατική νομοθεσία. Το γεγονός αυτό σε συνδυασμό με την αύξηση της ανεργίας από τις αρχές της δεκαετίας του 1990 και την αυξανόμενη ελαστικότητα της εργασίας έχει οδηγήσει σε μια μεγάλη μείωση του κόστους παραγωγής.

Οι άθλιες συνθήκες απασχόλησης των μεταναστών, φαινόμενο που παρατηρείται σε όλες σχεδόν τις αναπτυσσόμενες χώρες, χρησιμεύει για να δικαιολογηθεί η κατάργηση κυρίως της εγγύησης της σταθερότητας της εργασίας. Ολόκληροι τομείς της οικονομίας εκτρέπονται προς την αστάθεια και την ελαστικότητα έτσι ώστε να προσελκυστούν ξένα εργατικά χέρια και να γενικευτεί η απόλυτη κινητικότητα και απορύθμιση της αγοράς εργασίας.

Η μείωση του κόστους παραγωγής μέσω της αξιοποίησης μιας μαζικής και φθηνής εργατικής δύναμης, είναι αρκετά μεγάλη στον αγροτικό τομέα, στην οικοδομή, στον τουριστικό κλάδο, σε βιοτεχνικές δραστηριότητες όπως στο έπιπλο και αλλού. Η μείωση του κόστους εργασίας είναι εμφανής μόνο από το γεγονός του μικρού αριθμού των μεταναστών οι οποίοι κατόρθωσαν να συγκεντρώσουν 40 ημερομίσθια, που αποτελούν ελάχιστο όριο για την χορήγηση άδειας παραμονής και εργασίας, λόγω της άρνησης των εργοδοτών να τους εγγράψουν στο ΙΚΑ. Όταν μάλιστα απαιτούνται 150 ένσημα για να ανανεωθεί η άδεια παραμονής και εργασίας γίνεται φανερό ότι η μόνη διέξοδος των αλλοδαπών είναι η επιστροφή στην παράνομη αγορά εργασίας.

Έτσι, μία σημαντική συνέπεια της μετανάστευσης είναι η θετική επίδραση στον πληθωρισμό, που υπολογίζεται σε μείωση κατά μία μονάδα, λόγω κυρίως της μείωσης του εργατικού κόστους (άμεσου και έμμεσου).

- Η στήριξη ολόκληρων κλάδων της οικονομίας στην φθηνή ανειδίκευτη εργατική δύναμη, στην αξιοποίηση της «μαύρης» εργασίας, η συσχέτιση της

ανταγωνιστικότητας των ελληνικών επιχειρήσεων με το χαμηλό κόστος εργασίας επιβραδύνουν τον τεχνολογικό εκσυγχρονισμό της παραγωγής. Σε μια περίοδο όπου η νέα ανταγωνιστικότητα και παραγωγικότητα στηρίζονται στην νέα τεχνολογία, στην εφαρμογή σύγχρονων συστημάτων οργάνωσης και διοίκησης, στην έρευνα και ανάπτυξη, στην γνώση και στην πληροφορία, η εκτεταμένη χρήση ξένων εργατικών χεριών αναβάλλει την προσαρμογή της ελληνικής οικονομίας στο νέο οικονομικό περιβάλλον.

Είναι χαρακτηριστικό το παράδειγμα της γεωργικής παραγωγής, όπου η εκτεταμένη χρήση των φτηνών εργατικών χεριών των μεταναστών έχει περιορίσει τον τεχνολογικό εκσυγχρονισμό της παραγωγής. Οι επενδύσεις σήμερα στον αγροτικό τομέα είναι πολύ λιγότερες από την δεκαετία του 1970. Αρκετές άλλωστε ελληνικές επιχειρήσεις εντάσεως εργασίας που δραστηριοποιούνται σε κλάδους που βρίσκονται σε κρίση και αδυνατούν να εκσυγχρονιστούν, επιδιώκουν να επιβιώσουν με την εγκατάστασή τους στις βαλκανικές χώρες, για να αξιοποιήσουν το απόθεμα φτηνού εργατικού δυναμικού που έχει διαμορφωθεί.

- Σημαντική είναι επίσης η συμβολή των μεταναστών στην αύξηση του πληθυσμού και κατά συνέπεια στην προσφορά εργασίας.

Την οκταετία 1991-1998 η καθαρή εισροή πληθυσμού έφθασε τις 296.000 ήταν δηλαδή 12 φορές μεγαλύτερη από την φυσική αύξηση του πληθυσμού (25.000) Συνολικά την 28ετία 1971-1998 η καθαρή εισροή πληθυσμού (877.00) ήταν περίπου ίση με την φυσική αύξηση του πληθυσμού (934.00), γεγονός που σημαίνει ότι χωρίς την συνεισφορά των μεταναστών ο πληθυσμός της χώρας δεν θα έφθανε τα 10.000.000.

Αρκετά σημαντική είναι επίσης η συμβολή τους στην διατήρηση της μικρής υπεροχής των γεννήσεων έναντι των θανάτων την δεκαετία του 1990. Χωρίς αυτές τις γεννήσεις θα είχαμε φυσική μείωση αντί για φυσική αύξηση του πληθυσμού.

- Η τέταρτη συνέπεια της μετανάστευσης της παράνομης μετανάστευσης αφορά την συμμετοχή τους στη διαμόρφωση του ΑΕΠ. Συνολικά τουλάχιστον 0,5 μονάδες του ΑΕΠ οφείλονται στην συμβολή των μεταναστών. Οι ξένοι εργάτες λειτουργώντας ως ένας κρυφός παραγωγικός πόρος της οικονομίας, αύξησαν το εργατικό δυναμικό, την προσφορά εργασίας και κατά συνέπεια τον όγκο της παραγωγής αγαθών και υπηρεσιών.

Αρκετές εργασίες, ιδιαίτερα στον αγροτικό τομέα, που πριν δε γίνονταν, τώρα εκτελούνται από τους οικονομικούς μετανάστες. Στον τομέα αυτό, παρά την μείωση

του αγροτικού πληθυσμού, παρατηρείται κατά την διάρκεια της δεκαετίας του 1990 αύξηση της γεωργικής παραγωγής και του αγροτικού εισοδήματος. Ταυτόχρονα μέρος του ντόπιου εργατικού δυναμικού όπως οι γυναίκες, λόγω της απασχόλησης των μεταναστών σε χειρωνακτικές εργασίες και σε εργασίες βοηθητικού προσωπικού στο σπίτι, αποδεσμεύεται για να εισέλθει στην παραγωγική διαδικασία.

- Οι μετανάστες συνεισφέρουν επίσης στη μεγέθυνση της συνολικής κατανάλωσης παρόλο ότι ο κύριος στόχος τους είναι η αποταμίευση μέσω της περιορισμένης κατανάλωσης και η αποστολή των μεταναστευτικών εμβασμάτων στις χώρες καταγωγής τους.
- Επίσης πρέπει να σημειωθεί ότι λόγω της μεταναστευτικής πολιτικής που ακολουθείται και έχει ως αποτέλεσμα οι αλλοδαποί να απασχολούνται κυρίως στην παραοικονομία, παρατηρείται μεγάλη απώλεια ποσών από τα ασφαλιστικά ταμεία. Η υψηλή παραοικονομία είναι ένα φαινόμενο της Ελλάδας και αποτελεί κομμάτι της οικονομίας της που προϋπάρχει από το φαινόμενο της μετανάστευσης και έχει βαθιές ρίζες και στην κουλτούρα της Μεσογειακής Ευρώπης γενικά (Λαμπριανίδης- Λυμπεράκη, 2001).
- Ένα άλλο σημαντικό ζήτημα στο οποίο έχει συνέπειες η μετανάστευση είναι η ανεργία.

Η αύξηση του μεγέθους του εργατικού δυναμικού της Ελλάδας και η γρήγορη απορρόφηση των μεταναστών από την αγορά εργασίας δείχνει ότι δημιουργήθηκαν τα τελευταία χρόνια αρκετές θέσεις εργασίας για ανειδίκευτο και φθινό εργατικό δυναμικό.

Η αύξηση της ανεργίας ταυτόχρονα δείχνει ότι η οικονομία αδυνατεί να δημιουργήσει νέες θέσεις εργασίας για άτομα με εξειδίκευση και μόρφωση.

Παρότι όμως οι ξένοι εργάτες απασχολούνται σε εργασίες που αποφεύγουν οι ντόπιοι ή σε ελεύθερες ευκαιριακές εργασίες, λόγω των χαμηλών αμοιβών τους, της μη ασφάλισης τους, κτλ., σε ορισμένους κλάδους της οικονομίας έχουν αντικαταστήσει Έλληνες εργαζομένους. Η ανεργία των λιγότερο ειδικευμένων ατόμων έχει επηρεαστεί από την απασχόληση μεγάλου αριθμού μεταναστών.

Η υποκατάσταση όμως ντόπιων εργατών από μετανάστες και συγκεκριμένα παρανόμους, σε μεγάλο βαθμό αντισταθμίζεται από τις νέες θέσεις εργασίας που δημιουργούνται λόγω της συμβολής των μεταναστών στην αύξηση του όγκου της παραγωγής, στην αύξηση του ΑΕΠ.

- Η αύξηση όμως του ΑΕΠ, λόγω της μαζικής εισόδου ανειδίκευτων μεταναστών, και η αύξηση του κατά κεφαλήν εισοδήματος δεν συνεπάγονται κατά ανάγκη την αύξηση των εισοδημάτων όλου του ντόπιου πληθυσμού.

Για παράδειγμα, οι ανειδίκευτοι ντόπιοι εργαζόμενοι έχουν απώλεια εισοδήματος στο βαθμό που μειώνονται οι μισθοί τους λόγω του ανταγωνισμού που υφίστανται στην αγορά εργασίας από την αύξηση του ενεργού πληθυσμού.

Από την άλλη επωφελούνται οι επιχειρήσεις που προσλαμβάνουν ξένους ή ντόπιους εργαζόμενους με χαμηλούς μισθούς.

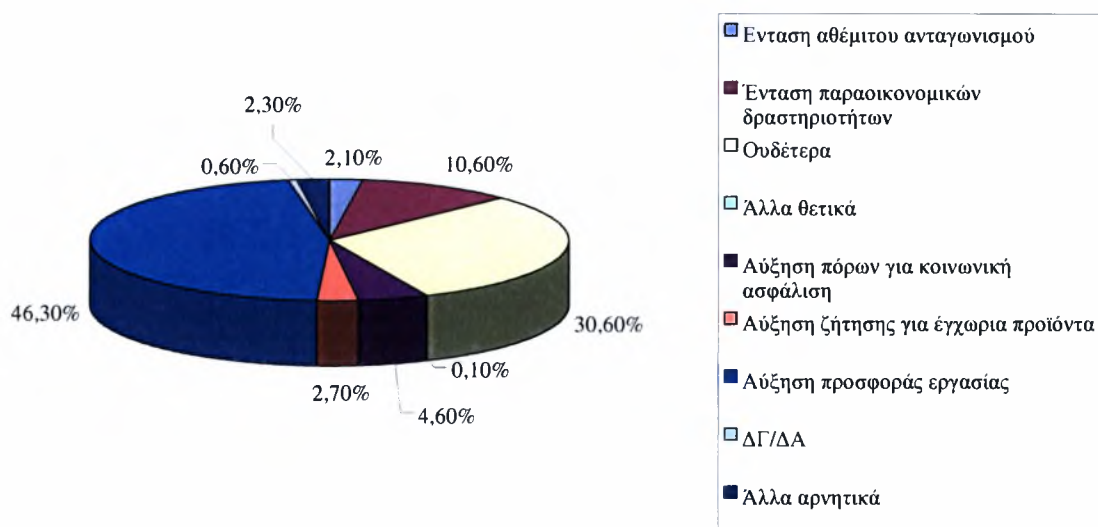
Η μετανάστευση δηλαδή, οδηγεί σε μια αναδιανομή του εισοδήματος από τους ανειδίκευτους ντόπιους εργαζόμενους προς τις επιχειρήσεις και τα πλούσια νοικοκυριά.

Ακόμα και η ελληνική βιομηχανία δεν έμεινε ανεπηρέαστη από την εξέλιξη του μεταναστευτικού ρεύματος. Η πλειονότητα των εκπροσώπων της, ποσοστό 53,7% θεωρεί ότι η εισροή οικονομικών μεταναστών είχε θετικά αποτελέσματα. Το ποσοστό δε αυτό ήταν υψηλότερο μεταξύ των μεγάλων μονάδων. Οι κυριότερες ευνοϊκές επιδράσεις εντοπίζονται στην αύξηση της προσφοράς εργασίας, και δη ανειδίκευτης, άλλα θετικά αποτελέσματα θεωρήθηκαν η αύξηση των πόρων για την κοινωνική ασφάλιση, μετά την ένταξη των μεταναστών στο σύστημα κοινωνικής ασφάλισης, καθώς και η διεύρυνση της ζήτησης για εγχωρίως παραγόμενα προϊόντα, τα οποία κατά τεκμήριο καταναλώνουν κυρίως οι οικονομικοί μετανάστες.

Υπάρχει όμως και ένα σημαντικό τμήμα της βιομηχανίας, 15,1%, το οποίο θεωρεί ότι το μεταναστευτικό ρεύμα επέδρασε αρνητικά. Πρόκειται κυρίως για μικρομεσαίες μονάδες οι οποίες ανησυχούν από την ένταση των παραοικονομικών δραστηριοτήτων και την όξυνση του αθέμιτου ανταγωνισμού. Προφανώς θεωρείται ότι η απασχόληση οικονομικών μεταναστών εντείνει τα φαινόμενα αυτά και δεν επηρεάζει συμμετρικά όλες τις επιχειρήσεις (www.icap.gr/services/consulting/financial_studies/665.asp).

Παρακάτω παρατίθεται ένα διάγραμμα το οποίο δείχνει τα οικονομικά αποτελέσματα της μετανάστευσης στην Ελλάδα κατά τους εκπροσώπους της ελληνικής βιομηχανίας. Η πηγή του διαγράμματος είναι από την ιστοσελίδα: www.icap.gr/services/consulting/financial_studies/665.asp

Αποτελέσματα της μετανάστευσης στην Ελλάδα κατά τους εκπροσώπους της ελληνικής βιομηχανίας.

Το θέμα της μετανάστευσης στην επίδραση των μισθών και της απασχόλησης, είναι γενικά περισσότερο πολύπλοκο από ό,τι φαίνεται εξετάζοντάς το μέσα από μια αυστηρά οικονομική προσέγγιση. Αυτό ισχύει γιατί στη βιβλιογραφία γενικά υπάρχουν δύο απόψεις (Θ. Λιανός, 2003):

1. Η υπόθεση της αντικατάστασης, όπου σύμφωνα με αυτήν οι μετανάστες και ιδίως, οι παράνομοι προσλαμβάνονται σε θέσεις εργασίας, τις οποίες διαφορετικά θα κατελάμβαναν οι εγχώριοι εργάτες, με αποτέλεσμα την μείωση των μισθών και την αύξηση της ανεργίας σε τοπικό ή εθνικό επίπεδο.
2. Η υπόθεση του διαχωρισμού των αγορών εργασίας, όπου σύμφωνα με την οποία οι μετανάστες καταλαμβάνουν θέσεις εργασίας, για τις οποίες δεν

ενδιαφέρονται ντόπιοι εργάτες. Συγκεκριμένα, οι μετανάστες απασχολούνται σε θέσεις με δύσκολες συνθήκες εργασίας, χωρίς προοπτικές εξέλιξης, χωρίς απαιτήσεις αξιολόγησης εξειδίκευσης, συνήθως με χαμηλούς μισθούς και γενικά χαμηλού κοινωνικού επιπέδου, οι οποίες είναι ανεπιθύμητες από τους εγχώριους εργάτες. Συνεπώς οι αγορές εργασίας εγχωρίων και μεταναστών είναι διαχωρισμένες χωρίς σημαντικές αλληλεπιδράσεις.

3. Οι επιπτώσεις της μετανάστευσης στην απασχόληση και στους μισθούς των εγχωρίων είναι μικρές και συγκεκριμένα περιορίζονται στις κατηγορίες των εργατών χωρίς ή με μικρή εξειδίκευση (σε διάφορες περιοχές και σε διάφορα επαγγέλματα). Αυτή η άποψη είναι και η πιο πρόσφατη. .

Οι δυσκολίες των ερευνών για τις επιπτώσεις της μετανάστευσης στην απασχόληση και τις αμοιβές της οικονομίας υποδοχής οφείλονται στην πολυπλοκότητα του φαινομένου. Η μετανάστευση αυξάνει την προσφορά εργασίας και συνεπώς θα υπάρξουν αρνητικές επιπτώσεις στους μισθούς αλλά ταυτόχρονα αυξάνει την ζήτηση προϊόντων και υπηρεσιών. Επίσης αξίζει να σημειωθεί ότι τα βραχυχρόνια αποτελέσματα μπορεί να διαφέρουν από τα μακροχρόνια, κάτι που σημαίνει πως ο χρόνος έρευνας του φαινομένου μπορεί να έχει σημασία για την εύρεση θετικών ή αρνητικών επιπτώσεων (Θ. Λιανός, 2003). Γι' αυτό και θα προσπαθήσουμε να δούμε όσο το δυνατόν λεπτομερέστερα το φαινόμενο αυτό, χρησιμοποιώντας διάφορους οικονομικούς (σύγχρονους ή παλαιότερους) συλλογισμούς.

Επιπτώσεις στην αγορά εργασίας.

Καταρχήν λοιπόν, όταν σε μία χώρα έχουμε εισροή μεταναστών αυτομάτως έχουμε εισροή ανθρώπινου δυναμικού στην οικονομία υποδοχής. Με την εισροή του ανθρώπινου δυναμικού μεγαλώνει και η προσφορά της εργασίας. Έχουμε λοιπόν μια πρώτη επίπτωση στην οικονομία υποδοχής η οποία μας παραπέμπει στον νόμο της προσφοράς και της ζήτησης. Ο Μαρξ στο «Μισθός, τιμή, κέρδος» λέει: *«Οι σχέσεις ανάμεσα στην προσφορά και τη ζήτηση της εργασίας μεταβάλλονται αδιάκοπα και μαζί μ' αυτές και οι τιμές της εργασίας στην αγορά. Αν η ζήτηση ξεπερνάει την προσφορά, οι μισθοί ανεβαίνουν. Αν η προσφορά ξεπερνάει τη ζήτηση, οι μισθοί πέφτουν...»*(www.marxists.org/archive/marx/works/). Με βάση λοιπόν τα παραπάνω όταν η προσφορά της εργασίας ξεπερνάει την ζήτησή της, οι μισθοί πέφτουν. Συγκεκριμένα, ο Ε. Καβουριάρης για το θέμα της μετανάστευσης και του μισθού

λέει, αναφερόμενος στην μετανάστευση στην Δ. Γερμανία κατά την δεκαετία του 1960, πως το κεφάλαιο στην χώρα υποδοχής ορίζει το μισθό στο ύψος που το συμφέρει, διότι από την στιγμή που ο βιομηχανικός στρατός δημιουργείται σε παγκόσμια κλίμακα, η ενδεχόμενη άρνηση π.χ. του Ιταλού μετανάστη στην Δ. Γερμανία να δεχτεί το ύψος του μισθού εξουδετερώνεται από την αποδοχή του Ισπανού, του Έλληνα ή του Αφρικανού. Αυτό το στηρίζει λέγοντας για την Δ. Γερμανία πως ο ξένος εργάτης αποδέχεται α) να καταναλώσει τροφή χειρότερης ποιότητας, β) να κατοικήσει σε χώρους ακατάλληλους που ο Γερμανός εργάτης δεν αποδέχεται πια, γ) την έλλειψη ψυχαγωγίας, διακοπών, κλπ. Έτσι λοιπόν βλέπουμε πως το αποτέλεσμα της μετανάστευσης είναι να χαμηλώσουν οι μισθοί εργασίας. (Πιο συγκεκριμένα με την είσοδο ανειδίκευτων εργατών στην οικονομία υποδοχής, θα μειωθεί η αμοιβή της ανειδίκευτης εργασίας ενώ είναι ασαφείς οι επιπτώσεις στους μισθούς των ειδικευμένων. Αν πάλι έχουμε είσοδο ειδικευμένων μεταναστών, θα συμπιεσθούν οι μισθοί της ειδικευμένης εργασίας αλλά αδιευκρίνιστη θα είναι η επίδραση στους μισθούς των ανειδίκευτων (Λαμπριανίδης-Λυμπεράκη, 2001).

Συγκεκριμένα, ο Lester Thurow λέει: « Ρώσοι φυσικοί είναι απολύτως ικανοί να διδάσκουν σε αμερικάνικα πανεπιστήμια και τώρα, όταν προκηρύσσονται τέτοιες θέσεις, κάνουν κατά δεκάδες αιτήσεις για να προσληφθούν. Γιατί κανείς θα πρέπει να πληρώνει σε κάποιον Αμερικάνο διδάκτορα Φυσικής 75.000 δολάρια τον χρόνο, όταν μπορεί να προσλάβει κάποιον κάτοχο του Βραβείου Νόμπελ στην πρώην Σοβιετική Ένωση με 100 δολάρια το μήνα; Οι μισθοί των επιστημόνων άρχισαν κιόλας να προσαρμόζονται σε αυτή τη νέα φτηνή πηγή εργασίας με υψηλά εξειδίκευση» (Lester Thurow, 1997)). Το αποτέλεσμα είναι να αυξηθεί το κέρδος της επιχείρησης (*Αν μεταβληθεί ο μισθός, το κέρδος θα μεταβληθεί προς την αντίθετη κατεύθυνση. Όταν ο μισθός πέφτει το κέρδος ανεβαίνει. Όταν ο μισθός ανεβαίνει, το κέρδος πέφτει...*Κ. Μαρξ «Μισθός, Τιμή, Κέρδος». (www.marxists.org/archive/marx/works/)). Με την αύξηση των κερδών, έχουμε αύξηση των επενδύσεων διότι ένα κομμάτι των κερδών πηγαίνει σε επιχειρηματικές επενδύσεις (Κ. Μαρξ, Το Κεφάλαιο Τόμος 1, (www.marxists.org/archive/marx/works/)).

Επιπτώσεις στον τομέα των μισθών.

Σε αυτό το σημείο κρίσιμο προσδιοριστικό παράγοντα της έκβασης των επιπτώσεων της μετανάστευσης στον τομέα των μισθών, αποτελούν οι θεσμοί που διέπουν την αγορά εργασίας στην χώρα υποδοχής. Αν δηλαδή οι μισθοί είναι ελαστικοί, τότε η πίεση από την άφιξη των μεταναστών, μεταφράζεται κατά τεκμήριο

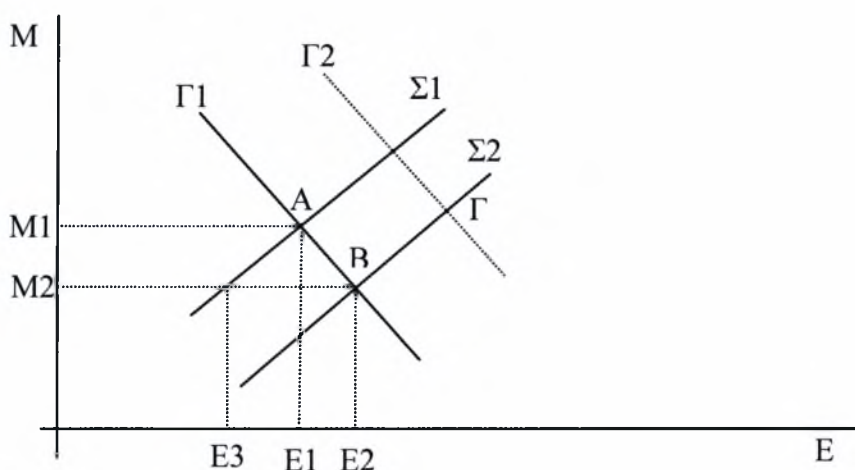
σε πτώση των μισθών. Αν όμως οι μισθοί είναι ανελαστικοί, τότε η πίεση βρίσκει διέξοδο προς την αύξηση της ανεργίας και την ισχυροποίηση μιας παράλληλης δευτερογενούς αγοράς εργασίας, όπως για παράδειγμα η άτυπη απασχόληση κυρίως παράνομων μεταναστών (Λ. Λαμπριανίδης-Α. Λυμπεράκη, 2001). [Σύμφωνα με τον Phelps, το αμερικάνικο μοντέλο αγοράς εργασίας βρίσκεται πιο κοντά στην ελαστικότητα των μισθών, ενώ το ευρωπαϊκό μοντέλο βρίσκεται κοντά στην ακαμψία των μισθών με αποτέλεσμα να γεννάει ανεργία.(Phelps, 1997)]. Στις ΗΠΑ έχει υπολογισθεί ότι αν σε μια πόλη υπάρχει αριθμός μεταναστών κατά 10% μεγαλύτερος σε σύγκριση με κάποια άλλη πόλη, τότε οι μισθοί στην πόλη με τους περισσότερους μετανάστες, θα τείνουν να είναι το πολύ κατά 2% χαμηλότεροι (Boijas, 1994).

Μετανάστες και υποδείγματα προσφοράς και ζήτησης εργασίας.

Το βασικό υπόδειγμα προσφοράς και ζήτησης εργασίας έχει συχνά χρησιμοποιηθεί ως οδηγός για την ανάλυση των επιπτώσεων της μετανάστευσης(Θ. Λιανός, 2003). Ο Johnson (1980) αναλύει την μετανάστευση με βασική ιδέα πως η μετανάστευση αποτελεί μια μετατόπιση της καμπύλης προσφοράς εργασίας. Παρακάτω το Διάγραμμα 1 παρουσιάζει αυτήν την περίπτωση. Το σημείο ισορροπίας πριν την μετανάστευση αντιστοιχεί στο σημείο A, με μισθό M1 και απασχόληση εγχώριων εργατών E1. Η μετανάστευση μετατοπίζει την προσφορά εργασίας στην Σ2, η οποία προκύπτει από το οριζόντιο άθροισμα των ποσοτήτων Σ1 και μιας δεδομένης ποσότητας εργασίας των μεταναστών. Το νέο σημείο ισορροπίας είναι το B, με αποτέλεσμα την πτώση του μισθού σε M2 και την αύξηση της συνολικής απασχόλησης σε (εγχώριων και μεταναστών)σε E2. Στο υπόδειγμα αυτό, όλοι οι μετανάστες απασχολούνται διότι προσφέρονται για εργασία σε κάθε ύψος μισθού, αλλά η απασχόληση των εγχώριων εργατών μειώνεται, από E1 σε E3. Οι εργάτες που αντιπροσωπεύονται από την απόσταση E3 E1 εγκαταλείπουν το εργατικό δυναμικό και δεν θεωρούνται άνεργοι, γιατί σύμφωνα με την νεοκλασική θεωρία επιλέγουν να εγκαταλείψουν την αγορά εργασίας στον χαμηλότερο μισθό M2. Συμπερασματικά, στο υπόδειγμα αυτό η μετανάστευση αυξάνει την απασχόληση συνολικά, αλλά μειώνει την απασχόληση των εγχωρίων εργατών με τους οποίους ανταγωνίζονται οι μετανάστες καθώς και επίπεδο μισθού. Λόγω του ότι με την εισαγωγή μεταναστών, υπάρχει πιθανότητα να αυξηθούν οι επενδύσεις και η παραγωγική δραστηριότητα γενικά, συνεπώς οι αρνητικές αρχικές επιδράσεις επί της απασχόλησης και των μισθών μπορεί να αντισταθμισθούν σε μικρή ή μεγάλη έκταση. Η διακεκομμένη

καμπύλη ζήτησης $\Gamma 2$ τέμνει την καμπύλη προσφοράς σε τέτοιο σημείο (Γ) ώστε το επίπεδο μισθών και η απασχόληση εγχώριων εργατών να παραμείνουν σταθερά. Στην περίπτωση αυτή η μετανάστευση έχει προκαλέσει αύξηση της ζήτησης εργασίας ισόποση προς την αύξηση της προσφοράς.

Διάγραμμα 1

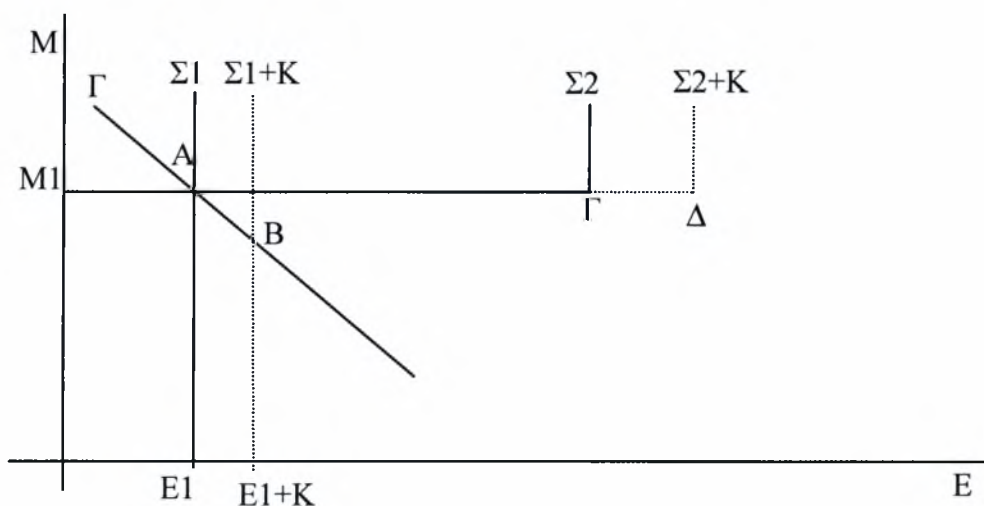

Τα αποτελέσματα αλλάζουν σημαντικά αν μεταβληθεί η μορφή της καμπύλης προσφοράς. Οι δύο ενδιαφέρουσες και ακραίες περιπτώσεις είναι όταν η προσφορά εργασίας είναι τελείως ανελαστική και όταν είναι τελείως ελαστική λόγω, π.χ. ύπαρξης ελαχίστων μισθών. Το Διάγραμμα 2 παρουσιάζει αυτές τις δύο περιπτώσεις. Στην περίπτωση της ανελαστικής προσφοράς εργασίας, η καμπύλη προσφοράς εγχώριας εργασίας είναι $\Sigma 1$ και μετά την μετανάστευση μετατοπίζεται στην θέση $\Sigma 1+K$, όπου K η δεδομένη ποσότητα εργασίας των μεταναστών. Το αποτέλεσμα της μετανάστευσης είναι η μετατόπιση του σημείου ισορροπίας από το A στο B που δείχνει μείωση του μισθού και αύξηση της απασχόλησης κατά το μέγεθος της μετανάστευσης. Η απασχόληση των εγχωρίων εργατών δεν επηρεάζεται, αλλά ο μισθός τους μειώνεται.

Στην περίπτωση της τελείως ελαστικής προσφοράς η καμπύλη προσφοράς είναι $\Sigma 2$ που είναι παράλληλη προς τον άξονα των ποσοτήτων μέχρι του σημείου πλήρους απασχόλησης και στην συνέχεια κάθετη. Αυτή είναι που εμφανίζεται όταν υπάρχουν θεσμικοί περιορισμοί που καθιστούν τους μισθούς άκαμπτους και συνεπάγονται ανεργία μεγέθους $ΑΓ$. Η εμφάνιση των μεταναστών μεταθέτει το κάθετο τμήμα της καμπύλης στη θέση $\Sigma 2+K$. Το μέγεθος της απασχόλησης και το ύψος του μισθού παραμένουν σταθερά, αλλά η ανεργία αυξάνεται σε $ΑΔ$. Εφόσον δεν υπάρχουν

προτιμήσεις εργοδοτών για πρόσληψη εγχωρίων ή μεταναστών, η πρόσθετη ανεργία θα περιλαμβάνει και εγχώριους και μετανάστες. Όσοι μετανάστες απασχοληθούν, θα πάρουν τις θέσεις των εγχωρίων. Στο μέγεθος της απασχόλησης $M1A$ καθώς και της ανεργίας $A\Delta$, περιλαμβάνονται και εγχώριοι και μετανάστες.

Διάγραμμα 2

Πηγή: Λιανός 2003

Επίσης στον τομέα των μισθών υπάρχουν έρευνες που έχουν δείξει για την Αγγλία ότι η παράνομη μετανάστευση (ανειδίκευτων εργατών) οδηγεί σε λιγότερη απασχόληση για τους ντόπιους ανειδίκευτους εργάτες αλλά ταυτόχρονα αυξάνει το μισθό αυτών που διατηρούν την δουλειά τους. Αυτό εξηγείται γιατί με την είσοδο των μεταναστών στην πόλη, αυξάνεται η ζήτηση για στέγαση και έτσι αυξάνεται το κόστος ζωής λόγω ακριβότερων ενοικίων. Έτσι αρκετοί εργοδότες για αντιστάθμιση αυξάνουν τον μισθό. Εδώ βέβαια υπάρχει ο κίνδυνος ότι αν τα αποτελέσματα της αύξησης του μισθού είναι μικρότερα από την αύξηση του κόστους ζωής, η θέση των ντόπιων εργατών είναι χειρότερη από ότι πριν (R. Rowthorn, 2004). Οι Sugata Marjit και Saibal Kar (Sugata Marjit-Saibal Kar, 2005) μελέτησαν την επίδραση που έχει η μετανάστευση ειδικευμένου και ανειδίκευτου εργατικού δυναμικού στις ήδη υπάρχουσες μισθολογικές διαφορές που υπάρχουν στην οικονομία υποδοχής ανάμεσα στους ειδικευμένους και ανειδίκευτους εργάτες, με την προϋπόθεση πως η οικονομία υποδοχής είναι μια μικρή ανοικτή οικονομία. Με την χρησιμοποίηση ενός οικονομετρικού μοντέλου, κατέληξαν στο συμπέρασμα πως σε μια μικρή ανοικτή

οικονομία, όταν το κεφάλαιο επενδύει στην ειδικευμένη περισσότερο απ' ό τι στην ανειδίκευτη εργασία, τότε η είσοδος ειδικευμένων-ανειδίκευτων μεταναστών θα αυξήσει το μισθολογικό χάσμα μεταξύ του ειδικευμένου και του ανειδίκευτου εργατικού δυναμικού. Αντιθέτως, όταν το κεφάλαιο επενδύει περισσότερο στον ανειδίκευτο τομέα, η εισροή ειδικευμένων- ανειδίκευτων μεταναστών θα προκαλέσει μείωση της διαφοράς ανάμεσα στους μισθούς ειδικευμένης και ανειδίκευτης εργασίας στην οικονομία υποδοχής.

[Υπάρχει μια γενική αντίληψη, ότι οι μετανάστες λειτουργούν μισθοσυμπιεστικά με αποτέλεσμα να εμποδίζουν την αύξηση των μισθών. Σύμφωνα με τον Μάριο Νικολινάκο, όταν γίνεται λόγος για την μισθοσυμπιεστική λειτουργία των ξένων, σε θεωρητικό επίπεδο, γίνονται τα ακόλουθα λάθη (Νικολινάκος, 1974):

⇒ Παραγνωρίζεται ότι μια αύξηση των μισθών πέρα από το όριο στο οποίο μπορούν να αντεπεξέλθουν οι επιχειρηματίες είναι μακροπρόθεσμα αδύνατη, αν δεν θέλει κανείς να παραιτηθεί από την ανάπτυξη. Με τις ανυψώσεις των τιμών οι πραγματικοί μισθοί περιορίζονται πάλι στο επίπεδο που είναι αναγκαίο για μια συνάρτηση της κατανάλωσης που προωθεί την επενδυτική δραστηριότητα των επιχειρηματιών. Μια απεριόριστη άνοδος των μισθών θα συγκρουόταν με τον οικονομικό μηχανισμό του καπιταλιστικού συστήματος, μια και μ' αυτόν τον τρόπο θα έμπαινε σε κίνηση μια αλυσιδωτή αντίδραση, διότι τα μειωμένα κέρδη επηρεάζουν αρνητικά την επενδυτική λειτουργία, με αποτέλεσμα την ανεργία, οπότε οι πραγματικοί μισθοί πέφτουν.

⇒ Παραβλέπεται ότι το μισθολογικό επίπεδο που επικρατεί κάθε φορά, αντιστοιχεί στο επίπεδο της τεχνικής, του βαθμού οργάνωσης των εργαζομένων και της κατάστασης της αγοράς. Η διάρθρωση της συνάρτησης της παραγωγής εξαρτάται κάθε φορά από αυτούς τους παράγοντες. Οπότε η παραίτηση από τους ξένους εργαζόμενους, δηλαδή μια άλλη συνάρτηση της παραγωγής θα ήταν αδύνατη υπό τις υπάρχουσες συνθήκες. Επίσης μια άνοδος των μισθών θα είχε σαν αποτέλεσμα την μετακύλιση από τους επιχειρηματίες, του αυξημένου κόστους παραγωγής (λόγω αύξησης μισθού), στις τιμές με πιθανό αποτέλεσμα την μείωση της ανταγωνιστικότητας στην διεθνή αγορά.]

Στο θέμα της εργασίας και του μισθού υπάρχει γενικά η αντίληψη ότι οι μετανάστες κάνουν δουλειές που δεν κάνουν οι ντόπιοι. Στην περίπτωση της Αγγλίας δεν ισχύει σε όλες τις περιπτώσεις διότι υπάρχουν σε πολλές περιοχές της Αγγλίας

ντόπιοι που κάνουν δουλειές που υποτίθεται δεν θα έκαναν αυτοί αλλά οι μετανάστες. Εδώ βέβαια πρέπει να τονισθεί ότι υπάρχουν διαφορές ως προς την δομή της ανεργίας αλλά και των κοινωνικών σχέσεων ανάμεσα στην Βορειοδυτική Ευρώπη και την Νότια. Στην Νότια Ευρώπη η ανεργία πλήττει τους νέους, οι οποίοι στηρίζονται από τις οικογένειές τους, λόγω παραδοσιακών ισχυρών οικογενειακών δεσμών που υπάρχουν στην Νότια Ευρώπη, ενώ αντίθετα οι περισσότεροι άνεργοι στην Βορειοδυτική Ευρώπη είναι οι μεσήλικες αρχηγοί των νοικοκυριών. Επίσης ενώ στην Β.Δ Ευρώπη ο κίνδυνος της ανεργίας ελαχιστοποιείται όσο βελτιώνεται το εκπαιδευτικό επίπεδο του εργατικού δυναμικού, στις μεσογειακές χώρες το σχετικό πλεονέκτημα των μορφωμένων νέων είναι μικρότερο, με αποτέλεσμα οι μορφωμένοι άνεργοι λόγω του επιπέδου εκπαίδευσης που συνεπάγεται προσδοκίες για υψηλό επαγγελματικό και κοινωνικό status, στηρίζονται από τις οικογένειες τους περιμένοντας να βρουν μια θέση απασχόλησης που να ανταποκρίνεται στις προσδοκίες τους (Λαμπριανίδης-Λυμπεράκη, 2001). Ένα άλλο θέμα είναι ότι π.χ. στην περίπτωση της νότιας Αγγλίας όταν οι εργοδότες λένε ότι δεν μπορούν να βρουν ντόπιους για να τους κάνουν δουλειές χαμηλού status, στην ουσία οι ντόπιοι εργαζόμενοι δεν δέχονται να κάνουν αυτές τις δουλειές κάτω από χαμηλές συνθήκες εργασίας και με χαμηλούς μισθούς. Οπότε σύμφωνα με τον Rowthorn το πρόβλημα δεν βρίσκεται στην έλλειψη εργατικών χεριών αλλά στην έλλειψη φθηνών εργατικών χεριών (R. Rowthorn, 2004).

Ενδιαφέρον επίσης είναι οι συνέπειες της μετανάστευσης στο μαύρο εργατικό δυναμικό του Αμερικάνικου Νότου. Για παράδειγμα, ο Kuznets υποστηρίζει ότι στον Αμερικάνικο Νότο, ο μαύρος πληθυσμός από το τέλος του 1^{ου} Παγκοσμίου Πολέμου και μέχρι το 1979, επωφελήθηκε από την μειωμένη είσοδο των μεταναστών στην χώρα, διότι έτσι μπόρεσε να απορροφηθεί σε εργασίες σε περιοχές του Βορρά με αποτέλεσμα ενώ μέχρι το 1910 το 90% βρισκόταν στον Νότο, το 1970 έπεσε στο 53% (Julian Simon, 1989).

Επιπτώσεις στην επιχειρηματικότητα.

Το θέμα του μισθού γενικά, είναι κατ' ουσία το εργατικό κόστος, το οποίο όταν είναι χαμηλό και υπάρχει αφθονία εργατικού δυναμικού συμβάλλει στην εξισορρόπηση της έλλειψης ή σπανιότητας των άλλων παραγωγικών συντελεστών (κεφάλαιο, τεχνολογία, κ.ά.). Συνεπώς, οποιαδήποτε αύξηση άφθονης προσφοράς εργασίας μπορεί να έχει αναπτυξιακό πολλαπλασιαστικό αποτέλεσμα, διευρύνοντας τις

παραγωγικές δυνατότητες της οικονομίας, μεγαλώνοντας την αγορά και αξιοποιώντας επιχειρηματικότητα που βρισκόταν «εν ύπνωσει» (Λαμπριανίδης-Λυμπεράκη, 2001). Στον αντίποδα όμως, λόγω του αυξημένου ανταγωνισμού των επιχειρήσεων στην παγκόσμια αγορά, οι επιχειρήσεις έχουν δύο επιλογές: μπορούν είτε να ρίξουν την τιμή των προϊόντων που παράγουν, με βασική προϋπόθεση την «εκπτώχευση» των μισθών, ή να αναβαθμίσουν την ποιότητα των προϊόντων επενδύοντας στην καινοτομία και να επιδιώξουν μεγαλύτερη τιμή στην διεθνή αγορά. Κάτι τέτοιο αποτελεί επένδυση όμως σε τεχνογνωσία-τεχνολογία, με αποτέλεσμα, συνήθως οι επιχειρήσεις να προτιμούν τον «εύκολο» δρόμο της αξιοποίησης της φθηνής εργατικής δύναμης (1^η επιλογή) (Schmitz, 1990). Σήμερα πλέον, η τεχνογνωσία και οι τεχνολογικές εξελίξεις που απαιτούν νέες αρχές οργάνωσης των επιχειρήσεων, είναι οι βασικοί πόλοι μακροπρόθεσμης επιβίωσης μιας επιχείρησης στον διεθνή ανταγωνισμό (Λαμπριανίδης-Λυμπεράκη, 2001 και Lester Thurow, 1996). Ο Lester Thurow (1997) μάλιστα λέει: *«Το να είναι κανείς ο παραγωγός με το χαμηλότερο κόστος είναι εν μέρει ζήτημα μισθών, αλλά σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό καθορίζεται από το αν ηγείται στις τεχνολογίες των μεθόδων παραγωγής, αν διαθέτει τις ικανότητες και τις γνώσεις για το πώς να ενώνει μεταξύ τους νέα πράγματα και να έχει την ικανότητα να διευθύνει»*.

Από την άλλη, είναι πιθανό οι επιχειρηματίες με βάση τους υπολογισμούς που κάνουν σχετικά με το κέρδος και το κόστος, μπορεί να προτιμούν την επένδυση σε εργασία, διότι ο βαθμός στον οποίο προοδεύει μια διαδικασία έντασης κεφαλαίου εξαρτάται από το συνδυασμό των δαπανών και τις δυνατότητες διάθεσης των προϊόντων που δίνουν το μέτρο για τις επενδυτικές αποφάσεις των επιχειρηματιών. Επίσης η μαζική μετανάστευση εργατών στην Ομοσπονδιακή Γερμανία πραγματοποιήθηκε συγχρόνως και με μια άνοδο σε επενδύσεις έντασης κεφαλαίου και παραγωγικότητας (Νικολινάκος, 1974). Το ίδιο ισχύει και για την Ελβετία, όπου η είσοδος μεταναστών δεν επηρέασε την ανάπτυξη σε τεχνικό εξοπλισμό των επιχειρήσεων (Νικολινάκος, 1974). Ούτως ή άλλως, όλες οι μεγάλες βιομηχανίες και εταιρίες παροχής υπηρεσιών, διεθνώς, επενδύουν στην τεχνολογία και στην διάρθρωση της παραγωγής (Rifkin, 1996).

Ακόμα και στην Κίνα που από καιρό τα φθηνά εργατικά χέρια θεωρούνταν προτιμότερα από δαπανηρές κεφαλαιουχικές επενδύσεις σε μηχανές, κυβερνητικά στελέχη ανάγγειλαν την αναδιάρθρωση εργοστασίων και τον εκσυγχρονισμό του εξοπλισμού τους (Rifkin, 1996). Επίσης έχει υποστηριχθεί ότι οι αναπτυγμένες

οικονομίες, έχουν την τάση να δημιουργούν νέα ζήτηση για υπηρεσίες χαμηλής αμοιβής ως αποτέλεσμα της αύξησης της ευημερίας (κυρίως στην παροχή υπηρεσιών). Οπότε μια καινοτομική παραγωγή σε κάποιους τομείς, μπορεί να δημιουργήσει μια παράλληλη ζήτηση για χαμηλόμισθες εργασίες οι οποίες θα μπορούσαν να γίνουν από τους μετανάστες. (Λαμπριανίδης-Λυμπεράκη, 2001).

Συμβολή των μεταναστών στην ελληνική οικονομία.

Στην Ελλάδα, η συμβολή των Αλβανών μεταναστών που αποτελούν την συντριπτική πλειονότητα των μεταναστών και συγκεκριμένα των παράνομων, εκτιμάται στο 2,3% του ΑΕΠ. Ο τρόπος με τον οποίο χρησιμοποιούνται οι Αλβανοί δεν αριστοποιεί τις δυνατότητές τους, διότι ενώ το 30% έχουν συμπληρώσει τεχνική ή δευτεροβάθμια εκπαίδευση, εντούτοις το 87% απασχολείται σε ανειδίκευτες εργασίες.

Επίσης σε γενικές γραμμές το ετήσιο κόστος πρόσληψης ενός Αλβανού, είναι περίπου το 1/3 του Έλληνα. Συγκεκριμένα ο μέσος μισθός ενός Αλβανού είναι 45% χαμηλότερος από του αντίστοιχου Έλληνα, η παραγωγικότητά του είναι 23% χαμηλότερη. Αν λοιπόν προσαρμόσουμε μισθούς/ παραγωγικότητα, ο μισθός ενός Αλβανού είναι 22% χαμηλότερος από το μισθό ενός Έλληνα με τα ίδια προσόντα. Αν τώρα ληφθεί υπόψη το γεγονός πως οι εργοδότες δεν πληρώνουν συνήθως ασφαλιστικές εισφορές για τους Αλβανούς, τότε αν προσαρμόσουμε μισθούς/ παραγωγικότητα πάλι, ο μισθός του παράνομου Αλβανού μετανάστη είναι 60% χαμηλότερος από αυτόν του Έλληνα (www.hri.org/E/1996/96-02-27.dir/keimena/greece/greece1.htm).

Παρακάτω εκτίθεται, ένας υπολογισμός που βασίζεται στην έννοια του «πολλαπλασιαστή» του John Meynard Keynes και αφορά τον τρόπο με τον οποίο οι μετανάστες στην Ελλάδα αυξάνουν τα εισοδήματα και την απασχόληση (www.v-prc.gr/7/1/1_gr.html). Ο υπολογισμός ξεκινάει με το δεδομένο ότι οι περισσότεροι μετανάστες εργάζονται σε δουλείες στις οποίες δεν ανταγωνίζονται τους Έλληνες. Επομένως, δεν καταλαμβάνουν μια θέση εργασίας την οποία διεκδικούν οι Έλληνες. Ο μεγαλύτερος όγκος αυτών των εργασιών βρίσκεται στον αγροτικό τομέα και σε ορισμένες ειδικότητες του κλάδου της οικοδομής. Ο υπολογισμός αυτός ξεκινάει ως εξής: Έστω ότι το καθαρό ετήσιο προϊόν της εργασίας τους, αφού αφαιρέσουμε τα έξοδα για την αγορά πρώτων υλών, μηχανημάτων κλπ., ανέρχεται σε Y .

Το μερίδιο των μισθών των μεταναστών σε αυτό το προϊόν ανέρχεται σε L/Y , όπου L η μάζα των μισθών, ενώ το μερίδιο των κερδών ανέρχεται σε P/Y , όπου P η μάζα των κερδών ($P+L=Y$). Εάν η ροπή προς κατανάλωση των μεταναστών και των εργοδοτών τους είναι c_L και c_P αντίστοιχα, τότε η κατανάλωση των μεν ανέρχεται σε $c_L L(1-t)$, ενώ η κατανάλωση των δε ανέρχεται σε $c_P P(1-t)$, όπου P η μάζα των κερδών, (t) το ποσοστό του εισοδήματος που καταβάλουν σε φόρους οι εργοδότες ή μεταβιβάζουν στο εξωτερικό οι μετανάστες. Η συνολική κατανάλωση (μεταναστών και εργοδοτών) ανέρχεται σε $c_L L(1-t) + c_P P(1-t)$ και η συνολική κατανάλωση για εγχώρια προϊόντα ανέρχεται σε $(1-m)(1-t)[c_L L + c_P P]$, όπου m είναι ο βαθμός διεύθυνσης των εισαγωγών στην εγχώρια αγορά.

Η συνολική κατανάλωση των μεταναστών και των εργοδοτών μετατρέπεται σε ζήτηση για εγχώρια προϊόντα, σε ζήτηση που απευθύνεται σε άλλες επιχειρήσεις. Η συνολική ζήτηση που θα δημιουργηθεί έτσι, θα ανέρχεται σε $C = (1-m)(1-t)[c_L L + c_P P]$, ήτοι σε C/Y του αρχικού καθαρού προϊόντος Y , με $C = (1-m)(1-t)[c_L(L/Y) + c_P(P/Y)] Y$.

Αυτοί οι οποίοι θα παράγουν τα αγαθά και τις υπηρεσίες που ζητούν οι μετανάστες και οι εργοδότες τους, θα βρεθούν, αφού πουλήσουν στους πελάτες τους τα προϊόντα τους, με ένα εισόδημα $Y_1 = C = (1-m)(1-t)[c_L(L/Y) + c_P(P/Y)] Y$.

Θέτοντας $c = (1-m)(1-t)[c_L(L/Y) + c_P(P/Y)]$, τότε $Y_1 = C = cY$, όπου (c) η μέση ροπή προς κατανάλωση. Εάν υποθέσουμε ότι αυτοί οι οποίοι θα παράγουν τα αγαθά και τις υπηρεσίες που ζητούν οι μετανάστες και οι εργοδότες τους θα δαπανήσουν το εισόδημα που αποκτούν από την παραγωγή αυτών των αγαθών και υπηρεσιών, κατά τον ίδιο τρόπο με τον οποίο δαπάνησαν το εισόδημά τους οι πελάτες τους (οι μετανάστες και οι εργοδότες που πραγματοποίησαν τον πρώτο κύκλο παραγωγής), τότε θα δαπανήσουν το (C/Y) του εισοδήματός τους για εγχώρια αγαθά και υπηρεσίες, άρα το $C_1 = (C/Y)Y_1 = cY_1 = c^2Y$. Το προϊόν Y_1 είναι και εισόδημα, άρα θα κάνει και αυτό την ίδια διαδρομή με το Y : θα μετατραπεί και αυτό σε ζήτηση για άλλες επιχειρήσεις, επομένως και σε νέο εισόδημα, το οποίο θα δαπανηθεί κατά την ίδια αναλογία, και ούτω καθεξής.

Συνεχίζοντας με τον ίδιο τρόπο, βρίσκουμε ότι η τελική αύξηση του προϊόντος, πέραν του προϊόντος του πρώτου κύκλου παραγωγής (στον οποίο συμμετείχαν οι μετανάστες) είναι το άθροισμα $Y_1 + Y_2 + Y_3 + \dots + Y_v$ ($v \rightarrow \infty$). Αυτή η παραγωγή έχει γίνει δυνατή μόνον χάρη στην εργασία των μεταναστών, επειδή αυτοί καταλαμβάνουν θέσεις εργασίας που αλλιώς θα έμεναν κενές. Άρα χωρίς τους μετανάστες, δεν θα

είχαμε την αύξηση της παραγωγής ούτε κατά τον πρώτο κύκλο (αύξηση Y), ούτε κατά τους επόμενους (αύξηση $Y_1+Y_2+Y_3+\dots+Y_v$).

Για να αυξηθεί όμως η παραγωγή κατά $Y_1+Y_2+Y_3+\dots+Y_v$, θα πρέπει να απασχοληθούν επιπλέον άτομα. Η εργασία των μεταναστών, δημιουργεί επομένως απασχόληση για επιπλέον άτομα. Η επιπλέον αύξηση της παραγωγής είναι $Y_1+Y_2+Y_3+\dots+Y_v = Y(c_1+c_2+c_3+\dots+c_v) = c / (1-c)$. Για τις παραμέτρους m , t , c_L , (L/Y) , c_P , (P/Y) , είναι δυνατό να κάνουμε ορισμένες εύλογες υποθέσεις: ότι $m=0,2$ όσο δηλαδή η διείσδυση των εισαγωγών στην εγχώρια αγορά, $t=0,2$ για το ποσοστό του εισοδήματος που καταβάλλεται ως φόρος, $c_L=0,5$ διότι γνωρίζουμε πως οι μετανάστες μεταβιβάζουν στο εξωτερικό, ένα μεγάλο μέρος των εισοδημάτων τους, $(L/Y)=0,4$ και $(P/Y)=0,6$ διότι γνωρίζουμε από την καθημερινή εμπειρία πως το μεγαλύτερο μέρος του καθαρού προϊόντος των μεταναστών το ιδιοποιείται ο εργοδότης, $c_P=0,8$ διότι το ποσοστό του εισοδήματος που αποταμιεύουν κατά μέσο όρο οι Έλληνες ανέρχεται σε 20% περίπου.

Με αυτά τα δεδομένα, προκύπτει $c=0,45$ περίπου και επιπλέον αύξηση της παραγωγής κατά 80%. Επομένως, εάν υποθέσουμε ότι η παραγωγικότητα των μεταναστών είναι ίση με αυτήν των αυτοχθόνων εργαζομένων, η απασχόληση 100 μεταναστών σε εργασίες που δεν αποδέχονται οι Έλληνες, δημιουργεί 80 θέσεις εργασίας για τους τελευταίους. Επειδή η παραγωγικότητα των μεταναστών είναι ενδεχομένως μικρότερη, είναι εύλογο να δεχθούμε ότι τελικά δημιουργούνται κάπως λιγότερες θέσεις εργασίας π.χ. 70.

Εάν τώρα εξετάσουμε πού δουλεύουν οι μετανάστες, θα διαπιστώσουμε ότι στο μεγαλύτερο μέρος τους απασχολούνται σε θέσεις εργασίας τις οποίες δεν διεκδικούν οι Έλληνες. Αφού, λοιπόν, 100 οικονομικοί μετανάστες, από αυτούς που δεν καταλαμβάνουν θέσεις που θα ήθελαν οι Έλληνες, δημιουργούν 70 θέσεις εργασίας, οι θέσεις που δημιουργούνται για τους Έλληνες, κατά πάσα πιθανότητα, είναι περισσότερες από τον αριθμό των Ελλήνων που μετατοπίζονται από ορισμένους μετανάστες (όπως π.χ. στην οικοδομή).

Εάν, για παράδειγμα, οι οικονομικοί μετανάστες είναι 100 και οι 60 από αυτούς εργάζονται σε δουλειές που δεν θέλουν οι Έλληνες, ενώ οι 40 μετατοπίζουν Έλληνες, τότε, η μεταβολή της απασχόλησης θα είναι η εξής: Οι 60 μετανάστες που εργάζονται σε δουλειές που δεν θέλουν οι Έλληνες, δημιουργούν $60 \cdot 70\% = 42$ θέσεις εργασίας για Έλληνες, ενώ οι 40 μετατοπίζουν Έλληνες. Άρα η παρουσία των μεταναστών στην χώρα μας μεταβάλλει την απασχόληση κατά 42 μείον 40 ίσον +2. Οι μετανάστες,

λοιπόν, δεν μειώνουν την απασχόληση των Ελλήνων, εφόσον το ποσοστό εκείνων που εργάζονται σε δουλειές που δεν αποδέχονται οι Έλληνες, υπερβαίνει το 60%.

Και δεν είναι μόνον αυτό: σε πολλές περιπτώσεις, χάρη στην δουλειά των μεταναστών, περισώζεται η δουλειά του εργοδότη, που χωρίς τους μετανάστες θα είχε οδηγηθεί σε παύση της λειτουργίας της επιχείρησής του.

Επιπτώσεις στην κατανομή του ΑΕΠ.

Ένα άλλο επίσης σημαντικό θέμα για την μετανάστευση είναι το κατά πόσο επηρεάζουν θετικά ή αρνητικά την κατανομή του ΑΕΠ μιας χώρας.

Δύο χώρες που έχουν το ίδιο ΑΕΠ και διαφέρουν στην κατανομή του, τότε πιθανότατα θα διαφέρουν και στην δυναμικότητα της παραγωγής τους καθώς και στο μέγεθος της κοινωνικής πρόνοιας που θα διαθέτουν στα διάφορα τμήματα του πληθυσμού τους (Simon, 1989). Επίσης όταν υπάρχει μεγάλη κοινωνικό-οικονομική ψαλίδα σε μια χώρα, μπορεί να εμφανιστούν και άλλα κοινωνικά προβλήματα όπως είναι η εγκληματικότητα και ο κοινωνικός αποκλεισμός (σημείωση: η φτώχεια, είναι ένας μετρίσιμος παράγοντας κοινωνικού αποκλεισμού). Στην Ευρώπη μάλιστα, ο κοινωνικός αποκλεισμός αποτελεί τα τελευταία χρόνια έναν από τους παράγοντες οι οποίοι λαμβάνονται υπόψη προκειμένου για την χάραξη της κοινωνικής πολιτικής σε εθνικό και κοινοτικό επίπεδο.

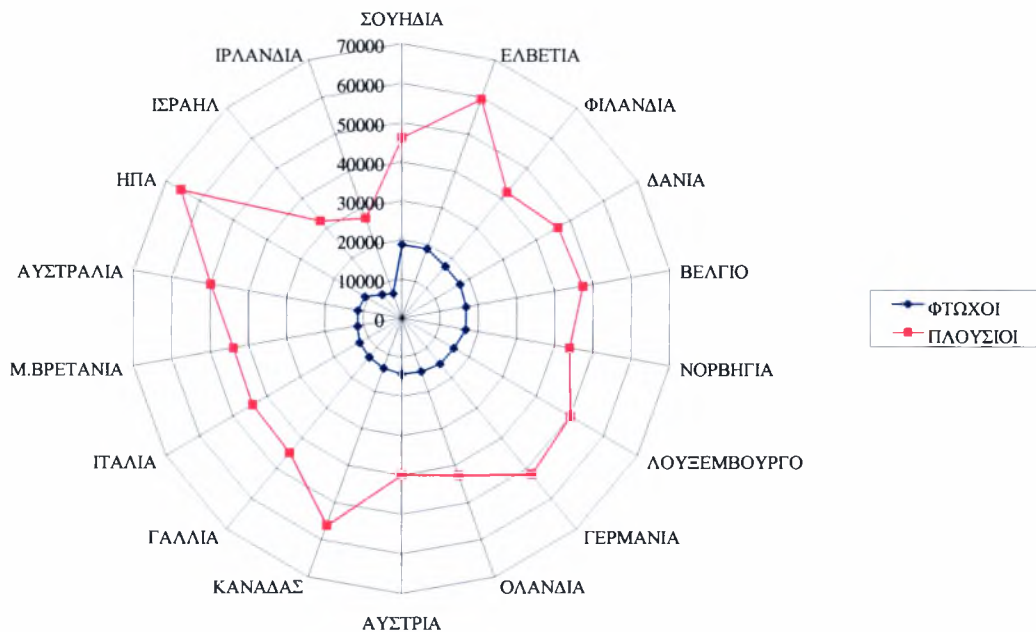
Η περίοδος της οικονομικής ανάπτυξης που ακολούθησε τον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο και διακόπηκε βίαια στα μέσα της δεκαετίας του '70 από τις παρενέργειες της πετρελαϊκής κρίσης, συνοδεύτηκε από την εμφάνιση κοινωνικών φαινομένων, τα οποία απασχόλησαν πολύ νωρίς την πολιτική επιστήμη και την κοινωνιολογία.

Η φτώχεια και η περιθωριοποίηση πολλών ομάδων του πληθυσμού στις χώρες-μέλη, σε συνδυασμό με την μαζική και αρρυθμιστή υποδοχή μεταναστών προερχομένων από τις χώρες του λεγόμενου τρίτου κόσμου, αλλοίωσαν σε μεγάλο βαθμό τον εύρυθμο και αρμονικό χαρακτήρα της κοινωνικής πραγματικότητας. Σε πολλές μεγάλες πόλεις, μάλιστα, παρατηρήθηκαν για πρώτη φορά και φαινόμενα "γκετοποίησης" με κύρια χαρακτηριστικά την απομόνωση και τον διαχωρισμό ολόκληρων κοινωνικών ομάδων με βάση την οικονομική κατάσταση ή την εθνοτική ή φυλετική καταγωγή (Α.Καψάλης, 2003).

Οι ΗΠΑ έχουν την υψηλότερη εγκληματικότητα ανάμεσα στις αναπτυγμένες χώρες, κατά τον Giddens, λόγω του μεγάλου χάσματος που υπάρχει ανάμεσα σε φτωχούς και πλούσιους και του μεγάλου αριθμού των κοινωνικά αποκλεισμένων

(Νάκος, 1998)). Το παρακάτω σχεδιάγραμμα αναφέρεται στο αφορολόγητο εισόδημα μιας τετραμελούς οικογένειας, χωρίς να υπολογίζει το 10% των φτωχότερων και το 10% των πλουσιότερων οικογενειακών εισοδημάτων. Στην κορυφή του ιστού εμφανίζονται οι χώρες και οι αριθμοί δείχνουν την κλιμάκωση των αμοιβών σε δολάρια.

Το παρακάτω σχήμα δημοσιεύτηκε στο περιοδικό New York Time στις 14 Αυγούστου του 1995 (Νάκος, 1998).

Στο παραπάνω σχεδιάγραμμα βλέπουμε πως οι ΗΠΑ είναι η χώρα με την μεγαλύτερη κοινωνική ανισότητα, οπότε έτσι μπορούμε να δεχθούμε και την μεγαλύτερη εγκληματικότητα. Είναι μια χώρα όπου οι φτωχοί είναι αδύνατο να δεχτούν το πεπρωμένο τους, όταν βλέπουν δίπλα τους αυτό τον πλούτο (Νάκος, 1998). Επίσης σύμφωνα με τον Hagan (1994), οι κοινωνικές ανισότητες συνδέονται συχνά με την αύξηση της εγκληματικότητας καθώς δημιουργούν επάλληλους κύκλους στέρησης και περιθωριοποίησης στη βάση της περιχαράκωσης με κριτήρια γεωγραφικής συγκέντρωσης, εθνικής προέλευσης και φτώχειας. Για παράδειγμα, στις περιθωριοποιημένες γειτονιές των ΗΠΑ ο συνδυασμός των παραπάνω ωθεί σε αύξηση της εγκληματικότητας που μεταφράζεται σε αυξημένες δαπάνες για την πρόληψή της.

Για αυτό ακριβώς τον λόγο έχει σημασία να δούμε τις επιπτώσεις της μετανάστευσης στην διανομή του ΑΕΠ καταρχήν βραχυπρόθεσμα. Θεωρητικά, η

μετανάστευση ανθρώπων που δεν έχουν καθόλου κεφάλαιο, θα αυξήσει την ανομοιότητα στην διανομή του εισοδήματος μέσα στην κοινωνία υποδοχής για όσο οι μισθοί των μεταναστών δεν είναι παραπάνω από τον μέσο όρο των εισοδημάτων. Αυτό γίνεται διότι με την επιπλέον προσφορά εργασίας, τα εισοδήματα των επιχειρηματιών που αντιπροσωπεύουν υψηλότερα κοινωνικά στρώματα θα αυξηθούν τα κέρδη τους, ενώ θα μειώνεται ο μισθός των εργαζομένων που αντιπροσωπεύουν χαμηλότερα κοινωνικά στρώματα (J.Simon, 1989). Έτσι μεγαλώνει η εισοδηματική ανισότητα. Όταν όμως οι μετανάστες φέρνουν μαζί τους σημαντικές ποσότητες κεφαλαίου, τότε θα μπορούσε να ειπωθεί πως «μετριάζεται» η εισοδηματική ανισότητα (J.Simon, 1989). Εδώ όμως πρέπει να γίνει ένας διαχωρισμός όσον αφορά τον μετανάστη σαν μονάδα και τον μετανάστη που έχει οικογένεια, διότι στην περίπτωση της οικογένειας το εισόδημα του κάθε ατόμου εξαρτάται από τον αριθμό των παιδιών που έχει μια οικογένεια και από το εάν η οικογένεια είναι μονογονεϊκή ή όχι (J.Simon, 1989).

Θεωρητικά λοιπόν, η μετανάστευση ανθρώπων που δεν έχουν καθόλου κεφάλαιο, θα αυξήσει την ανομοιότητα στην διανομή του εισοδήματος αλλά αυτό είναι μια βραχυχρόνια παρατήρηση για την μετανάστευση. Διότι μακροχρόνια σύμφωνα με τον Greeley (Greeley, 1982) πολλοί μετανάστες στην Αμερική από εθνότητες όπως Ιταλοί, Κινέζοι, Ιρλανδοί και Ανατολικο-Ευρωπαίοι ανήκουν πλέον στα πιο υψηλά εισοδηματικά στρώματα της αμερικανικής κοινωνίας παρόλο που στην αρχή αποτελούσαν τα χαμηλότερα στρώματα. Εν κατακλείδι, μακροχρόνια λόγω κοινωνικής κινητικότητας, οι μετανάστες σαν «κοινωνική ομάδα» παύουν να αποτελούν αιτία εισοδηματικής ανισότητας.

Επιπτώσεις στις τιμές των διαφόρων αγαθών.

Ένα άλλο σημαντικό θέμα είναι το κατά πόσο επηρεάζουν οι μετανάστες τις τιμές των διαφόρων αγαθών. Οι επιδράσεις των μεταναστών στις τιμές επηρεάζουν τις διάφορες κοινωνικές ομάδες διαφορετικά διότι η συμμετοχή της κάθε ομάδας στην αγορά διαφέρει ως προς την κατανάλωση (J.Simon, 1989). Οι Muller και Espenshade (1985) κάνανε μια αξιολόγηση στις επιδράσεις των ισπανόφωνων μεταναστών επάνω στο επίπεδο τιμών στην ευρύτερη περιοχή του Λος Άντζελες η οποία έχει και τους περισσότερους μετανάστες εν σχέση με τις υπόλοιπες περιοχές της Αμερικής.. Συγκεκριμένα παρατηρήθηκε ότι ενώ σε συγκεκριμένα αγαθά οι τιμές αυξήθηκαν στην περιοχή του Λος Άντζελες παρόλα αυτά οι αυξήσεις ήταν χαμηλότερες από τον

μέσο όρο των αυξήσεων των ΗΠΑ για τα συγκεκριμένα αγαθά συμπεριλαμβανομένου το κόστος της προσωπικής περίθαλψης του ατόμου, η ιδιοκατοίκηση, η ενδυμασία, η ψυχαγωγία, η διατροφή έξω από το σπίτι (εστιατόρια, κ.ά.) καθώς και το κόστος των οικιακών αγαθών (τηλεόραση, κ.ά.) και της οικιακής εργασίας. Συγκεκριμένα, οι αυξήσεις των τιμών για ενδυμασία και ψυχαγωγία ήταν αδρά χαμηλότερες από τον μέσο όρο αύξησης των τιμών στις ΗΠΑ. Ο μόνος τομέας που επηρεάστηκε σημαντικά από την είσοδο των μεταναστών ήταν οι τιμές στην ενοικίαση των σπιτιών όπου οι τιμές αυξήθηκαν περισσότερο από τον μέσο όρο μια και αυξήθηκε η ζήτηση για κατοικία λόγω του ότι οι περισσότεροι μετανάστες ζουν σε ενοικιαζόμενες κατοικίες.

Επιπτώσεις των μεταναστών στα έσοδα και στα έξοδα της κοινωνικής πρόνοιας.

Εξίσου σημαντικό είναι και η συμβολή των μεταναστών στα έσοδα και στα έξοδα της κοινωνικής πρόνοιας. Τα ευρήματα της σχετικής συζήτησης στις ΗΠΑ παρουσιάζουν μια μετατόπιση διαχρονικά. Αρχικά ευρήματα ερευνών υπεστήριξαν ότι τα νοικοκυριά μεταναστών είχαν σε γενικές γραμμές την ίδια πιθανότητα να συμμετέχουν σε προγράμματα κοινωνικής στήριξης με εκείνα των ντόπιων. Όμως, αν συγκρίνονταν με εγχώρια νοικοκυριά των ίδιων κοινωνικο-οικονομικών χαρακτηριστικών, τότε η πιθανότητα συμμετοχής τους σε τέτοια προγράμματα ήταν μικρότερη (Λαμπριανίδης-Λυμπεράκη, 2001). Η εικόνα που προκύπτει από νεότερες έρευνες στις ΗΠΑ είναι ότι η συμμετοχή των μεταναστών σε προγράμματα κοινωνικής προστασίας αυξήθηκε σημαντικά στην διάρκεια της τελευταίας 20ετίας, τόσο επειδή τα νεότερα κύματα μεταναστών είχαν «δυσμενέστερα κοινωνικά χαρακτηριστικά», όσο και επειδή η ενσωμάτωσή τους στον κοινωνικό ιστό αύξησε ουσιαστικά την πρόσβασή τους σε κοινωνικές υπηρεσίες πάσης φύσεως. Έτσι, κατά τα τελευταία ευρήματα οι μετανάστες εισπράττουν το μεγαλύτερο ποσοστό των επιδομάτων σε χρήμα, ενώ (καθώς οι αμοιβές τους παραμένουν εν γένει χαμηλές) η συνεισφορά τους στα φορολογικά έσοδα διατηρείται χαμηλή (Borjas, 1994). Διαφορετικά όμως είναι τα ευρήματα στον Καναδά, όπου φαίνεται ότι ένας τυπικός μετανάστης είχε και έχει μικρότερη πιθανότητα να συμμετέχει σε προγράμματα κοινωνικής πρόνοιας από έναν τυπικό ντόπιο (Baker & Benjamin, 1993).

Η συνολική εμπειρία που βγαίνει από τις εμπειρικές έρευνες της τελευταίας δεκαετίας εμφανίζεται περισσότερο αμφίθυμη και εμφανώς λιγότερο αισιόδοξη σε σύγκριση με εκείνη προηγούμενων ερευνών. Ο κοινός τόπος των προηγούμενων

ερευνών (χονδρικά μέχρι τη δεκαετία του 1980) ήταν ότι ενώ οι μετανάστες καταφθάνουν με σημαντικά οικονομικά μειονεκτήματα, εντούτοις οι οικονομικές τους ευκαιρίες βελτιώνονται ταχύτατα μέσα στο χρόνο. Αυτή η βελτίωση της θέσης τους μάλιστα φαίνεται ότι επιτυγχάνονταν χωρίς να επιβαρύνουν τη θέση των εγχώριων εργαζομένων στις τοπικές αγορές εργασίας (θέσεις εργασίας και επίπεδο αμοιβών) και ακόμα χωρίς να επιβαρύνουν τους μηχανισμούς του κοινωνικού κράτους.

Η τελευταία δεκαετία πρόσθεσε μεγάλο όγκο νέων ευρημάτων και αλλοίωσε σημαντικά τους τόνους της ευφορίας. Περισσότερο αξιόπιστες ερευνητικές μεθοδολογίες έφεραν στο φως ευρήματα γύρω από την επίμονη υστέρηση δεξιοτήτων στις μεταναστευτικές κοινότητες, μεγαλύτερη επιβάρυνση των μηχανισμών του κοινωνικού κράτους, ενδεχόμενες (αλλά μη μετρήσιμες ως τώρα) αρνητικές επιπτώσεις στο συνολικό επίπεδο αμοιβών των ανειδίκευτων εργαζομένων σε ολόκληρη την οικονομία, χαμηλότερο προφίλ δεξιοτήτων για κάθε επόμενο μεταναστευτικό κύμα. Όλα τούτα συντείνουν στην άποψη ότι οι οικονομίες δεν διαθέτουν τους αυτόματους εξισορροπητικούς μηχανισμούς που οι οικονομολόγοι τους αποδίδουν και ότι οι επιπτώσεις της οικονομικής μετανάστευσης είναι πολυπλοκότερες και περισσότερο μακροχρόνιες από όσο υπέθετε η κυρίαρχη άποψη σε προηγούμενες δεκαετίες.

Ακόμα και αν είναι έτσι όμως, τα ουσιαστικά διλήμματα δε μεταβάλλονται. Τα εμπειρικά ευρήματα που αναδεικνύουν τις αδύνατες αυτο-εξισορροπητικές ικανότητες των σύγχρονων οικονομιών και κοινωνιών είναι ασφαλώς ευπρόσδεκτα, καθώς θέτουν επί τάπητος το πραγματικό ερώτημα: αφού η οικονομία δεν αντιμετωπίζει μόνη της και με τρόπο αυτόματο το θέμα της αφομοίωσης των οικονομικών μεταναστών, τότε «ο λόγος» είναι στις κοινωνίες. Εκείνες εντέλει πρέπει να αποφασίσουν γύρω από το ποιος έχει και ποιος δεν δικαιούται να έχει μεταχείριση πολίτη. Άλλωστε, όλες οι επιλογές έχουν το κόστος τους. Είναι ψευδές το δίλημμα «τους δεχόμαστε και τους πληρώνουμε, ή δεν τους δεχόμαστε και ευημερούμε». Είναι ανακριβές ότι μπορεί ένα κράτος με αστυνομικά μέσα να εμποδίσει κινήσεις εξόδου από περιοχές όπου συντελούνται αλλαγές κοσμογονικών διαστάσεων τροφοδοτώντας κύματα κυνηγημένων από οικονομική ανάγκη, ανθρώπων που δεν έχουν να χάσουν τίποτα. Αν οι αστυνομικοί μηχανισμοί δεν προσλάβουν διαστάσεις μαζικής εξόντωσης (και ποιος θα μπορούσε ευθαρσώς να υποστηρίξει μια τέτοια επιλογή;), τότε αυστηρότερη και αποτρεπτικότερη μεταναστευτική πολιτική θα

μπορούσε να έχει μόνο οριακά αποτελέσματα. Οι υπόλοιποι, θα έρθουν ούτως ή άλλως.

Τούτου δοθέντος, δεν είναι καθόλου βέβαιο ότι η επιλογή της μη-νομιμοποίησης κοστίζει φθηνότερα. Είναι βέβαιο ότι οδηγεί σε μεγάλη, δραματική αύξηση της ανισότητας, αλλά κανείς μπορεί να ισχυριστεί ότι η ανοχή των ανισοτήτων είναι μια φθηνή επιλογή. Αν το κοινωνικό κόστος της αύξησης των ανισοτήτων και της αβεβαιότητας είναι λίγο-πολύ προφανές, το οικονομικό κόστος, που αυτές οι ανισότητες συνεπάγονται συχνά διαφεύγει της προσοχής. Τούτο συμβαίνει κυρίως επειδή έχει σταδιακά αποκρυσταλλωθεί η πεποίθηση ότι υφίσταται μια μοιραία αντίστροφη σχέση ανάμεσα στο στόχο της κοινωνικής εξισορρόπησης από τη μια πλευρά και στο στόχο της οικονομικής αποτελεσματικότητας (μεγέθυνσης) από την άλλη. Όπως προκύπτει όμως από ευρήματα πρόσφατων εμπειρικών ερευνών, η αναδιανομή εισοδήματος με στόχο την κοινωνική εξισορρόπηση μπορεί να είναι «παιχνίδι θετικού αθροίσματος» καθώς αμβλύνει (και) το οικονομικό κόστος που προκύπτει από τη διαδεδομένη αίσθηση στέρησης και κοινωνικού αποκλεισμού. Η στέρηση και ο κοινωνικός αποκλεισμός συχνά συνδέονται με αύξηση ψυχικών ή σωματικών ασθενειών καθώς και με μορφές αντικοινωνικής συμπεριφοράς που για να αντιμετωπιστούν δημιουργούν απαιτήσεις από ολόκληρη την κοινωνία με τη μορφή αυξημένου κόστους στον τομέα της υγείας καθώς και σε αυτόν για την αποτροπή του εγκλήματος (Hagan, 1994). Από την άποψη αυτή, αν οι αναδιανεμητικές πολιτικές καταφέρουν να περιορίσουν το κόστος του κοινωνικού αποκλεισμού και να αξιοποιήσουν τη δυνητική οικονομική δραστηριότητα όσων ήταν αποκλεισμένοι τότε είναι πολύ πιθανόν να επιδρούν θετικά στην ευημερία ολόκληρης της κοινωνίας (συμπεριλαμβανομένων των τμημάτων εκείνων που καλούνται να καταβάλλουν το κόστος της κοινωνικής πολιτικής). Οι κοινωνικές ανισότητες προκαλούν σπατάλη (και άρα αναποτελεσματική χρήση) των ανθρώπινων πόρων, μιας δηλαδή από τις πολυτιμότερες πηγές πλούτου που διαθέτουν οι σύγχρονες κοινωνίες. Τούτο φαίνεται και στο πεδίο της εκπαίδευσης, και στα προγράμματα κατάρτισης και ειδίκευσης. Εκπαιδευτικά συστήματα όπως το βρετανικό που στηρίζονται στη διατήρηση και στην αναπαραγωγή προνομιούχων μειοψηφιών ουσιαστικά λειτουργούν χωρίς αξιοκρατικά κριτήρια αποκλείοντας από την εκπαίδευση υψηλών προδιαγραφών ευρύτερες κοινωνικές κατηγορίες. Τούτο προκαλεί (εκτός από κατάφωρη παραβίαση στοιχειωδών κοινωνικών δικαιωμάτων) σπατάλη ανθρώπινων πόρων τόσο εξ αιτίας του αποκλεισμού όσο και εξ αιτίας του

γεγονότος ότι η επιτυχία στην κορυφή εξακολουθεί να προσδιορίζεται από μη-αξιοκρατικούς παράγοντες (κοινωνική προέλευση, ράτσα). Συνεπώς, η κοινωνική ανισότητα προκαλεί αναποτελεσματικότητα στο εκπαιδευτικό σύστημα και η ένταση της ανισότητας θα επιδεινώνει ολοένα και περισσότερο την εκπαιδευτική τάξη πραγμάτων (Λαμπριανίδης-Λυμπεράκη, 2001). Επιπλέον, οι κοινωνικές ανισότητες επηρεάζουν αρνητικά τόσο τη διαθεσιμότητα όσο και την πρόσβαση σε προγράμματα ειδίκευσης και κατάρτισης. Αποκρυσταλλώνεται έτσι ένα σημείο ισορροπίας χαμηλών τεχνικών δεξιοτήτων και μειωμένων κινήτρων προς διαδικασίες κατάρτισης και εκπαίδευσης που λειτουργεί ως εστία οικονομικής αναποτελεσματικότητας για ολόκληρη την κοινωνία (Green, 1994). Οι χαμηλές δεξιότητες με τη σειρά τους μεταφράζονται σε χαμηλούς μισθούς, που τροφοδοτούν το φαύλο κύκλο αποθάρρυνσης εργασίας και έλλειψης κινήτρων για αύξηση παραγωγικότητας (Λαμπριανίδης-Λυμπεράκη, 2001).

Αν η ανοχή των έντονων κοινωνικών ανισοτήτων και του κοινωνικού αποκλεισμού δεν αποτελεί τη βασιλική οδό ούτε για την τόνωση της οικονομικής αποτελεσματικότητας αλλά ούτε και για μείωση των δαπανών του κοινωνικού κράτους, προκύπτει ότι οι σύγχρονες κοινωνίες δεν διαθέτουν ούτε μία φθηνή επιλογή στο διαθέσιμο μενού των ρεαλιστικών και βιώσιμων πολιτικών. Όλες κοστίζουν. Το πραγματικό δίλημμα που τίθεται δεν είναι αν το κοινωνικό κράτος θα δαπανά μεγάλα ποσά για άσκηση κοινωνικής πολιτικής ή όχι (θα τα δαπανά ούτως ή άλλως είτε για αύξηση ευκαιριών είτε για καταστολή των αποτυχόντων), αλλά για το ποιου τύπου κοινωνική πολιτική θέλει να προκρίνει. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι υπάρχουν πειστικοί δημοσιονομικοί περιορισμοί στο εγχείρημα της κοινωνικής προστασίας. Όπως έχει υποστηριχθεί εκτενέστερα αλλού (Λυμπεράκη 1999, 75), η ιστορική ειρωνεία της τρέχουσας συγκυρίας είναι ότι ενώ η θετική ανταπόκριση στην πρόκληση της οικονομικής προσαρμογής προϋποθέτει γενναία αναδιανομή πόρων, δεξιοτήτων, ευκαιριών, δυνατοτήτων επιλογής την ίδια στιγμή η διαθεσιμότητα των αναγκαίων πόρων τελεί υπό αίρεση. Τα μεγαλύτερα κενά της κοινωνικής προστασίας εντοπίζονται σε συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες και κατηγορίες, και ειδικότερα στους άνεργους, στους ηλικιωμένους και εν γένει στα πλέον ευάλωτα τμήματα της αγοράς εργασίας. Η ύπαρξη αυτών των κενών εν μέρει μόνο συναρτάται με το ύψος της συνολικής δαπάνης για κοινωνική προστασία. Σε μεγάλο βαθμό αντανakλά τη σύνθεση των διαθέσιμων κοινωνικών δαπανών και τη «λογική» του συστήματος κοινωνικής ασφάλισης (πελατειακά κριτήρια, κατακερματισμός/ πόλωση ποιότητας

ταμείων, γενναιόδωρες μεταβιβάσεις πόρων από το κράτος σε σχετικά ευπορότερα ταμεία/ δικαιούχους): αυτό δηλαδή που αποκαλείται «το νοτιοευρωπαϊκό μοντέλο κοινωνικού κράτους» (Λαμπριανίδης-Λυμπεράκη, 2001). Οι απαιτητικότερες εκδοχές του κοινωνικού κράτους προσκρούουν στα διλήμματα της αναδιανομής του εισοδήματος, διλήμματα που οξύνονται σε εποχές ύφεσης όταν η συνολική πίτα δεν μεγαλώνει με επαρκή ταχύτητα ώστε να παρηγορήσει εκείνους που χρηματοδοτούν αυτούς που χρειάζονται υποστήριξη. Τούτο δεν αποτελεί «νέο δίλημμα» που φέρνει μαζί της η τρέχουσα ιστορική συγκυρία και η πραγματικότητα της μετανάστευσης. Υπήρχε όσο και όπου υπήρχαν κατατμημένες αγορές εργασίας, κοινωνικά στεγανά και επιλεκτική προστασία για κάποιους «εντός» ερήμην των «εκτός» (Λαμπριανίδης-Λυμπεράκη, 2001).

Επιπτώσεις στους φυσικούς πόρους και στις τιμές αυτών.

Μια άλλη σημαντική επίπτωση των μεταναστών σε μια χώρα είναι στον τομέα του περιβάλλοντος και συγκεκριμένα στους φυσικούς πόρους. Θεωρητικά, αν εξετάσει κανείς το θέμα βραχυχρόνια, κάθε πρόσθετο άτομο σε μια χώρα θα προκαλέσει κατά κάποιο τρόπο την σπανιότητα σε φυσικούς πόρους λόγω κατανάλωσης προϊόντων παραγόμενα από αυτούς (J.Simon, 1989). Μακροχρόνια όμως σύμφωνα με την Julian Simon παρατηρείται στο θέμα της επίδρασής τους στους φυσικούς πόρους η ακόλουθη πορεία (J.Simon, 1989):

- 1) Στην αρχή, η αύξηση του πληθυσμού λόγω των μεταναστών, οδηγεί σε μεγαλύτερη χρήση των φυσικών των φυσικών πόρων από ότι πριν.
- 2) Μετά από αυτό, οι τιμές των πρώτων υλών θα αυξηθούν.
- 3) Η αύξηση των τιμών καθώς και ο φόβος για την μείωση των φυσικών πόρων η οποία μπορεί και να οδηγηθεί σε σπανιότητα, οδηγεί στην ανακάλυψη νέων πηγών για φυσικούς πόρους, νέων τεχνολογιών παραγωγής που αφορούν την μέθοδο παραγωγής και κυρίως νέα υποκατάστατα των φυσικών πόρων.
- 4) Τελικά, η τιμή των παραγόμενων προϊόντων από τους εν λόγω φυσικούς πόρους, μειώνεται περισσότερο από ότι ήταν πριν αρχίσει να εμφανίζεται η έλλειψη των φυσικών πόρων.

Συμπεράσματα

Είδαμε λοιπόν πως οι μετανάστες συμβάλλουν θετικά στην επιχειρηματικότητα, στην μεγέθυνση του ΑΕΠ όπως επίσης σημαντική είναι η συμβολή τους και στην χώρα μας. Από την άλλη οι μετανάστες, τουλάχιστον βραχυχρόνια, επηρεάζουν την

αύξηση της ανεργίας στους ανειδίκευτους εργάτες αλλά αυτό δεν οφείλεται σε αυτούς αλλά στους νόμους που υπέρκειται η αγορά εργασίας. Επίσης όπως φαίνεται όταν είναι νόμιμοι επηρεάζουν σημαντικά τα έσοδα της κοινωνικής πρόνοιας ενώ ταυτοχρόνως δεν μεγαλώνουν την κοινωνική ανισότητα στην χώρα υποδοχής. Οι επιδράσεις στον τομέα των τιμών των φυσικών πόρων της χώρας υποδοχής είναι θετικές αν και βραχυχρόνια μπορεί προκαλέσουν σπανιότητα σε αυτούς. Γενικά οι μετανάστες λόγω της ιδιότητας που έχουν ως φτηνό εργατικό δυναμικό είναι απαραίτητοι για την ανάπτυξη μιας χώρας. Οπότε λοιπόν είναι πολύτιμοι για την οικονομία υποδοχής.

ΚΕΦ 4 ΣΥΝΟΡΑ,ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Εισαγωγή

Στο κεφαλαίο αυτό θα δούμε τις αλλαγές που διαδραματίζονται πλέον στον όρο «σύνορα» εξαιτίας της μετανάστευσης αλλά και επίσης θα δούμε τους μετανάστες όχι ως παραγωγική μονάδα αλλά ως κοινωνικό υποκείμενο που διαμορφώνει αντιλήψεις και επαναπροσδιορίζει... παλιούς πολιτικούς ορισμούς.

Σχέση συνόρων-ατόμων στην παγκοσμιοποίηση.

Οι πολιτικές για τη μετανάστευση που έχουν υιοθετήσει οι χώρες με υψηλό επίπεδο ανάπτυξης διαφέρουν σημαντικά μεταξύ τους. Αυτή η ποικιλία αποτυπώνεται με τη μεγαλύτερη ίσως καθαρότητα της στα κριτήρια πολιτογράφησης. Κάποιες χώρες, για παράδειγμα η Γερμανία, έχουν νόμους για την πολιτογράφηση που βασίζονται στην καταγωγή, ενώ άλλες, για παράδειγμα η Γαλλία, βασίζονται τη δική τους νομοθεσία στον τόπο γέννησης. Κάποιες χώρες, μεταξύ των οποίων οι Ηνωμένες Πολιτείες και η Σουηδία, διευκολύνουν την απόκτηση υπηκοότητας, ενώ άλλες, όπως η Ελβετία και η Ιαπωνία, δεν το κάνουν (Σάσεν, 2003). Κάποιες χώρες, όπως η Γερμανία και η Γαλλία, έχουν υιοθετήσει συγκεκριμένες πολιτικές για την επιστροφή των μεταναστών στις χώρες από όπου κατάγονται, πολιτικές που προβλέπουν και χρηματικά κίνητρα, ενώ άλλες, και ιδιαίτερα οι Ηνωμένες Πολιτείες, μόλις μετά βίας καταγράφουν το γεγονός της επιστροφής των μεταναστών. Κάποιες χώρες, για παράδειγμα ο Καναδάς και οι Ηνωμένες Πολιτείες, διαθέτουν πολιτική κουλτούρα και διαδικασίες διαμόρφωσης της ταυτότητας που ενσωματώνουν την

πραγματικότητα της μετανάστευσης, ενώ σε κάποιες άλλες, ειδικά στη Γερμανία και στην Ιαπωνία, κάτι τέτοιο δεν ισχύει (Σάσεν, 2003).

Παρ' όλα αυτά ότι οι μεταναστευτικές πολιτικές όλων των ανεπτυγμένων χωρών ξεκινούν από ένα βασικό πλαίσιο, το οποίο καθορίζεται από ένα κοινό σύνολο αντιλήψεων για τα εθνικά σύνορα και το ρόλο του κράτους. Η κυριαρχία του κράτους και ο έλεγχος των συνόρων βρίσκονται στην καρδιά των ρυθμιστικών προσπαθειών(είτε στο έδαφος, στα αεροδρόμια, είτε στα προξενεία που εδρεύουν στις χώρες εξαγωγής μεταναστών) και, δεύτερον, ότι η μετανάστευση γίνεται κατανοητή ως αποτέλεσμα της προσωπικής δράσης των μεταναστών. Αντίθετα, η πολιτική για τους πρόσφυγες αναγνωρίζει και άλλους παράγοντες που μπορεί να ευθύνονται για την αποχώρηση από μια χώρα (Σάσεν, 2003). Το ισχύον πλαίσιο για τη μετανάστευση αναγορεύει τα σύνορα και τα άτομα σε πεδία της ρυθμιστικής του εφαρμογής. Σε ό,τι αφορά τον έλεγχο της εισόδου, η κυριαρχία του κράτους είναι καλά θεμελιωμένη τόσο βάσει διεθνών συνθηκών όσο και συνταγματικά (Σάσεν, 2003).

Σχετικά με το ζήτημα του ατόμου ως πεδίου εστίασης της εφαρμογής των πολιτικών, από τις υπάρχουσες πρακτικές απορρέουν δύο διαφορετικές θεωρήσεις. Η πρώτη, που ειδικά στις ανεπτυγμένες χώρες αποτελεί μέρος της πολιτικής για τη μετανάστευση, επιρρίπτει την αποκλειστική ευθύνη για τη διαδικασία της μετανάστευσης στο άτομο, και επομένως μετατρέπει το άτομο σε πεδίο εφαρμογής της κρατικής δικαιοδοσίας (Σάσεν, 2003). Παρ' όλα αυτά σήμερα όλο και περισσότερο αναγνωρίζεται ότι οι διεθνείς μεταναστεύσεις είναι το αποτέλεσμα ευρύτερων γεωπολιτικών και διακρατικών οικονομικών δυναμικών. Τα παγκόσμια δεδομένα αποκαλύπτουν ότι η γεωγραφία της μετανάστευσης έχει μια συγκεκριμένη δομή, η οποία καταδεικνύει ότι οι σημαντικότερες χώρες υποδοχής μεταναστών συνήθως δέχονται μετανάστες που προέρχονται από τις ζώνες επιρροής τους(αυτό ισχύει για χώρες πολύ διαφορετικές μεταξύ τους, όπως οι Ηνωμένες Πολιτείες, η Γαλλία και η Ιαπωνία). Αυτό σημαίνει ότι, λόγω της οικονομικής διεθνοποίησης και της γεωπολιτικής, που έχει τις ρίζες της σε παλιότερα αποικιακά σχήματα, η ευθύνη για τη μετανάστευση δεν ανήκει αποκλειστικά στο μετανάστη (Σάσεν, 2003). Από αναλυτική σκοπιά, οι συγκεκριμένες παράμετροι είναι δυνατόν να εισαχθούν στα θεωρητικά μοντέλα που αφορούν το κράτος και τη μετανάστευση μόνο αν ακυρώσουμε την υπόθεση που γίνεται σιωπηρά αποδεκτή από τις περισσότερες αναλύσεις της μετανάστευσης, ότι δηλαδή η μετανάστευση είναι αποτέλεσμα ατομικής δράσης (Σάσεν, 2003).

Ο ισχυρισμός ότι υπάρχει μια γεωπολιτική της μετανάστευσης επιβεβαιώνεται από τα σχήματα που ακολουθεί η μετανάστευση στην Ευρώπη. Ένα 60% των αλλοδαπών κατοίκων του Ηνωμένου Βασιλείου προέρχονται από τις ασιατικές ή αφρικανικές χώρες που είτε υπήρξαν υπό βρετανική κυριαρχία είτε ήταν βρετανικές αποικίες (Σάσεν, 2003). Οι ευρωπαίοι μετανάστες είναι σχετικά λίγοι, και σχεδόν τα 3/4 από αυτούς προέρχονται από την Ιρλανδία, μία ακόμα πρώην αποικία. Σχεδόν κανείς μετανάστης δεν προέρχεται από την Τουρκία ή τη Γιουγκοσλαβία. Το μεγαλύτερο μέρος των μεταναστών από αυτές τις χώρες κατευθύνονται προς τη Γερμανία. Σχεδόν όλοι οι μετανάστες από την ινδική υπο-ήπειρο και τη βρετανική Καραϊβική που έχουν έρθει στην Ευρώπη ζουν στο Ηνωμένο Βασίλειο.

Κατά τη δεκαετία που ακολούθησε τον Δεύτερο Παγκόσμιο πόλεμο, στη μεγάλη πλειοψηφία τους οι υποτιθέμενοι μετανάστες προς τη Δυτική Γερμανία ανήκαν στα οκτώ εκατομμύρια εκτοπισμένων γερμανικής εθνικότητας, οι οποίοι επανεγκαταστάθηκαν εκεί. Άλλα τρία εκατομμύρια ήρθαν από την Ανατολική Γερμανία πριν από το 1961 και την ανέγερση του τείχους του Βερολίνου. Σχεδόν όλοι οι μετανάστες γερμανικής εθνικότητας πήγαν στη Γερμανία, και όσοι δεν κατευθύνθηκαν προς τα εκεί έφυγαν από την Ευρώπη. Επίσης το 86% των ελλήνων μεταναστών στην Ευρώπη, περίπου το 80% των τούρκων μεταναστών και το 76% των Γιουγκοσλάβων διαμένουν στη Γερμανία. Σχεδόν όλοι οι Αλγερινοί της Ευρώπης κατοικούν στη Γαλλία, όπως εξάλλου συμβαίνει με το 86% των Τυνησίων και το 61% των Μαροκινών. Σχεδόν όλοι οι μετανάστες στην Ευρώπη που προέρχονται από υπερπόντια εδάφη τα οποία βρίσκονται ακόμη υπό γαλλικό έλεγχο -όπως οι Γαλλικές Αντίλλες, η Αϊτή, και η Γαλλική Γουιάνα- ζουν στη Γαλλία. Αλλά το ίδιο συμβαίνει και με το 84% των Πορτογάλων και των Ισπανών που ζουν στην Ευρώπη έχοντας αφήσει τη χώρα καταγωγής τους (Σάσεν, 2003). Η Γαλλία έχει μακρά παράδοση -που φτάνει μέχρι τον 17^ο αιώνα- στρατολόγησης και υποδοχής μεταναστών εργατών από αυτές τις χώρες για τις ανάγκες της αμπελουργίας της.

Τόσο η Ολλανδία όσο και το Βέλγιο φιλοξενούν σημαντικό αριθμό μεταναστών που προέρχονται από τις πρώην αποικιακές τους αυτοκρατορίες. Επίσης δέχονται ξένους εργάτες από χώρες που αναδείχθηκαν σε εξαγωγείς εργατικού δυναμικού, όπως είναι η Ιταλία, το Μαρόκο και η Τουρκία. Παρόμοια, οι εργάτες που μεταναστεύουν στην Ελβετία προέρχονται από χώρες που παραδοσιακά εξάγουν εργασία: Ιταλία, Ισπανία, Πορτογαλία, Γιουγκοσλαβία και Τουρκία. Και οι τρεις αυτές χώρες (Ολλανδία, Βέλγιο, Ελβετία) αρχικά στρατολόγούσαν μετανάστες εργάτες, έως

ότου αργότερα τέθηκε σε λειτουργία ένα αυτόνομο σύστημα μεταναστευτικού ρεύματος. Η Σουηδία δέχεται το 93% των Φιλανδών μεταναστών και διευρύνει την περιοχή στρατολόγησής της έτσι ώστε να προσελκύει εργαζόμενους από χώρες που είναι παραδοσιακοί εξαγωγείς εργασίας, δηλαδή από τις χώρες της Μεσογείου(Σάσεν, 2003).

Καθώς τα μεταναστευτικά ρεύματα ωριμάζουν, οι προορισμοί τους τείνουν να διαφοροποιούνται. Αναπτύσσουν μια κάποια αυτονομία από τους παλιότερους αποικιακούς και νέο- αποικιακούς δεσμούς. Σήμερα οι μετανάστες από την Ιταλία και την Ισπανία κατανέμονται μεταξύ αρκετών χωρών. Το γεγονός ότι οι προορισμοί παρ' όλα αυτά συνεχίζουν να είναι περιορισμένοι αποδεικνύει ότι η μετανάστευση καθορίζεται μάλλον από μεταναστευτικά συστήματα παρά από τις ατομικές επιλογές. Ακόμα και οι πιο πρόσφατες μετακινήσεις εργατών επιδεικνύουν πολύ υψηλά επίπεδα γεωγραφικής συγκέντρωσης. Το ενάμισι εκατομμύριο τούρκων μεταναστών στη Γερμανία είναι σήμερα η μεγαλύτερη μεταναστευτική ομάδα που υπάρχει σε όλες τις ευρωπαϊκές χώρες που υποδέχονται εργάτες.

Η περίπτωση της Ιαπωνίας είναι ενδιαφέρουσα εδώ, καθώς αποκαλύπτει τα αποτελέσματα της οικονομικής διεθνοποίησης και της έναρξης της εισροής μεταναστών σε μια χώρα με ιστορία, κουλτούρα και, αν και σε μικρότερο βαθμό, οικονομική οργάνωση τελείως διαφορετικές από αυτές άλλων ανεπτυγμένων οικονομιών. Μια εμφανής διαφορά της Ιαπωνίας είναι η απουσία μεταναστευτικής ιστορίας. Σε κάθε περίπτωση όμως η Ιαπωνία έχει σήμερα ένα αυξανόμενου μεγέθους εργατικό δυναμικό παράνομων μεταναστών, οι οποίοι αναλαμβάνουν τις χαμηλόμισθες εργασίες που η ιαπωνική νεολαία απορρίπτει. Έτσι διεργασίες από καιρό εδραιωμένες στις Ηνωμένες Πολιτείες και στη Δυτική Ευρώπη εμφανίζονται σήμερα και σε αυτήν τη χώρα.

Η μετανάστευση στην εποχή μας οφείλεται εν πολλοίς στην ανισόμετρη ανάπτυξη του καπιταλισμού, αλλά, παράλληλα, καθορίζεται από το συνδυασμένο χαρακτήρα της ανάπτυξης, ο οποίος σήμερα παρ' όλη τη γενική ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων και τη θεαματική αύξηση της παγκόσμιας κυκλοφορίας χρήματος, προϋποθέτει την απαξίωση ολόκληρων περιοχών του πλανήτη, την εγκατάλειψη πολυπληθών χωρών, ιδιαίτερα στην Αφρική, ως ανάξιών προς εκμετάλλευση.

(Στις αρχές της βιομηχανοποίησης το μέσο ατομικό εισόδημα στις πλούσιες χώρες ήταν τρεις φορές υψηλότερο απ' ό,τι στην Αφρική, ενώ σήμερα ξεπερνά τις

δεκαπέντε. Το 1960 το εισόδημα του πλουσιότερου 1/5 της Γης ήταν τριάντα φορές μεγαλύτερο από του αντίστοιχου φτωχότερου και σήμερα υπερβαίνει τις εβδομήντα. Τα χρήματα που επενδύθηκαν από την ΕΕ στην κρίσιμη περίοδο 1989-1995 σε όλη την έκταση από την Πολωνία ως το Βλαδιβοστόκ (13 δια. δολάρια) ήταν λιγότερα απ' όσα επενδύθηκαν την ίδια περίοδο στο Λουξεμβούργο.) (Σάσεν, 2003).

Το «παγκοσμιοποιημένο» προλεταριάτο

Παρ' όλα όσα λέγονται, η μετανάστευση στην εποχή μας είναι εμφανώς μικρότερη -τηρουμένων των πληθυσμιακών αναλογιών βεβαίως- από τις αντίστοιχες του τέλους του 19ου αιώνα και των πρώτων δεκαετιών του 2000. Ωστόσο, έχει ορισμένα χαρακτηριστικά που, ειδικά για την Ευρώπη, της προσδίδουν βαρύνουσα σημασία και αντίστοιχη επικινδυνότητα, καθώς για πρώτη φορά διαπλέκεται τόσο στενά με την ανάπτυξη του ρατσισμού (Γιαννόπουλος, 2001). Οι μετανάστες-ριες που φτάνουν στη Δυτική Ευρώπη, προερχόμενοι είτε από την Αφρική και την Ασία είτε από τις χώρες του πρώην «υπαρκτού σοσιαλισμού», είναι ως επί το πλείστον οικονομικοί πρόσφυγες, δηλαδή άνθρωποι που στην ουσία καταναγκάζονται να εγκαταλείψουν τις πατρίδες τους και άρα διαθέτουν ελάχιστα περιθώρια επιλογής των όρων ζωής στις κοινωνίες υποδοχής και ένταξης σε αυτές. Οι μετανάστες-ριες που φεύγουν από τις πατρίδες τους (και οι οποίοι, τουλάχιστον για την Αφρική, κατά 85% καταφεύγουν σε γειτονικές χώρες και μόνο στο 15% κατορθώνουν να φτάσουν στην Ευρώπη) έρχονται απρόσκλητοι -άρα με μη νόμιμους τρόπους-, εντάσσονται στις κατώτερες βαθμίδες της αγοράς εργασίας και αποτελούν τον κύριο όγκο του εργατικού δυναμικού που απασχολείται σε χειρωνακτικές και ελαστικές συνθήκες εργασίας.

Στην εποχή της διεθνοποίησης του καπιταλισμού και της κυριαρχίας του χρηματιστικού κεφαλαίου παρατηρείται μια θεαματική άνοδος της ψαλίδας μεταξύ των οικονομικά αναπτυγμένων και των υπανάπτυκτων χωρών, καθώς και μια τρομακτική εξάρτηση των δευτέρων από τη Παγκόσμια Τράπεζα, τον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου, το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο και τον Οργανισμό Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (Γιαννόπουλος, 2001)..

Στην Ευρώπη, λοιπόν, την τελευταία δεκαετία συγκεντρώνεται ένα πολυεθνικό, πολυθρησκευτικό και πολυγλωσσικό εργατικό δυναμικό, χωρίς δημοκρατικές και συνδικαλιστικές παραδόσεις -άρα με εξαιρετικά λιγοστά εφόδια επικοινωνίας με τους

όποιους μηχανισμούς ένταξης υπάρχουν στις κοινωνίες υποδοχής-, χωρίς εργατική συνείδηση και συνέχεια -ελάχιστων η απασχόληση σχετίζεται με την εργασία που έκαναν στις πατρίδες τους και ακόμα λιγότεροι είναι αυτοί που εντάσσονται σε κάποιο οικογενειακό ή φιλικό περιβάλλον που θα τους μεταφέρει τις εμπειρίες του και χωρίς γνώση της γλώσσας που ομιλείται στην κοινωνία υποδοχής (Γιαννόπουλος, 2001).

Οι μετανάστες δεν μπορούν, παρά τα όσα υποστηρίζουν αξιόλογοι θεωρητικοί της Αριστεράς των «κοινωνικών κινημάτων», να αποτελέσουν ένα νέο, δυνάμει επαναστατικό, εργατικό υποκείμενο γιατί, εκτός όλων των άλλων, από τη φύση της θέσης τους η μέγιστη διεκδίκησή τους είναι η απόκτηση των ίδιων συνθηκών εκμετάλλευσης με την εγχώρια εργατική τάξη. Μπορούν, όμως, να συντελέσουν στην άρση του ενδοταξικού ανταγωνισμού και του κοινωνικού κατακερματισμού, στη «διεθνοποίηση» της συνείδησης του συνόλου της κοινωνίας. Με τη διαφορά ότι σε αυτή τη διαδικασία μπορούν να είναι οι καταλύτες, οι πρωταγωνιστές-αν υπάρξουν τέτοιοι- θα είναι οι εργαζόμενοι των κοινωνιών υποδοχής, γιατί απ' αυτούς εξαρτάται αν ο ρατσισμός θα αποκτήσει κοινωνικό υποκείμενο (Γιαννόπουλος, 2001).

Συμπεράσματα

Η σύγχρονη λοιπόν πολυεθνική πραγματικότητα, είναι που γεννά ρατσιστικές εντάσεις και από την κατανόηση και την αποδοχή της ή την άγνοια και την απόρριψη της εξαρτάται η έκβαση των ποικίλων ανταγωνιστικών και συγκρουσιακών σχέσεων που λαμβάνουν χώρα στο πλαίσιο του ταξικού και ιεραρχικού καπιταλιστικού συστήματος. Οι μετανάστες λοιπόν μπορούν να διαδραματίσουν τον ρόλο του υποκειμένου όπου μπορούν να οδηγήσουν την δυτική κοινωνία σε μια εξελιγμένη μορφή μέσω συλλογικών διεκδικήσεων/ αγώνων με τους ντόπιους. Διότι ας μην ξεχνάμε και με βάση το προηγούμενο κεφάλαιο πως οι μετανάστες αποτελούν το φθηνό εργατικό δυναμικό μιας χώρας, είναι δηλαδή η κοινωνική ομάδα εκείνη που σύμφωνα παράγει τον πλούτο ενώ ταυτόχρονα είναι η κοινωνική ομάδα που θα αντιμετωπίσει ρατσισμό και θα δημιουργήσει γειτονιές- γκέττο

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Έλληνες Συγγραφείς

Καβουριάρης Ε. (1974) «Οικονομικές επιπτώσεις της μετανάστευσης, Το παράδειγμα της Ελλάδας», εκδόσεις Κάλβος, Αθήνα

Καψάλης Α. (2003) «Ο κοινωνικός αποκλεισμός των ευπαθών ομάδων του πληθυσμού στον τομέα της υγείας: μια απόπειρα καταγραφής της ελληνικής πραγματικότητας», Εθνική Έκθεση, Ευρωπαϊκό Δίκτυο για Συνεργασία και Ανταλλαγές σε Θέματα Κοινωνικού Αποκλεισμού και Υγείας Μεταναστών

Κήπας Μ. (2004) «Κοινωνιολογία της ανάπτυξης», εκδόσεις Κάλβος, Αθήνα.

Κότιος Α.- Τσέλιος Β. (2002) «Παγκοσμιοποίηση, Νέα Οικονομία και Περιφερειακή Ανάπτυξη», σειρά ερευνητικών εργασιών, 8(4): 67-86

Κουτσουμάρης Γ. (1993) «Οικονομική Ανάπτυξη και Αναπτυξιακή Πολιτική», εκδοτικές επιχειρήσεις ΤΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ, Αθήνα

Λαμπριανίδης Λ. (2005) «Οικονομική γεωγραφία, Στοιχεία Θεωρίας και Εμπειρικά Παραδείγματα», εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα

Λαμπριανίδης Λ.- Λυμπεράκη Α. (2001) «Αλβανοί μετανάστες στη Θεσσαλονίκη», εκδόσεις παρατηρητής, Θεσσαλονίκη

Λιανός Θ. (2003) «Σύγχρονη Μετανάστευση στην Ελλάδα: Οικονομική Διερεύνηση», Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών Μελέτες 51, Αθήνα

Μηλιός Γ. (1997) «Θεωρίες για τον παγκόσμιο καπιταλισμό», εκδόσεις ΚΡΙΤΙΚΗ, Αθήνα

Νάκος Κ. (1998) «Οι μεγάλες ανατροπές της τρίτης βιομηχανικής επανάστασης», εκδόσεις γκοβόστης, Αθήνα

Νικολινάκος Μ. (1973) «Καπιταλισμός και Μετανάστευση, Πολιτική Οικονομία του Προβλήματος των ξένων εργατών στις χώρες της Δυτικής Ευρώπης», εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα

Οικονόμου Δ. (2002) «Χωροταξία 1, Εισαγωγή στη χωροταξική πολιτική», Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας, Βόλος

Πετράκος Γ.- Ψυχάρης Ι. (2004) «Περιφερειακή Ανάπτυξη στην Ελλάδα», εκδόσεις Κριτική, Αθήνα

Πουλοπούλου Η. Ε. (1986) «Προβλήματα Μετανάστευσης Παλλινόστησης», Ινστιτούτο Μελέτης της Ελληνικής Οικονομίας, Ελληνική Εταιρεία Δημογραφικών Μελετών, Αθήνα

Ραφαηλίδης Β. (1996) «Θερμοί και Ψυχροί Πόλεμοι», εκδόσεις εικοστού πρώτου αιώνα, Αθήνα

Ρέππας Π. (1991) « Οικονομική Ανάπτυξη, Θεωρίες και Στρατηγικές», εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα

Σκούντζος Θ. (1997) «Οικονομική Ανάπτυξη Τόμος 1», εκδόσεις Α. Σταμούλης, Αθήνα

Ταρινός Γ. (2000) «Illegal Immigrants and the labor market», OECD Observer, <http://www.oecdobserver.org/news>

Χλέτσος Μ., Ντόκος Θ., Γαβρόγλου Σ., Παλύβος Θ., Ναζάκης Χ., Καρασαββόγλου Α., Γιαννόπουλος Ν. (2001) «Μετανάστες και Μετανάστευση», εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα

Ξένοι Συγγραφείς και Διεθνείς Πηγές

Assous L. (2000) «Regional integration and migration flows: a critical review of recent literature», In: OECD (ed) Globalization, migration and development. Social Issues/ Employment, OECD, Paris

Baker M. and Benjamin D. (1993) «The receipt of transfer payments by immigrants in Canada» University of Toronto

Borjas G. (1994) «The economics of immigration», *Journal of Economic Literature*, vol.32, December

Clark J. (2003) «Μάρξ, Μπακούνιν και κοινωνικός μετασχηματισμός», εκδόσεις Λέσχη Κατασκόπων του 21^{ου} αιώνα, Αθήνα

Derk S., επιμ., *The value of a Dollar* (Detroit: Gale Research, 1994), σσ 52, 53

Giddens A. (1993) «Εισαγωγή στην κοινωνιολογία», εκδόσεις Οδυσσέας, Αθήνα

Giddens A. (2000) «Κοινωνιολογία», εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα

Green F. (1994) «Training: inequality and efficiency», In: A. Glyn and R. Miliband (eds.)

Hagan J. (1994) «Crime, inequality and efficiency», In: A. Glyn and R. Miliband (eds.)

Krugman P. (2000) «Κατανοώντας την παγκοσμιοποίηση», εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα

Lenin (1984) «Ο ιμπεριαλισμός, ανώτατο στάδιο του καπιταλισμού», εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα

Mandel E. (2003) «Τα μακρά κύματα της καπιταλιστικής εξέλιξης», εκδόσεις Εργατική Πάλη, Αθήνα

Rifkin J. (1995) «Το τέλος της εργασίας και το μέλλον της», εκδόσεις Νέα Σύνορα-Α.Α Λιβάνη, Αθήνα

Rowthorn R. (2004) «The Economic Impact of Immigration», A Civitas Online Report, Economics Faculty, University of Cambridge

Σάσκια Σάσεν (2003) «Χωρίς έλεγχο; Η εθνική κυριαρχία, η μετανάστευση και η ιδιότητα του πολίτη την εποχή της παγκοσμιοποίησης», εκδόσεις Μεταίχμιο, Αθήνα

Simon J. (1989) «The Economic Consequences of Immigration», Basil Blackwell Inc., Massachusetts

Sugata Marjit, Saibal Kar (2004) «Emigration and wage inequality», Economics Letters 88 (2005) 141–145

Thurow L. (1997) «Το μέλλον του καπιταλισμού», εκδόσεις Νέα Σύνορα- Α.Α. Λιβάνη, Αθήνα

Tietenberg T. (2001) «Οικονομική του Περιβάλλοντος και των Φυσικών Πόρων, Τόμος β», εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα

World Bank, World Development Report 2000-2001

Ηλεκτρονική βιβλιογραφία

<http://www.esfhellas.gr/gr/interekt/3kps/epixirim/default.asp>

www.apodimos.com/arthra/05/May/H_SHMASIA_THS_METANASTEYSHS/

<http://europa.eu.int/hellas>

www.inegsee.gr/M4-2000.htm

www.icap.gr/services/consulting/financial_studies/665.asp

www.marxists.org/archive/marx/works/

www.hri.org/E/1996/96-02-27.dir/keimena/greece/greece1.htm

www.v-prc.gr/7/1/1_gr.html

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

004000074777